

Demográfia

34/2018

A 2021. évi németországi népszámlálás innovációs lehetőségei

Michael Neutze – Miriam Pfahl – Stefan Schweinert-Albinus: Das Innovationspotenzial des Zensus 2021

Wirtschaft und Statistik (WISTA), 2017. 5. sz. 37–45. p.

URL: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/WirtschaftStatistik/2017/05/InnovationspotenzialZensus2021_052017.pdf?__blob=publicationFile

A 2021. évi németországi népszámlálás előkészítése a törvény szerinti feladatokkal, ütemezéssel és felelősökkel indult 2017-ben, az összes érintett szövetségi és tartományi intézmény részvételével. A 2011. évi volt az újraegyesített Németország első népszámlálása.

Szakértők értékelték az előző, nagyrészt regisztrátokkal végrehajtott 2011. évi népesség- és lakásnépszámlálás tapasztalatait, az alkalmazott eljárásokat. Kiemelték a javítás lehetőségeit, főként a népszámlálás kombinált adatforrásainak modelljére, a kézzel végzett műveletsorokra, az adatszolgáltatók terhelésére vonatkozóan. A javítás lehetséges a népszámlálás eredményeinek egyeztetési eljárásaiban, a közlések időadatait és területi bontásait illetően is.

A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal (DESTATIS) összeállította a 2021-es népszámlálás kézikönyvét. A kézikönyv meghatározza a népszámlálás projektjeit, a végrehajtás felelőseit és hatásköreit mind intézmények, mind résztvevők szerint. A szerzők kiemelt célként említik például az adatbankba rendezett eredmények közzétételének tizennyolc hónapos határidejét, az adatsorok pontosságát, az alkalmazott módszerek transzparenciáját, a felmérésben érintettek lehető legkisebb terhelését.

A népszámlálás új megközelítésével a 2011. évinél jobban hasznosítják majd a modern digitális technológiák potenciálját. Ennek eleme az *Online-First* koncepció, amely felhasználja az előző összeírások kedvező tapasztalatait is. Az épületek, lakások összeírásában például már egyharmad volt az online jelentések aránya. A háztartások 2011. évi mintájában az önkitöltést választók egyharmada interneten küldte be a kérdőívet, ez megfelel az összes adatszolgáltató mintegy 7%-ának. Az összeírók a háztartási minta (országosan 7,6 millió fő) 79%-át kérdezték.

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	18
Gazdaság	30

A következő népszámlálást az online összeírás lehetőségeinek minél teljesebb felhasználásával tervezik. Elérhetőek ennek mobil eszközei (okostelefon, táblagép stb.) és azok bevált, elterjedten alkalmazott eljárásai, az online adatforgalom. A korábbiaknál korszerűbb, hatékonyabb számítógépes program működteti majd a CAPI (Computer Assisted Personal Interview) online összeírásokat.

A terjedelmes kérdőív szűrőkérdései révén a válasz nélkül hagyható részek átugorhatók. Az adatszolgáltatók háromnegyede mindössze öt-hat kérdésre adott érdemi választ a 2011. évi mintában. A lakásösszeírás szöveges zárt kérdései feleletválasztók, illetve csak három-négy szám adatot írnak be, például az építés évét, az alapterületet, a háztartás tagjainak adatait stb.

A nem konzisztens válaszok, a beírás hibái programozott adatellenőrzésekkel szűrhetők. A hibajavítás az adatfeldolgozást megelőző szakaszban elvégezhető, ellenőrizhető az összhang a kérdőívek különböző témakörei között.

Megvizsgálták a táblagéppel végzett online összeírás hátrányait, kockázatait is. Számolni kell a 2021. évi népszámlálás többletráfordításaival is, főként az új infrastruktúra kiépítése kapcsán. Figyelembe vették az üzembe helyezett nagy mennyiségű informatikai eszköz várható avulását az összeírást követő években.

Irányadók a népszámlálási adatok összehasonlítására, lehetséges összekapcsolásaira végzett tanulmányok megállapításai. A DESTATIS központi adatbázisában lesz lehetőség a referenciaadatok konzisztens kezelésére, a szerkezeti vizsgálatokra, amelyek a tárolt, illetve a feldolgozott adatszövegmensek között közvetlen kapcsolatot teremtenek.

A kézikönyv része a 2021. évi népszámlálás eredményei publikálásának koncepciója. A DESTATIS eddig digitális (PDF és Excel) formátumban közölte a nép-

számlálás eredményeit. Az előző népszámlálás 2013-tól elérhető tábláinak felhasználásában azonban nem a településsoros lekérdezés a legfontosabb, hanem a regionális mutatók összehasonlító elemzése.

A felhasználók igénylik az interaktív adatközléseket, az internetes adatbank jelenlegi szolgáltatásai között is szerepel a grafikonok, térképek összeállítása esetenként megadott ismérvek szerint. A 2021. évi népszámlálás eredményei is lekérdezhetők lesznek térképes ábrázolással, kényelmes kezeléssel, a megadott változókkal és vonatkozási körökkel. Megnövelik az interaktív térkép jelenlegi (1000 m × 1000 m) felbontóképességét, a hálózat cellái sűrűbbek, 100 m × 100 m méretűek lesznek.

A felhasználó a vizsgált területi mutatókat a kötött közigazgatási beosztástól eltérően is lekérdezheti, az előírt egyéni (például természetvédelmi, közlekedési, ipari stb.) elemzési szempontokkal. A nyilvános adatállományok lekérdezhetők, szerkeszthetők az interneten, és letölthetők a felhasználó által előírt adatsorokkal, ábrákkal, térképekkel. Hosszú idősorok is összeállíthatók a népszámlálás tárolt területi, ezen belül kistérségi adataival.

A cikk említi a következő népszámlálásokra kitékintő fejlesztési lehetőségeket. Korábban a hagyományos összeírásokat kizárólag kérdőívekkel, kérdésekkel végezték. A következő szakasz a regiszterekre alapozott népszámlálás, ahol a közigazgatási, statisztikai nyilvántartások adatforrásai a meghatározók.

A 2011. és 2021. évi németországi népszámlálás lényegében kombinálja a hagyományos és a regiszterre alapozott népszámlálás koncepcióját. Adottságként vették figyelembe, hogy a német szövetségi tartományok közigazgatási nyilvántartásai sokfélék, különböző hatásköröket érvényesíthetnek. A lakosság személyazonosító rendszere nem alkalmas az adminisztratív adatok összekapcsolására. A DESTATIS állítja össze a népszámlálások országosan egységes statisztikai regisztereit, kötelező szövetségi adminisztratív regiszterek hiányában.

Az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat) a népességstatisztika és a népszámlálás új keretrendelét készíti elő. A szerzők áttekintik azokat az európai szabályokat, amelyek irányadók a 2021. évi népszámlálás megszervezésére is. A népszámlálási adatok közzé ezután a korábbiaknál gyakrabban, gyorsabban történik. A kistérségek szerinti demográfiai adatsorokat is szolgáltatni kell, kiegészítve a nagyobb közigazgatási területegységek mutatóit. A hivatalos statisztikai szolgálat évente továbbvezeti az előírt fontosabb demográfiai változókat két népszámlálási év között.

A szerzők véleménye szerint módosítani szükséges a népszámlálás eddigi modelljét.

- A lakosság (tartományi) közigazgatási nyilvántartásai szolgáltatják a népességszám elsődleges statisztikai adatait, azonban a DESTATIS olyan pontosításokat végez az összeírások eredményei alapján a népszámlálás adatbankjában, amelyeket az adatgazda intézmények nem vesznek át, erre is tekintettel fenntartható minőségbiztosítás indokolt az elsődleges adminisztratív nyilvántartásokban.
- Az elsődleges adminisztratív adatforrások kialakult adatkörei a népszámlálás mutatóinak éves továbbvezetéséhez szükséges statisztikai adatok egy részét nem tartalmazzák, azok összeállítása mikrocenzussal, illetve más mintavételek kiegészítő adatgyűjtéssel lehetséges, az Eurostat előírásai szerinti területi részletezéssel, gyakorisággal, megbízhatósággal.
- Németország épületeinek, lakásainak hivatali (tartományi) nyilvántartásai hiányosak, esetenként elavultak. Ezért 2021-ben (mint 2011-ben is) kiegészítő lakossági adatgyűjtések szükségesek a teljes kör felméréséhez. Az épületek, lakások országosan egységes statisztikai regisztereit állítják össze a népszámlálás összeírásainak konzisztens eredményeivel.
- A hivatalok digitális rendszerei összekapcsolhatóvá teszik a különböző adminisztratív forrásokból átvethető személyes, illetve lakásadatokat, az adatvédelmi előírások betartásával.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (UNECE) a népszámlálás modelljeit 32 európai ország felmérése alapján vizsgálta 2015-ben. Elemezték a 2021. évi népszámlálás koncepcióját is. A válaszoló európai uniós és EFTA-tagállamok közül 24 vagy teljesen regiszteralapú népszámlálást tervez, vagy (mint Németország is) a hivatalos nyilvántartások adatait kombinálja a minta összeírási adataival. A szerzők áttekintik a hagyományos népszámlálási eljárásokat felváltó online összeírás nemzetközi fejlesztési folyamatait.

TÁRGYSZAVAK: népesség- és lakásszámlálás, DESTATIS, digitális rendszer, regiszteradat, minőségbiztosítás, online-first stratégia, Németország, 2021

NÁDUDVARI ZOLTÁN

35/2018

Az időskorú személyek súlyos és tartós tevékenységbeli akadályozottságának várható alakulása Európában: nemzetközi népességi vizsgálat az EU-SILC¹ adatai alapján

Sergei Scherbov – Daniela Weber: Future trends in the prevalence of severe activity limitations among older adults in Europe: a cross-national population study using EU-SILC

BMJ Open, 2017. 9. sz. 1–7. p.

DOI: [10.1136/bmjopen-2017-017654](https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-017654)

A népesség világszerte egyre öregszik. A közepes jövedelmű államok felső hányadában, de különösen a magas jövedelemmel rendelkező országokban nő a születéskor várható élettartam és csökken a termékenység, így ez a tendencia az időskorú népesség számának és arányának folyamatos növekedését eredményezi. Azonban arra vonatkozóan nincs bizonyíték, hogy az említett demográfiai változások együtt járnak-e a beteges, gyenge emberek számának emelkedésével is. Az időskorú lakosság egészségügyi állapota egyre nagyobb közérdeklődésre tart számot, egyre szélesebb körben foglalkoznak a kérdéssel, mivel több ország is félelemmel tekint népessége előregedésére a valószínűleg megemelkedő költségek miatt.

Az elmúlt évtizedekben a szakirodalom jelentős mértékben foglalkozott az egészségügyi trendekkel, amelyeket gyakran az egészségesen várható élettartamra fókuszáló mutatókkal elemeztek. Azonban az egészségesen eltölthető évekkal és az ún. „disability-free”² várható élettartammal, továbbá az ezek irányával összefüggő kutatások egymásnak ellentmondó jegyeket mutatnak.

Az egészséggel kapcsolatos előrejelzések terén nemcsak az Európai Unió, hanem az egyes országokon belül is vannak eltérések, a képet pedig tovább árnyalja, hogy a nők és a férfiak között is megfigyelhetők különbségek. Habár a nők átlagosan tovább élnek, mint a férfiak, ha az egészségesen leélhető éveket vesszük szemügyre, néha fordított a helyzet.

A szerzők az EU-SILC adatait felhasználva, önbevallások alapján vizsgálták az időskorúak súlyos tevékenységbeli akadályozottságát 26 közepes, illetve magas jövedelmű európai ország esetében. Az adatokat 2008 és 2014 között évenként gyűjtötték. A vizsgálat eredményei kimutatták, hogy jelentős eltérések vannak az egészségesen leélhető évek között, amely tény részben az önbevallásokra vezethető vissza. A viszonylag hasonló mortalitással, várható élettartammal és egészségügyi rendszerrel bíró országok valószínűleg nem különböznek jelentősen az egészségesen élhető évek számát tekintve sem, leszámítva az önbevallások közti kulturális eltéréseket. Például Németország és Hollandia nagyon hasonló a 65 éves korban várható élettartamot tekintve (21 év a nőknél és 18 év a férfiaknál), de jelentősen különböznek a súlyos tevékenységbeli akadályozottságtól mentes hátralévő évek számát illetően. A holland nők több mint három, a férfiak majdnem további öt egészséges évre számíthatnak. Emellett az önbevallások közti potenciális kulturális különbségeket az egészségesen élhető évek és a várható élettartam egymáshoz való viszonyában végzett vizsgálatok is alátámasztják. Ez a kérdés szorosan összefügg az egyes államok jóléti rendszerének „nagylelkűségével” is, mivel ez a tényező is okozhatja az önbevallások közti eltéréseket. Az egyének – önbevalláson alapuló – egészségügyi állapota tovább differenciálódhat az országonként változó életstílus vagy a genetikai különbségek nyomán.

A szerzők kimutatták, hogy a súlyos és hosszan tartó tevékenységbeli akadályozottság nélküli hátralévő évek száma és a várható élettartam aránya a nőket illetően nem, de a férfiak esetében is csak kis mértékben változik. Az egészségtelen népesség ún. „terhei” Európában rendkívül hasonlóak, amennyiben kizárjuk az önbevallásokban meglévő lehetséges kulturális különbségeket. Az az általános vélekedés, miszerint az öregeedéshez egyre növekvő akadályozottság társul, valóban felmerülhet bizonyos szinteken, azonban ami ennél fontosabb, hogy a súlyos tevékenységi akadályozottságot elszenvedő 65 évnél idősebbek aránya nagyjából állandó marad a következő években, miközben a várható élettartam tovább növekszik majd.

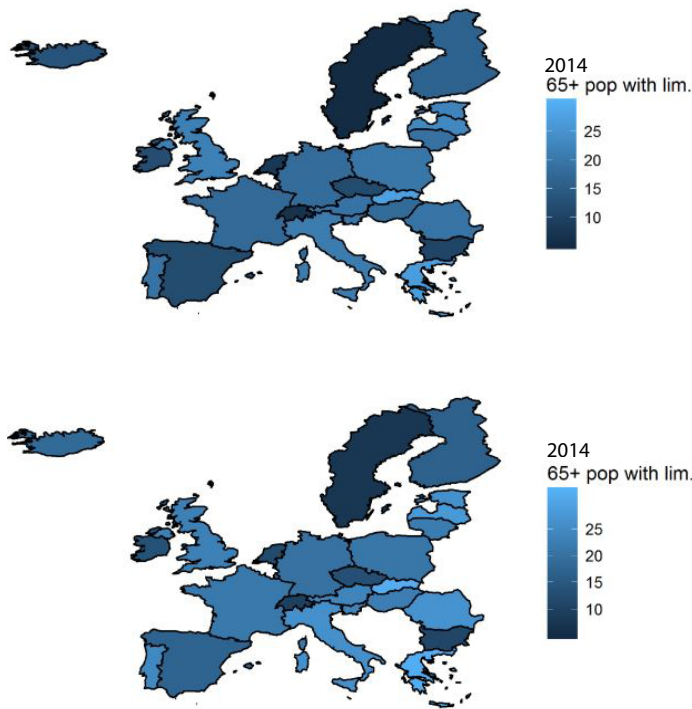
Egy rokkantsággal³ foglalkozó tanulmány eredményei is az előbbi megállapításhoz hasonlókat sugallnak Anglia és Wales vonatkozásában 2025-re, ugyanakkor biztosra veszik azon idősök számának növekedését, akik gondozásra szorulnak majd. Érdekes módon az

¹ EU-SILC: European Union Statistics on Income and Living Conditions, az Európai Unió háztartási költségvetési és életkörülmény-felvétele.

² A definíció az egészséggel kapcsolatos korlátok, hiányosságok meglétéből indul ki, amelyek mindennapi tevékenységében akadályozhatják az alanyt. Ennek értelmében a „disability-free” e korlátok teljes hiányát jelenti.

³ A szerzők ez alatt a mindennapi tevékenységek végzése során felmerülő és azokat akadályozó nehézségeket értik.

1991 és 2011 között, különböző angol adatok alapján végzett kutatások azt mutatták, hogy miközben nőtt az egészségesen leélt évek száma, a kevésbé súlyos rokkantsági esetek száma is emelkedett. Ez utóbbi növekedés az önbevallás mikéntjében történt változásokra (erre a szerzők jelen tanulmányukban is felhívják a figyelmet) vagy a lakosság nagyobb arányú elhízására vezethető vissza.

1. ábra: Súlyos tevékenységbeli akadályozottságok a legalább 65 éves férfiak önbevallása szerint 26 európai országban

Ellenben a súlyos és hosszan tartó tevékenységbeli akadályozottság területén végzett kutatások eredményeiből fontos következtetések vonhatók le. Annak ellenére, hogy a tevékenységben akadályozott személyek számában megfigyelhető trendek továbbra is változatlannak maradnak, a súlyos és hosszan tartó tevékenységbeli akadályozottsággal küzdők abszolút száma nagy valószínűséggel emelkedni fog, mivel a legtöbb európai országban nőni fog az időskorú egyének száma. Számos olyan intézkedésre lehet szükség, amely lehetővé teszi a növekvő számú tevékenységbeli korlátokkal küzdő személy igényeinek kielégítését. Ezek közül megemlíthető a közterületek infrastruktúrájának bővítése és fejlesztése a mozgássérültek érdekében, illetve az orvosi és egészségügyi szakemberek képzése.

A szerzők a tanulmány végén felhívják a figyelmet a kutatás korlátaira. Először is, az EU-SILC felmérés nem

terjed ki az intézetekben élőkre, így ők eleve kiesnek a kutatás fókuszából. Annak ellenére, hogy a vizsgálati minták esetében súlyozott értékeket is használtak a nemválaszolás mértékének ellensúlyozására, arra nem volt módszer, hogy az intézeti egyéneket illetően is előjelzéseket tegyenek. Az egészséges évek kiszámításához nem panel adatokat, hanem a Sullivan-módszert használták, amelynek segítségével egyszerre több államra vonatkozó táblákat tudtak generálni. Ezeket ábrázolták az egészségesen várható élettartamot nemenként és ötéves korcsoportonkénti bontásban.

1. táblázat Tevékenységek súlyos, hosszan tartó akadályozottságának előfordulása a legalább 55, 65, 75 és 85 éves nők és férfiak esetében, 26 európai országban, 2012-ben

Ország	Nők				Férfiak			
	55+	65+	75+	85+	55+	65+	75+	85+
Ausztria	19,1	23,3	32,6	46,4	17,3	19,9	28,5	40,6
Bulgária	8,6	11,5	16,3	19,8	7,0	9,9	15,4	26,5
Cseh Közt.	12,6	15,9	25,4	33,6	10,1	11,6	19,4	27,9
Észtország	22,0	27,8	36,7	54,8	19,5	23,2	31,2	36,5
Finnország	12,7	15,3	21,8	24,9	11,4	14,6	21,3	29,3
Franciaország	19,3	24,6	32,5	44,7	14,8	18,6	27,3	35,6
Németország	22,8	27,0	38,4	53,3	19,3	21,1	25,2	39,8
Görögország	24,9	30,8	39,8	47,0	18,3	23,4	30,9	38,9
Magyarország	17,3	22,9	32,4	42,5	14,8	18,6	25,0	38,9
Izland	21,7	22,1	23,1	22,9	12,8	15,1	18,6	33,3
Irország	9,3	11,6	15,0	27,6	11,2	14,4	18,5	27,4
Olaszország	20,8	27,2	37,6	49,3	15,0	19,8	27,5	34,4
Lettország	15,6	20,6	28,0	33,9	13,4	18,9	21,8	35,9
Litvánia	19,0	25,0	33,8	61,4	15,1	18,8	25,1	40,3
Luxemburg	13,0	17,0	21,0	20,0	11,1	13,2	18,7	27,2
Málta	8,5	12,2	23,0	36,9	5,2	6,4	12,4	15,1
Hollandia	9,6	11,6	16,6	17,6	9,4	10,4	15,5	16,4
Lengyelország	15,8	21,4	30,5	43,9	14,8	19,1	26,0	39,9
Portugália	19,8	25,5	33,3	44,6	14,5	18,9	25,6	33,0
Románia	21,7	28,3	39,7	55,6	15,1	20,5	31,4	42,4
Szlovákia	24,9	34,1	47,8	59,1	20,5	27,6	45,0	78,4
Szlovénia	23,5	30,2	41,0	47,0	18,4	21,3	19,6	38,5
Spanyolország	13,3	17,8	26,0	37,4	9,9	12,3	18,0	27,6
Svédország	10,2	10,0	12,7	15,3	7,2	8,0	14,0	22,5
Svájc	10,2	11,3	14,7	18,9	8,1	8,7	10,7	15,3
Egyesült Királyság	21,8	26,4	35,1	44,8	17,1	19,8	27,4	37,4

2. táblázat Tevékenységek súlyos, hosszan tartó akadályozottságának előfordulása a legalább 65 éves nők és férfiak esetében, 26 európai országban, 2017-ben, 2037-ben és 2047-ben; változás 2017-hez képest

Ország	Nők			Férfiak				
	2017	2027	2037	2017	2027	2037		
Ausztria	20,68	20,21 (-0,47)	19,96 (-0,72)	21,40 (0,72)	16,17	15,93 (-0,24)	15,96 (-0,21)	17,25 (1,08)
Bulgária	21,27	21,70 (0,43)	21,95 (0,68)	21,66 (0,39)	17,11	17,29 (0,18)	17,32 (0,21)	17,12 (0,01)
Cseh Közt.	20,02	20,89 (0,87)	21,49 (1,47)	20,63 (0,61)	15,83	16,46 (0,63)	16,7 (0,87)	16,16 (0,33)
Észtország	21,49	21,21 (-0,28)	21,73 (0,24)	21,86 (0,37)	16,85	16,48 (-0,37)	16,74 (-0,11)	16,80 (-0,05)
Finnország	19,80	20,37 (0,57)	21,86 (2,06)	21,87 (2,07)	15,48	16,21 (0,73)	17,30 (1,82)	17,24 (1,76)
Franciaország	20,26	19,81 (-0,45)	20,71 (0,45)	21,52 (1,26)	15,94	16,08 (0,14)	16,76 (0,82)	17,20 (1,26)
Németország	21,22	20,61 (-0,61)	20,52 (-0,7)	22,28 (1,06)	16,56	16,20 (-0,36)	16,31 (-0,25)	17,79 (1,23)
Görögország	21,01	20,72 (-0,29)	20,51 (-0,5)	21,06 (0,05)	17,11	16,74 (-0,37)	16,39 (-0,72)	16,58 (-0,53)
Magyarország	21,05	21,34 (0,29)	21,87 (0,82)	21,01 (-0,04)	16,64	16,91 (0,27)	17,09 (0,45)	16,51 (-0,13)
Izland	19,71	18,95 (-0,76)	20,06 (0,35)	21,01 (1,3)	15,43	15,15 (-0,28)	16,30 (0,87)	16,75 (1,32)
Irország	19,25	19,37 (0,12)	19,78 (0,53)	19,86 (0,61)	15,43	15,57 (0,14)	15,82 (0,39)	15,97 (0,54)
Olaszország	20,62	20,36 (-0,26)	20,19 (-0,43)	21,51 (0,89)	16,27	16,20 (-0,07)	16,11 (-0,16)	17,07 (0,8)
Lettország	21,98	21,52 (-0,46)	21,74 (-0,24)	22,22 (0,24)	17,40	16,93 (-0,47)	17,05 (-0,35)	17,22 (-0,18)
Litvánia	22,21	21,24 (-0,97)	21,41 (-0,8)	22,61 (0,4)	18,27	16,92 (-1,35)	17,05 (-1,22)	17,57 (-0,7)
Luxemburg	20,51	19,26 (-1,25)	19,29 (-1,22)	20,24 (-0,27)	15,84	15,22 (-0,62)	15,45 (-0,39)	16,43 (0,59)
Málta	19,68	20,74 (1,06)	21,43 (1,75)	21,09 (1,41)	15,55	16,28 (0,73)	16,93 (1,38)	16,58 (1,03)
Hollandia	19,76	19,90 (0,14)	20,68 (0,92)	22,09 (2,33)	15,60	15,86 (0,26)	16,50 (0,9)	17,62 (2,02)
Lengyelország	20,14	19,91 (-0,23)	21,77 (1,63)	21,03 (0,89)	15,98	15,85 (-0,13)	17,05 (1,07)	16,43 (0,45)
Portugália	20,73	20,45 (-0,28)	20,55 (-0,18)	21,12 (0,39)	16,53	16,33 (-0,2)	16,48 (-0,05)	16,88 (0,35)
Románia	21,24	21,15 (-0,09)	21,27 (0,03)	21,36 (0,12)	16,98	16,88 (-0,1)	16,88 (-0,1)	16,95 (-0,03)
Szlovákia	20,29	20,21 (-0,08)	21,29 (1)	20,80 (0,51)	16,11	16,10 (-0,01)	16,86 (0,75)	16,38 (0,27)
Szlovénia	20,76	20,14 (-0,62)	20,85 (0,09)	21,45 (0,69)	15,95	15,77 (-0,18)	16,56 (0,61)	16,91 (0,96)
Spanyolország	20,69	19,86 (-0,83)	19,73 (-0,96)	20,64 (-0,05)	16,40	15,88 (-0,52)	15,81 (-0,59)	16,53 (0,13)
Svédország	20,05	20,71 (0,66)	20,95 (0,9)	21,18 (1,13)	15,68	16,49 (0,81)	16,67 (0,99)	16,94 (1,26)
Svájc	20,12	19,74 (-0,38)	19,82 (-0,3)	21,04 (0,92)	15,71	15,69 (-0,02)	15,91 (0,2)	16,91 (1,2)
Egyesült Királyság	20,37	20,25 (-0,12)	20,36 (-0,01)	21,25 (0,88)	16,07	16,13 (0,06)	16,20 (0,13)	16,87 (0,8)

1. táblázat: Tevékenységek súlyos, hosszan tartó akadályozottságának előfordulása a legalább 55, 65, 75 és 85 éves nők és férfiak esetében, 26 európai országban, 2012-ben

A szerzők külön kiemelik, hogy tanulmányuk és az abban foglaltak egybehangzanak Kenneth Rockwood

kanadai professzor közelmúltbéli véleményével, aki szintén az időskorú lakosság számának növekedését és a súlyos, hosszan tartó tevékenységbeli akadályozottsággal küzdők konstans arányát prognosztizálja.

TÁRGYSZAVAK: időskorú népesség, egészségesen várható élettartam, egészségesen eltöltött életek, tevékenységek tartós akadályozottsága, EU-SILC, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió, 2008–2014

HORVÁTH BALÁZS

36/2018

A dohányzás, a magas vérnyomás, valamint a szív- és érrendszeri betegségek okozta halandóság tizenöt évet átívelő követéses vizsgálata kínai férfiak körében

Jibin Tan – Xiumin Zhang – Weihua Wang – Peng Yin – Xiaomin Guo – Maigeng Zhou: Smoking, Blood Pressure, and Cardio-vascular Disease Mortality in a Large Cohort of Chinese Men with 15 years Follow-up

International Journal of Environmental Research and Public Health, 2018. 5. sz. 1–9. p.

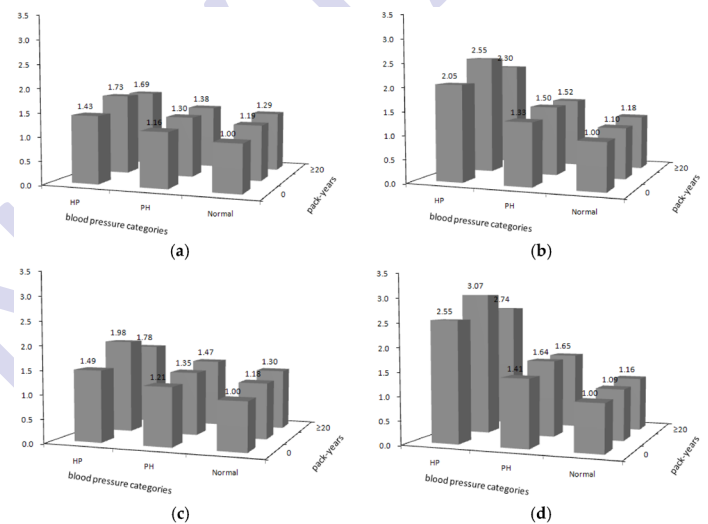
DOI: [10.3390/ijerph15051026](https://doi.org/10.3390/ijerph15051026)

A kardiovaszkuláris (szív- és érrendszeri) betegségek a mortalitás vezető okai. Egy becslés szerint 2016-ban emiatt a világon 17,6 millió ember halt meg, ami 2006 és 2016 között 14,5%-os növekedést jelent. A dohányzást és a magas vérnyomást tekintik a vezető kockázati tényezőnek, ami több mint 120 millió betegségben eltöltött évet jelent az érintetteknek. Kínában a sztrók és az iszkémiás szívbetegség vezet az elvesztett éveket okozó tényezők rangsorát. A tizennyolc évnél idősebb férfiak körében a világ legnépesebb országában a dohányzás általános, 2010-ben arányuk 54% volt. A magas vérnyomás gyakorisága Kínában gyorsan növekvő tendenciát mutat mind a városokban, mind a falusi térségekben.

A kardiovaszkuláris betegségek és a magas vérnyomás közötti szoros összefüggést már számos alkalommal bizonyították mind a fejlett, mind a fejlődő országokban. A dohányzás e betegségcsoportra gyakorolt hatása is ismert. E két faktor együttes hatását a kardiovaszkuláris betegségek kialakulására viszont alig vizsgálták. Kínában 1990-ben és 1991-ben 49 körzetben/megyében véletlenszerűen 228 459 férfit választottak ki 145 betegségmegfigyelő ponton. A minta reprezentatív nemcsak országosan, hanem mind a városi, mind a falusi területekre. A kiválasztott 40 évnél idősebb férfiak 80%-a vállalkozott a kutatásban való részvételre. A felvételt

képzett egészségügyi dolgozók végezték el, akik információkat szereztek a demográfiai adatokról, az életvitelt befolyásoló tényezőkről (dohányzás, alkoholfogyasztás, a háztartásban használt szilárd tüzelőanyag), a személy egészségi állapotának történetéről, testmagasságáról és testkörfogatáról.

Az 1990–1991-től 2006-ig végzett kutatásban a halál okát halottvizsgálati bizonyítványból állapították meg, és a Betegségek Nemzetközi Osztályozásának 9. verziója (International Classification of Diseases – ICD) szerint kódolták, beleértve az iszkémiás szívbetegséget és a sztrókot, valamint a krónikus reumatikus és a hipertenzív szívbetegséget, a vérzéses sztrókot, az iszkémiás sztrókot és a tüdővel kapcsolatos szívbetegséget.

1. ábra: A dohányzás (az éves dohányfogyasztás a cigaretta-csomagok számával kifejezve: 0, 0,1–19, ≥20) és a vérnyomás (magas, enyhén magas, normál) együttes hatása a halálozási kockázatokra – (a) összes halálok, (b) kardiovaszkuláris betegség, (c) iszkémiás szívbetegség, (d) sztrók. Az adatok kor, iskolai végzettség szintje, családi állapot, benti légszennyezettség, gyümölcs- és zöldségfogyasztás, alkoholfogyasztás, városias jelleg és régió szerint kiigazítva szerepelnek.

Magas vérnyomásúnak definiálták a részt vevő személyt, ha az interjú előtti két napon vérnyomás-csökkentő szert vett be, illetve ha az asszisztens 140 Hgmm-nél magasabb szisztolés vagy 90 Hgmm-nél nagyobb diasztolés vérnyomást mért. Vérnyomásuk szerint a résztvevőket három csoportba osztották. Normális vérnyomású a személy, ha 120 Hgmm szisztolés és 80 Hgmm diasztolés értéknél kisebbet mértek, enyhén magas vérnyomású a résztvevő (prehipertenzió) 120–139 Hgmm közötti szisztolés és 80–89 Hgmm közötti diasztolés mérés esetén. Az ennél magasabb értékeknél magas vérnyomású betegről beszélünk.

A tanulmányban a szerzők meghatározták a családi állapotot (házas, nem házas), az oktatásban eltöltött időt (hat év vagy kevesebb, hat évnél több), a dohányzási szokást (soha nem dohányzott, illetve az évente elfogyasztott cigarettacsomagok mennyiségét, ahol egy csomag = húsz cigaretta), az alkoholfogyasztást (nem rendszeres ivó, heti 0–17 ital (1 ital = 14 g tiszta alkohol), heti 18–35, heti több mint 35 ital), a testtömegindexet, a friss zöldség- és gyümölcsfogyasztást, a lakáson belüli légszennyezést (a szilárd tüzelés használatát fűtésre és főzésre, igen-nem), a lakás városi vagy falusi jellegét és annak Kínán belüli északi vagy déli régióban való elhelyezkedését.

A dohányzás és a magas vérnyomás kombinált hatásának vizsgálatára a résztvevőket hat csoportba sorolták a dohányzási státusz (soha nem dohányzott, 1–19 csomaggal, illetve legalább húsz csomaggal szívott évente) és a vérnyomás (normál, enyhén magas, magas) besorolása szerint. A különböző tényezők hatásának értékelésére három modellt használtak, hogy megállapítsák az asszociációs kapcsolatot a vérnyomás és bármely okkal összefüggő halálozás, a kardiovaszkuláris, az iszkémiás szívbetegség és a sztrók következtében bekövetkezett elhalálozás között. Az első modell a kort, a második – kettő kivételével – a felsorolt változók mindegyikét, a harmadik a város-falu és a déli-északi régió dimenziót tartalmazta. A referenciacsoportot a nem dohányzó, normál vérnyomású személyek alkották.

A résztvevők 27,5%-a soha nem dohányzott, de 48,2%-uk több mint húsz csomag cigarettát elszívott évente. Átlagéletkoruk 54,7 év volt, a BMI (testtömegindex) átlaga mindössze 21,8 kg/testmagasság a négyzetben. A válaszolók 71,1%-a falun élt, 45,9%-uk az északi régióban. A meginterjúvoltak 66,4%-a kevesebb, mint hat osztályt járt iskolába. A sokat dohányzók többsége nagyivó, kevésbé iskolázott, falun él, szilárd tüzelőanyagot használ, továbbá kevés friss gyümölcsöt és zöldséget fogyaszt.

A vizsgálat tizenöt éve alatt 52 795 fő halt meg, közülük 18 833 kardiovaszkuláris, 3744 iszkémiás szívbetegség, 11 288 fő pedig sztrók következtében. A kutatásban vizsgálták, hogy 10 Hgmm szisztolés vagy diasztolés vérnyomásnövekedésnek milyen hatása van a fenti halálokokra. Egy ilyen mértékű növekedés a kardiovaszkuláris megbetegedéseknél 16, az iszkémiásoknál 8, míg a sztróknál 20%-kal növelte a halálozási valószínűséget. Érdekes, hogy a diasztolés érték emelkedése nagyobb hatással volt a halandóság növekedésére. A vérnyomás 10 Hgmm-rel való emelkedése mindhárom modellben jól kimutathatóan megnövelte

a bármely okból bekövetkező, a kardiovaszkuláris, az iszkémiás és a sztrók okozta halálozási valószínűséget. A referenciacsoporthoz képest a magas vérnyomásúak 2,5–2,7-szer nagyobb valószínűséggel kapnak sztrókot.

Az évente húsz vagy több csomag cigarettát elszívók bármely ok miatti halálozási valószínűsége a referenciacsoporthoz képest 21%-kal nagyobb. A kardiovaszkuláris betegségeknél 1,14, az iszkémiás szívbetegségeknél 1,22, a sztróknál 1,14-szeres szorzókkal fejezhető ki a dohányzás okozta mortalitásemelkedése. Hasonló eredmények mutathatók ki a megnövekedett halandóságra vonatkozóan a naponta elszívott cigarettamennyiség, a dohányzási státusz (soha nem vagy csak korábban dohányzott, illetve jelenleg is dohányzik) és a dohányzás időtartama (húsz évnél kevesebbet, több mint húsz éve cigarettázik) között.

A magas vérnyomásban szenvedő, dohányzó emberek megnövekedett halandósági valószínűségét ez a vizsgálat is bebizonyította, de a kutatás egyik meglepő eredménye, hogy az évente 1–19 csomag cigarettát szívók halálozási kockázata valamivel nagyobb, mint a húsz vagy több csomagot elfüstölőké. E megállapítás igaz mind a négy haláloki főcsoportra (minden okbeli, kardiovaszkuláris, iszkémiás, sztrók).

A soha nem dohányzó, normál vérnyomású emberekhez képest a magas vérnyomású, évente húsz vagy több csomag cigarettát elszívók kardiovaszkuláris, iszkémiás és sztrók okozta halálozási valószínűsége rendre a következő szorzókkal fejezhető ki: 2,30, 1,78 és 2,74. E valószínűségek hasonlóak a korábbi kínai vizsgálatokhoz, de kisebbek, mint az európai és amerikai értékek, ami a kínai népesség alacsonyabb vérzsírszintjével lehet kapcsolatban. Egy Japánban végzett kutatás arra is következtetésre jutott, hogy a dohányzás abbahagyása a kardiovaszkuláris betegségből eredő halálozás csökkenéséhez vezet, függetlenül a dohányzás időtartamától és a naponta korábban elszívott cigaretta számától. Az 1–19 csomagnyi cigarettát elszívók veszélyeztetettsége megmagyarázhatatlanul magasabb, mint a húszat vagy többet elszívóké, és ami még érdekesebb, hogy e csoporton belül is a 0,1–9 csomagot elfüstölők nagyobb halálozási kockázatúak a 10–19 csomagot évente elcigarettázókhoz képest.

További kutatások szükségesek, hogy megismerjék a dohányzás mennyisége és a kardiovaszkuláris halálozás kockázata közötti nem lineáris asszociációs kapcsolatot a magas vérnyomású betegek körében. Kínában a dohányzás visszaszorítása a legfontosabb népegészségügyi feladatok egyike, mert a kínai férfiak körében a halálozások 20%-a a dohányzásra vezethető vissza.

A 2010-ben egymillió ilyen okbeli halálozás 2030-ra kétmillió, 2050-re hárommillió főre növekedne, ha a jelenlegi dohányzási szokások nem változnának meg.

A kutatás hiányosságai közé tartozik, hogy a férfiakra szorított, bár a nők dohányzási gyakorisága még a 3%-ot sem éri el, ami az utóbbi két évtizedben alig változott. A szerzők nem vizsgálták továbbá a fizikai aktivitást, a vércukor- és vérzsírszintet, amelyek hatással lehetnek a magas vérnyomású, dohányzó emberek különböző betegségeinek halálos kimenetelére.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, dohányzás, alkoholfogyasztás, magas vérnyomás, szívbetegségek, férfiak, Kína

HAJNAL BÉLA

37/2018

Termékenység és párkapcsolat a válság és a társadalmi konszolidáció idején a Nyugat-Balkánon

Mathias Lerch: Fertility and union formation during crisis and societal consolidation in the Western Balkans *Population Studies*, 2018. 2. sz. 217–234. p.

DOI: [10.1080/00324728.2017.1412492](https://doi.org/10.1080/00324728.2017.1412492)

1990 óta a közép- és kelet-európai régióban tapasztalható erőteljes termékenységszökkenés két fő eleme a gyermekvállalás elutasítása, illetve elhalasztása. Mindkét tényező a szocializmus bukása utáni válsággal, majd az azt követő gazdasági fejlődési szakaszban rejlő új lehetőségekkel magyarázható. A tanulmány szerzője azt a hipotézist vizsgálja, hogy a Nyugat-Balkánon bekövetkezett átmenet során olyan kétszakaszos termékenységi válasz valósult meg, amely először a magasabb sorsszámú születések számának csökkenését, később viszont már a családalapításnak és az első gyermek vállalásának az elhalasztását is jelentette. Emellett az 1980 és 2010 közötti időszakra összehasonlítja a nyugat-balkáni termékenységi trendeket a kelet- és közép-európai országokéval, a vizsgált jelenségekre vonatkozó közvetlen és közvetett becslések, illetve független források felhasználásával.

Az eredmények a reprodukció magatartás intenzitásával kapcsolatos jelentős bizonytalanságokra derítenek fényt. A kilencvenes években a régió hivatalos statisztikái alulbecsülték a termékenységet, egyebek mellett a születések hiányos nyilvántartásba vétele, a kormányhivatalok hibás adatforgalma, valamint a veszélyeztetett helyzetben lévő népességcsoportokkal kapcsolatos definíciók, teljeskörűség és becslések problémái miatt. A mintavételes adatgyűjtéseken

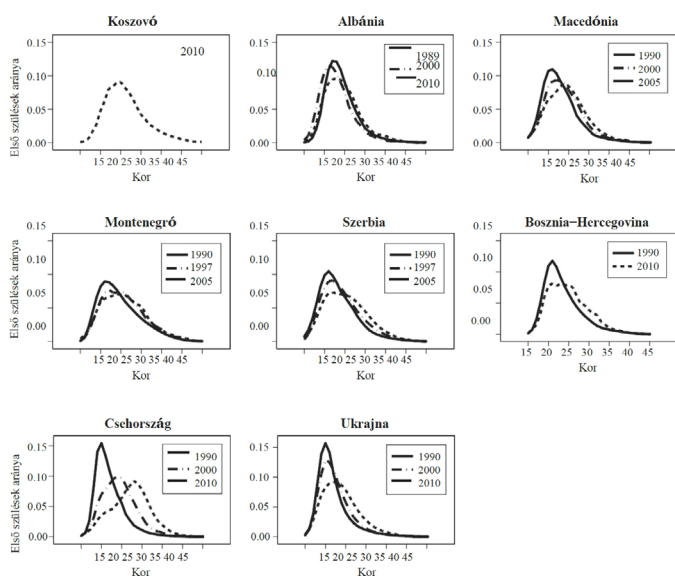
alapuló becslések ugyanakkor a mintavételi torzítások miatt többnyire felülbecsülték a termékenységet. A népszámlálások hasonló adatainál viszont nem jelentek meg a migráció miatti kiválasztás torzításai. A kétezres éveket már a termékenységre vonatkozó jobb mérések jellemezték, ideértve, hogy a különböző források alapján kimutatott trendek összhangba kerültek, akárcsak a családalapításra vonatkozó hivatalos statisztikai, illetve mintavételes felvételi adatok. E trendek elemzése igazolta a bevezetőben említett hipotézist.

Az első észrevétel, hogy a teljes termékenységi arányszám (TFR) nem zuhant a legmélyebb szintekre a Nyugat-Balkán súlyos válságainak időszakában. A termékenységi átmenet terén 1980-ig kevésbé előrehaladott országokban a csökkenés üteme hasonló volt 1990 előtt és után. A születésszám csökkenése az idővel és – a klasszikus modellnek megfelelően – a magasabb paritású nőktől az alacsonyabb szint felé terjedt, még a háború sújtotta Koszovóban is. Más országokban, amelyekben a TFR az egyszerű reprodukciós szint körül volt 1980-ban, a termékenység ugyanazon a szinten maradt, sőt ideiglenesen akár emelkedett is a boszniai háború idején. A születésszám válsággal összefüggő visszaesésére csak Bosznia-Hercegovina és Szerbia szolgáltatott példát közvetlenül a háború után, amikor gazdaságuk lényegében összeomlott. A termékenység visszaesése azonban mind intenzitásában, mind időtartamában változó volt.

A másik fontos megjegyzés a házasság és az első gyermekvállalás későbbre halasztásának trendjére vonatkozik. Ez a fajta magatartás valójában már 1990-től megfigyelhető volt a fejlettebb országokban, amelyekben leginkább gyakori volt a középfokúnál magasabb szintű iskolai végzettség, majd az 1990-es évtized végétől, a gazdasági talpra állás időszakában ez továbbterjedt a régió többi országában is. A későbbre halasztás üteme azonban korlátozott volt, és a nők jelentős számú kisebbsége továbbra is fiatalon szülte meg első gyermekét és/vagy vállalt nagy családot, a háborúk okozta bizonytalanságok, a Nyugat-Európával kialakult társadalmi kapcsolatok, valamint a középfokú végzettséget meghaladó iskolázottság terjedése ellenére.

Bár ez a halasztó magatartás jelentősebb szerepet kapott a termékenység visszaesésében a Nyugat-Balkánon, mint Ukrajnában vagy Oroszországban, a kétgyermekes családmodell mégis inkább fennmaradt, mint Kelet- és Közép-Európa országaiban, ahol erősebben érvényesült a gyermekvállalás elhalasztása. Ez utóbbiakkal ellentétben az első gyermek születésének későbbre tolása csak kis mértékben járult hozzá a nyugat-balkáni termékenység szintjének csökkenéséhez. A gyermekvállalási magatartás e viszonylagos rugalmassága nyújt

magyarázatot arra, hogy ebben a régióban (talán Bosznia-Hercegovina kivételével) miért nem zuhant tartósan még mélyebb szintre a termékenység. Ez azért meglepő, mert ezekben az országokban az általános bizonytalanság sokkal súlyosabb volt, mint Kelet- és Közép-Európában, miközben 1990-ben hasonlóak voltak a termékenységi szintek, és a régió országainak felében ugyancsak hasonlóak voltak a későbbi társadalmi-gazdasági változások. Mindenesetre a nyugat-balkáni termékenységi trendeket látva érdemes lenne átgondolni a válságok és fejlődés által kiváltott népességi reakciókra vonatkozó eddigi demográfiai elméletek helyességét.

1. ábra: Első szülések relatív korszpecifikus arányai a Nyugat-Balkán országokban, Csehországban és Ukrajnában, az 1990 és 2010 közötti években

Források: Human Fertility Collection (HFC), Human fertility database (HFD), valamint a szerző saját becslései (népszámlálási és népmozgalmi adatok alapján).

A háború által érintett országokban a termékenység szinten maradása összhangban van a más konfliktusos területeken, például Tádzsikisztánban vagy Irakban tapasztaltakkal. A Nyugat-Balkánon ez összefüggésben van az erőszak, a nacionalista ideológiák, az érintett népességcsoportok elnéptelenedéstől való félelme által meghatározott társadalmi környezettel. Kormányzati és egyházi narratívák hangsúlyozzák a nők reprodukív szerepét a népesség stabilitásának megőrzésében (szemben a férfiakéval, akiknél a katonaság a fő szempont), miközben a családtervezés és a művi abortusz átmenetileg korlátozás alá került. Mindez a hagyományos nemi szerepek újjáéledéséhez is vezetett, beleértve a nők védelmét és alárendeltségét, amelyeket tovább erősített az etnikai polarizáció, az etnikumok közötti félelem és bizalmatlanság. Ráadásul nem lehet

figyelmén kívül hagyni a katonai szolgálatnak és a házastársak átmeneti elválásának, valamint a nemi erőszaknak a jelentőségét a fiatalok termékenységi szintjének fenntartásában. Általánosan megállapítható, hogy fennmaradtak a történelmileg kialakult családi magatartások a régióban, nem utolsósorban a hagyományos társadalmi intézményeknek köszönhetően. Földrajzi és történelmi okok miatt a Nyugat-Balkánon 1950-ig éltek a patriarchális rokoni struktúrák. Bár ezeket a struktúrákat a szocialista rendszerek saját hatalmuk megvédelme és a nők státuszának emelése érdekében igyekeztek felszámolni, a kilencvenes évek gyenge államai idején volt a patriarchális rendszereknek egy átmeneti feltámadása. A szocialista rendszer összeomlása a hagyományos rokoni struktúrák töltötték ki az ideológiai és szabályozási vákuumot, valamint támogatták az egyének anyagi és fizikai biztonságát egy válságokkal, társadalmi zavarokkal teli korszakban. A szerző szerint ez a családi magatartásokban mutatkozó rugalmasság a hagyományos társadalmi berendezkedés morális felsőbbségének folytonosságát igazolja.

A társadalmi hagyományok újraéledése hosszabb távon hat a válság időszakát követően. A tradicionális családi értékek tovább élnek a fiatalok körében, és a patriarchális jellemzők is tovább érvényesülnek a reprodukív magatartásokban. Mindez gátolta a családra vonatkozó nyugati elképzelések és normák terjedését a kétezres években. Ukrajnában és Magyarországon például az emelkedő életszínvonal, valamint az új oktatási és gazdasági lehetőségek megjelenése a lassú társadalmi változások mellett feszültségek kialakulásához vezethetett. Ugyanakkor a nyugat-balkáni fiatalok inkább a konformizmust választották, nem borítva fel a családalapítás hagyományos normáit, mivel számukra a család továbbra is a társadalmi biztonsági háló legfontosabb eleme.

Összefoglalva megállapítható, hogy a nyugat-balkáni termékenységi minták változásai rámutatnak a társadalmi és kulturális tényezők fontosságára az emberek gyermekvállalási magatartásában, a politikai és gazdasági változások során. A tanulmány országos trendeket vizsgált, de a későbbiekben kutatni kell majd az országokon belüli társadalmi és kulturális eltéréseknek, az egyes népességcsoportok magatartásának, a hagyományos szociális intézményeknek a társadalom különböző rétegeinél érvényesülő, eltérő hatásainak szerepét is.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, párkapcsolat, válság, fejlődés, rendszerváltozás, Nyugat-Balkán

RÓZSA GÁBOR

38/2018

Miért befolyásolja a szülők élettartama gyermekeik várható élettartamát?

Denny Vågerö – Vanda Aronsson – Bitte Modin: Why is parental lifespan linked to children's chances of reaching a high age? A transgenerational hypothesis
SSM Population Health, 2018. 4. sz. 45–54 p.

DOI: [10.1016/j.ssmph.2017.11.006](https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2017.11.006)

Alapfeltevés, hogy a túlélés képessége az idős kor eléréseig továbbítható generációkon keresztül. E képesség öröklődését nem lehet redukálni csak a szülők kapcsolati státuszára, szociális helyzetére, a gyermek(ek) születésének időpontjára, illetve az örökölt gének jellemzőire. Minden társadalmi csoportban és minden családtípusban jelen van a túlélés képessége, amely a személyek heterogenitásának köszönhető. A túlélés képessége egy életen át tartó tanulási folyamat, és nagyban függ attól, hogy milyen impulzusok érik az adott személyt az élete korai szakaszában, milyen tapasztalatokat gyűjt, kikre számíthat az életében. A rugalmasság képessége is összefüggésbe hozható a túléléssel. Minél nagyobb ez a rugalmasság, annál nagyobb eséllyel él tovább az adott ember. Emellett léteznek a hosszú életért felelős biológiai feltételek is, a gének, amelyek segítik a rugalmasságot és a túlélést. Kutatások alapján megállapítható, hogy ezek a gének családon belül öröklődhetnek.

A következőkben egy olyan vizsgálat kerül bemutatásra, amelyben a négy vizsgálati csoport:

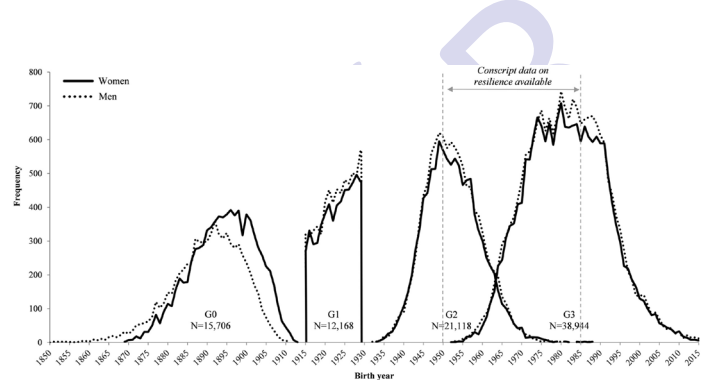
1. a szülők (G0)
2. a gyermekeik (G1)
3. a következő két generáció apái (G2)
4. a következő két generáció fiai (G3)

A kutatás során információkat kívántak szerezni az interjúalanyok pszichológiai állapotáról, illetve a rugalmasság képességének mértékéről. Az interjúkat minden interjúalany esetében a 18 éves kort betöltve készítették el. Az alapfeltevés szerint összefüggés mutatható ki a rugalmasság képessége és a halandóság között, generációkon belül és generációkon keresztül.

A kutatási kérdések a következők voltak:

1. A szülők halálának időpontjából következethető-e az utódok halálozási kockázata felnőtt- és időskorban?
2. Amennyiben igen, akkor a hosszabb ideig élő szülők a gyermekeik számára egy sokkal kedvezőbb társadalmi helyzetet jelöltek-e ki?
3. Hogyan hasonlítható össze a szülők és gyermekek élettartama? Milyen közös vagy éppen különböző pontok vannak?

4. A rugalmasság képessége:
 - a) feltételezi-e a későbbi halálozást a G2-es vizsgálati csoportban;
 - b) generációkon keresztül is öröklődhet-e (a G2-es vizsgálati csoport apáitól a G3-as csoport fiainak);
 - c) megjósolhatóvá válik-e a hosszú élettel összefüggésben a korábbi családi generációkban (a G0-ás és a G1-es férfi és női vizsgálati csoportok összehasonlítása a G2-es és G3-as férfi csoportokkal)?

1. ábra: A G0, G1, G2 és G3 csoportok születési éveinek eloszlása nemek szerint

Megállapítható, hogy a szülők hosszú élete befolyással van gyermekeik várható élettartamára. Ez a hatás viszonylag szerény mértékben, de határozottan érvényesül. A gyermekek várható élettartama nem következik a szülők szociális helyzetéből, társadalmi csoportjából és kapcsolati állapotából (a gyermek születésekor). A kutatási eredmények szerint – összhangban más szerzők korábbi elméleteivel – a rugalmasság genetikai úton nem öröklődhet, nem programozható. A rugalmasság képessége az élet korai szakaszában alakul ki, amiben a szocializációs és a kulturális hatások játszanak főszerepet. A vizsgálatok során továbbá azt találták, hogy a kevésbé rugalmas (alacsony rugalmassági pontszámot kapó) férfiak nagyobb arányban haláloznak el felnőttkorban. A G0-ás férfiak és nők (szülők) csoportjában lévő személyek halálának időpontja összefüggést mutat a G1-es csoport (gyermekek) felnőttkori vagy időskori halálozásával. Minden társadalmi csoportban megnövekedett élettartamot vizsgáltak a kutatás során. A vizsgálat kiegészítése szempontjából releváns lehet más típusú elméletek, illetve új típusú megközelítések (például epigenetika, epidemiológia) bevonása, amelyekkel árnyaltabb képet kaphatunk a jelenségről.

TÁRGYSZAVAK: interjúmódszer, élettartam, szülők, gyermekek, szocializáció, kulturális hatások, rugalmasság, halandóság

39/2018

Kína vonzza a jól képzett bevándorlókat: a meglévő stratégiák és gyakorlatok áttekintése és összehasonlítása

Attracting skilled international migrants to China: A review and comparison of policies and practices
Centre for China and Globalization (CCG)
Geneva, 2017, International Labour Organization and International Organization for Migration. 1–110. p.
URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-beijing/documents/publication/wcms_570674.pdf

A több mint egy évtizede a világ gyaraként emlegetett Kínában a gazdaság nagyléptékű megújítási folyamata megy végbe. A munkaerőigényes modell felől egyre inkább a szolgáltatásnyújtási és a technológiai irány felé halad. Felismerve a képzett munkaerő és a szakemberek alkalmazásának sürgető igényét, a meglévő demográfiai tendenciák nyomására a kínai kormány az elmúlt évtizedben ezek elősegítésére többféle módon próbál a világ minden tájáról szakembereket vonzani az országba.

Az alatt a rövid időszak alatt, amíg ezek a stratégiák megvalósultak, számos kínai szakember tért vissza a tengerentúrról, és növekszik a külföldről Kínába érkezők száma is. Mindezzel további fejlesztések számára kínálva lehetőséget, ami különösen igaz a zöldkártya-rendszer jelenleg is zajló reformjára Kínában. A riport célja, hogy hasznos, gyakorlati tanácsokat nyújtson arra vonatkozóan, miként tudja Kína fejleszteni meglévő stratégiáit a szakképzett munkaerőért folyó versenyben.

A kutatás kétféle típusú adatelemzésen alapul; célja feltárni, milyen fejlesztésre szoruló területek vannak még ezekben a stratégiákban. Az első a hasonló programok tanulmányozása az említett célok megvalósulásáért három ország – Németország, Japán és Szingapúr – mintáján keresztül. A második esetben találmásra kiválasztott nemzetközi szakértőkkel folytatott kérdőíves felmérések nyitott kérdéseire adott válaszok szolgáltattak adatokat.

A jelentés először egy minőségi összehasonlítást közöl Kínáról és a további három országról az előírásokat, a rendszereket és azok működését elemezve a magasan képzett munkavállalók szempontjából, beleértve a jogokat és az azokhoz tartozó kötelezettségeket. A jelentés részletesen elemzi a főbb előírásokat és eljárásokat: a vízumigénylést és egyéb adminisztratív teendőket, illetve azt, hogy milyen akadályokkal és problémákkal szembesülnek a Kínában és a többi országban dolgozó külföldiek.

Az elemzés összehasonlítja, milyen rangsor alakult ki ezen országok között a külföldi szakemberek csalogatását célzó folyamatban. Szingapúr különösen sikeres a magasan képzett munkaerő vonzásában, illetve a képzett, külföldi munkaerő abszolút számában is. A rangsor végén Japán áll, ahol a külföldi munkaerő csak korlátozottan van jelen a munkaerőpiacon és a teljes népességben egyaránt. Ugyanakkor a kormány által nemrégiben indított célprogram javíthatja Japán helyzetét. Az új eljárásrend hatékonyságát érdemes lesz kutatni, amint további adatok is rendelkezésre állnak. Németország – különösen az Európai Unió kék-kártya-rendszerén keresztül – a kialakult rangsor közepén helyezkedik el. Ez a három esettanulmány három különböző lehetőséget kínál, ugyanakkor meg kell említeni, hogy a szingapúri gyakorlat aránytalanul nagy versenyt eredményez a munkaerőpiacon.

A tanulmány bemutatja a kínai Ezer tehetség program külföldiekre vonatkozó eredményeit, továbbá megállapítható, hogy jól halad a zöldkártya-rendszer bevezetése, amelyet már Németország és Szingapúr is sikerrel alkalmazott. A helyi hatóságok lépései Sanghaj és Peking részéről szintén előremutatóak, de ezek a szabályozások még mindig további tisztázást igényelnének.

Kis elemszámú mintát alkalmazó felmérések alapján végezték a kutatást, amelynek során a megkérdezetteknek olyan kérdésekre kellett válaszolniuk, mint a véleményük az adott ország ügyintézési folyamatairól (például vízumigénylés), a munkakörülményekről, a megérkezés utáni közvetlen tapasztalataikról, az adórendszerrel, az egészségügyről, a házastársak és gyermekek részére nyújtott szolgáltatásokról és ellátásokról, illetve a különféle kulturális lehetőségekről. A kutatók összesen 39 főt kérdeztek, ebből tizenegyen Szingapúrban, nyolcan Japánban, tíz-tíz fő pedig Németországban és Kínában dolgozik.

Kína alacsony pontértéket kapott lényegében az összes zárt és nyitott kérdésben egyaránt, és nem mutatkozott szignifikáns különbség a kínai és a nem-ázsiai munkavállalók válaszai között sem. Németország szintén rosszul teljesített olyan kérdésekben, mint a kulturális lehetőségek és az adórendszer, bár a kapott eredményeket némileg torzította, hogy a csoportban felülreprezentáltak voltak a kínai nemzetiségűek, köztük számos gyermektelen párral és egyedülállóval. Szerintük a német kultúrához való igazodás bonyolult, mert nagyban különbözik a kínai társadalmi normáktól, a gyermekteleneket pedig magas adók terhelik. Mindközben a Kínába érkező nyugatiak is kultúrsokkról számoltak be.

A tehetséges munkaerő globális mobilitásának elősegítéséről folytatott Kína–Európai Unió párbeszéd felhívja a figyelmet az ösztöndíjak fontosságára, amely kezdeményezésekben Szingapúr az élen jár. A tanulmányhoz kapcsolódóan lezajlott egy nyitott kutatói fórum Kantonban, 2016. január 20-án, szoros együttműködésben a kínai államigazgatás szakértőkkel foglalkozó külügyi szervével. A kapott válaszok rámutatnak, hogy a kínai kutatások és projektek költségeinek tervezésénél tekintettel kell lenni a megfelelően képzett külföldi munkatársak toborzására is.

A levont következtetések alapján a legfontosabb feladatok és javaslatok Kína számára a következők:

- Az országban élő külföldi szakemberek véleménye szerint a kínai ügyintézési eljárások szétaprózottak, és nem világos az indoklásuk. Ezért az olyan ügyviteli teendők, mint a vízumigénylés, munkavállalói engedély beszerzése és az ezekhez hasonló eljárások egyszerűsítése növelhetné Kína vonzerejét a külföldi szakemberek számára.
- Összehasonlítva a többi három országgal, Kína viszonylag magas követelményeket támaszt a szakemberekkel szemben, ezáltal megelőzve a beáramlásukat, amennyiben nem számítanak területük különösen kiemelkedő szaktektintéelyeinek.
- A kínai kormány a jelentkezőktől rengeteg személyes információt kér, és a legkülönbélebb feltételeket szabja. Mindezzel közvetve eltántorítja a jelentkezőket a letelepedéstől. Ezért ha Kína kevésbé körülmenyes utat biztosítana a tartós letelepedés megszerzéséhez, akkor hosszú távon több szakember választaná Kínát lakóhelyéül.
- A házastársak és a gyermekek számára nyújtott lehetőségek bőséges kínálata nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a külföldi csúcsértelmiséget az országba vonzza. Annak érdekében, hogy Kína fejleszthesse versenyképességét a nemzetközi tehetségpiacon, nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie a házastársak és gyermekek számára nyújtható lehetőségekre, mint például a szociális juttatások, a gyermekek oktatása, valamint álláskeresési segítség a házastársak számára.
- A kormánynak fel kellene hagynia azzal a gyakorlattal, hogy a magasan képzett munkaerő letelepedésének érdekében a vízum megszerzésének előfeltétele a munkavállalói engedély. Ezzel Kína nemcsak több külföldi tehetséget vonzana, hanem növelhetné a már jelen lévő külföldi szakemberek mobilitását is a kínai munkaerőpiacon.
- Ahogy a külföldi diákok száma hirtelen megnövekedett az utóbbi évtizedben, Kínának lehetővé kellene tennie a közvetlen utat ahhoz is, hogy ezek a hallgatók tanulmányaik végeztével azonnal munkába tudjanak állni az országban.
- A kínai kormány elindított számos nagy volumenű programot mind nemzeti, mind tartományi szinten annak érdekében, hogy a kutatók számára vonzó célország legyen. Ennek ellenére az adminisztrációs ügymenet és a vonzerőt célzó programok időigényesek és nehezen ültethetők át a gyakorlatba. Ha ezeket célzottabban fejlesztenék, hatékonyabbak lehetnének.
- Kína igyekszik liberalizálni szabályozási rendszereit és az általános rendelkezéseket a külföldi tehetségek kilátásainak javítására, ugyanakkor az egyszerűsítés megvalósulása viszonylag lassú ütemben halad és további fejlesztésekre szorul.
- Kínábanpárhuzamosan több minisztérium felügyelete alatt is zajlanak tehetségek csalogatására irányuló programok. Ez az adminisztrációs széttagozottság megoldódna egy erre irányuló, integrált kormányzati platform létrehozásával.

Mindezek alapján elmondható, a külföldi tehetségekért vívott globális versenyben – illetve a tengerentúlról távozott kínai szakemberek visszacsalogatásához – további reformok szükségesek.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, foglalkoztatáspolitikai, szakképzett munkaerő, nemzetközi összehasonlítás, Kína

CSIKÁSZ-NAGY ÁGNES

40/2018

Migrációs törekvések és migrációs kultúrák: esettanulmány az ukránok Európai Unió felé irányuló migrációjáról

Christoph Van Mol – Erik Snel – Kenneth Hemmereichs – Christiane Timmerman: Migration aspirations and migration cultures: A case study of Ukrainian migration towards the European Union

Population, Space and Place, 2017. 5. sz. 1–11. p.

DOI: [10.1002/psp.2131](https://doi.org/10.1002/psp.2131)

Igen bőséges kutatási anyag áll rendelkezésre azon makroszintű, középszintű és mikroszintű tényezőket illetően, amelyek az emberek külföldre költözésének okait taglalják. E tanulmányban a szerzők a meglévő

szakirodalom kiegészítésére törekedtek azzal, hogy feltárták, milyen eltérő módokon befolyásolják a közép-szintű tényezők a migrációs törekvéseket egy országon belül. Ukrajnát választva esettanulmányként elsősorban arra koncentráltak, hogy két különböző régióban élő egyének migrációs törekvései hogyan magyarázhatók egyrészt családtagjaik nemzetközi szociális hálózatával, másrészt pedig külföldön élő barátaikkal. Ezenkívül azt is vizsgálták, hogy szerepet játszanak-e a regionális migrációs jellegzetességek és ezek kölcsönhatásai a transznacionális hálózatokkal való kapcsolattartás gyakoriságában.

Az elemzések az EUMACHINE¹ projekten alapulnak, és arra utalnak, hogy a regionális migrációs jellemzők és a transznacionális társadalmi kapcsolatok kölcsönhatása kulcsfontosságú a migrációs rendszerek hanyatlásának értelmezése szempontjából.

A tanulmány két hipotézist fogalmaz meg a közösségi hálózatok és a származási közösségek jellemzőiről. A szerzők elsősorban arra számítottak, hogy azok a válaszadók, akik gyakrabban tartják a kapcsolatot külföldön élő rokonaikkal és barátaikkal, nagyobb valószínűséggel rendelkeznek migrációs törekvésekkel. Másodszor, feltételezték, hogy a magas kivándorlással jellemzett régiókban a válaszadók kevésbé rendelkeznek migrációs törekvésekkel a negatív visszacsatolások miatt. Az eredmények csak részben erősítik meg mindkét hipotézist.

Először, az elemzés kimutatta, hogy azok a személyek, akik gyakrabban érintkeztek külföldi családtagokkal, nagyobb valószínűséggel rendelkeznek migrációs törekvésekkel. Ugyanez az összefüggés azonban nem állapítható meg a baráti kapcsolattartás gyakorisága esetén, és ez a tény az idővel változó migránshálózatok összetételével állhat kapcsolatban. Például messzemenően bebizonyosodott, hogy az otthonnal tartott kapcsolatok gyakorisága csökken az idő múlásával, és ez különösen igaz a kiterjedt családi kapcsolatokra és a távolság miatt felbomló barátságokra. Végére is a kapcsolatok fenntartása jelentős erőfeszítést és időt igényel, a „kivándorlók fizikai távolléte pedig akadályozza a kapcsolatok ápolását és fokozatosan csökkenti az érintkezés gyakoriságát”. Ezenkívül „a családtagok segítségének és a strukturális beágyazottság magas szintjének kombinációja azt jelenti, hogy a rokon kapcsolatok mind kognitív

szempontból, mind időigényesség szempontjából kevésbé megterhelőek, mint a nem rokon kapcsolatok”. Ebben az értelemben a nemzetközi családi kapcsolathálózatok logikailag a migrációs törekvésekhez kapcsolódnak erősebben.

Másodszor, az elemzés eredményei arra utalnak, hogy elvben nincs statisztikailag szignifikáns különbség a migrációs törekvésekben az alacsony és a magas migrációjú régiókban élők között. Érdekes azonban, hogy az alacsony kivándorlású régiókhoz képest a magas kivándorlású régiókban a külföldi családtagokkal való gyakoribb kapcsolattartás kevésbé kapcsolódik a migrációs törekvésekhez. Ugyanez nem mondható el a külföldön élő barátokkal való kapcsolattartás gyakoriságáról, amely összefüggésben állhat a transznacionális baráti kapcsolatok ritkulásával az idő múlásával, valamint a nem rokon kapcsolatok strukturális beágyazottságának alacsonyabb szintjével. Ezzel szemben a külföldön élő rokonok negatív kivándorlási történetei, úgy tűnik, nagyobb befolyással vannak a migrációs törekvések megfékezésére a migrációs kultúra által jellemzett régiókban. E kapcsolat mechanizmusainak feltárása azonban jövőbeli kutatások feladata.

Feltételezhető például, hogy a magas migrációjú régiókban a migráció mindenütt jelen van a közeli környezetben élő barátok és rokonok történeteiben, ami a negatív visszacsatolás kumulatív hatásában nyilvánul meg. Következésképpen a potenciális kivándorlók szélesebb társadalmi körben és gyakrabban szembesülnek negatív történetekkel, így több információval rendelkezhetnek a kivándorlás hátrányairól. Ezek az eredmények összhangban állnak a Törökországban végzett, magas és alacsony kivándorlású térségek migrációs törekvéseinek összehasonlításával foglalkozó kutatás eredményeivel, azt is szemléltetve, hogy az Európával kapcsolatos vélemények jelentősen negatívabbak voltak a magasabb kivándorlású térségben az alacsony kivándorlásúval szemben.

A család visszacsatolási mechanizmusa ebben az esetben „fordulópontot” jelenthet, ugyanis a jól megalapozott forrásból származó negatív információ csökkentheti a migrációs törekvéseket. Az alacsonyabb kivándorlású régiókban ez a halmozott hatás hiányozhat, mivel előfordulhat, hogy csak egy visszacsatolás létezik családon belül, a szélesebb közösségbeli többszörös visszacsatolások helyett. Ez azt is megmagyarázhatja, hogy miért nem befolyásolja nagyobb mértékben a migrációs törekvéseket, azonban az e kapcsolat mögötti mechanizmusokat leginkább a kibocsátó ország közösségeiben végzett kvalitatív kutatások képesek feltárni.

¹ Az EUMACHINE egy 2010 és 2013 között végrehajtott, az Európai Bizottság által finanszírozott kutatási projekt, amelynek során az emberi jogok és a demokrácia szempontjainak hatását vizsgálták a vándorlási szándékokkal és döntésekkel kapcsolatban. A vizsgált országok: Marokkó, Törökország, Szenegál és Ukrajna.

A szerzők nem hallgatják el a tanulmány korlátait sem. Először is, az adatok nem tesznek lehetővé ok-okozat jellegű értelmezéseket, mivel keresztmetszeti adatokon alapulnak. Jövőbeli tanulmányok hosszmetzeti megközelítésekből kovácsolhatnak előnyt, lehetővé téve az időbeli változások nyomon követését, továbbá a növekvő kivándorlás, a transznacionális szociális kapcsolatok és a migrációs törekvések közötti összefüggés pontosabb körülhatárolását. Másodsor, a szerzők adatmodelljei által megmagyarázott variancia meglehetősen alacsony, ami arra utal, hogy olyan egyéb tényezőket is figyelembe kell venni, amelyeket ebben a tanulmányban nem vizsgáltak. Elképzelhető például, hogy a migrációs törekvések variációit személyiségjellemzők magyarázzák. Kimutatták például, hogy a helyi lakossághoz viszonyítva a kivándorlók eltérő kapcsolódási móddal, magasabb teljesítmény- és hatalommotivációval és alacsonyabb hovatartozási és családközpontúság-motivációval rendelkeznek. Ugyancsak a jövőbeli kutatókra vár a feladat, hogy átfogóbb adatmodelleket állítsanak fel, beleértve a pszichológiai jellemzőket is. A harmadik korlát pedig abból adódik, hogy az elemzés alapját képező adatokat az ukrán konfliktus megkezdése előtt gyűjtötték. Ennélfogva a megváltozott geopolitikai helyzetet és a tartós konfliktust figyelembe véve elképzelhető a kivándorlási törekvéseknek és az emigrálni szándékozók számának a jelentős változása is. Az is kézenfekvőnek tűnik, hogy a konfliktus miatt a kivándorlás fő motiváló tényezői változtak, különösen a konfliktuszónában élő egyének és családok számára.

Mindent összevetve, e tanulmányban a szerzők a transznacionális családi kapcsolatokat emelték ki mint az ukrán migrációs döntéshozatali folyamat fontos tényezőjét. A család továbbra is a kivándorlási folyamat középpontjában áll, és képes a meglévő kivándorlási dinamikát ösztönözni vagy megfékezni. Főként ez utóbbi érdekes, mivel azt sugallja, hogy a migráció halmozott hatása előbb-utóbb elér egy határértéket. Attól a pillanattól kezdve, hogy egy közösségben a migráció eléri a telítettségi szintet, az idő múlásával a külföldi családtagok visszacsatolási mechanizmusa igen fontos szerepet játszik a migráció fokozatos stagnálásában és hanyatlásában.

TÁRGYSZAVAK: migrációs kultúra, migrációt motiváló tényezők, társadalmi kapcsolathálózatok, logisztikus regresszió, Európai Unió, Ukrajna

BÁNDI MELISSA

41/2018

Két kultúra találkozásánál: a bevándoroltak nemi szerepekkel és a nők foglalkoztatásával kapcsolatos attitűdjei

Léa Pessin – Bruno Arpino: Navigating between two cultures: Immigrants' gender attitudes toward working women

Demographic Research, 2018. 35. sz. 967–1016 p.

DOI: [10.4054/DemRes.2018.38.35](https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.35)

A nők foglalkoztatásával kapcsolatos nemi attitűdök különösen fontosak, mivel pozitívan befolyásolhatják a nemek egyenlő munkaerőpiaci esélyeit. Mindazonáltal továbbra sem rendelkezünk átfogó képpel a bevándorlók nemek közötti egyenlőségre vonatkozó attitűdjeit befolyásoló mechanizmusokról.

Jelen cikk az első és második generációs, különböző származású és különböző országokban élő bevándorlók tanulmányozásával azt szeretné feltérképezni, hogy a származási és célországok nemi szerepekhez kapcsolódó legfontosabb kulturális attitűdjei milyen módon befolyásolják a bevándorlók nemi attitűdjeit.

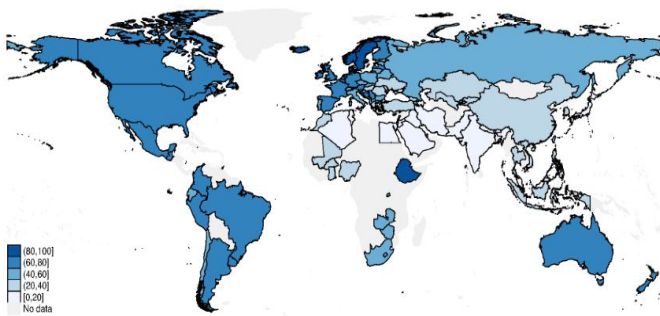
A szerzők három fő kutatási kérdést tárgyalnak. Elsősorban azt szeretnék volna kideríteni, hogy a származási ország nemi ideológiája befolyásolja-e a bevándorlók dolgozó nőkről alkotott véleményét. Másodsor, hogy vajon a célország nemi szerepekre vonatkozó ideológiája befolyásolja-e a bevándorlók dolgozó nőkről alkotott véleményét. Végül pedig, hogy hatással van-e ezekre az összefüggésekre, hogy első vagy második generációs bevándorlókról beszélünk-e (1), a célországba érkezéskori életkor (2) és a célországban töltött idő (3).

A bevándorlók dolgozó nőkkel kapcsolatos, nemekkel kapcsolatos attitűdjeit az Európai Társadalmi Vizsgálatból (European Social Survey – ESS) származó adatok felhasználásával vizsgálták, lineáris modellekkel, amelyek származási országba és célországba történő klaszterezést tettek lehetővé. A szerzők 96 származási országból érkező és 32 célországban élő bevándorlók nemi attitűdjeit vizsgálták.

A származási országbeli egalitárius nemi normák szintjét azon származási országbeli válaszadók aránya határozta meg, akik nem értettek egyet az állítással, miszerint: „ha kevés a munkahely, akkor a férfiaknak több joguk van a munkához, mint a nőknek”. A változó számításánál a teljes minta esetében a bevándorlók minden nemzedékét és a honos lakosságot is számításba vették.

A származási országra vonatkozó adatok kétféle forrásból származnak: az ESS-ből és a harmonizált

Világ Értékrend Vizsgálat (World Values Survey – WVS), illetve Európai Értékrend Vizsgálat (European Values Study – EVS) adataiból. A WVS/EVS-ben ugyanaz volt a kérdés, azonban a megkérdezettek kissé eltérő válaszlehetőségek közül – tudniillik: (I) „egyetértek”, (II) „nem értek egyet”, vagy (III) „egyik sem” – választhattak. A két felmérés közötti következetesség érdekében kiszármolták az ESS és a WVS/EVS mutatók közötti korrelációt, ha mindkettő rendelkezésre állt egy ország/év esetén, és 0,85-ös korrelációt találtak.

1. ábra: A származási ország nemekkel kapcsolatos ideológiája

A célországban az egalitárius nemi normák szintjét a célország honos lakosságának azon hányadával mérték, akik nem értettek egyet az állítással, miszerint: „ha kevés a munkahely, akkor a férfiaknak több joguk van a munkához, mint a nőknek”. Honos lakosság alatt ez esetben azokat a lakosokat értik, akik jelenlegi lakóhelyük országában születtek, és akiknek a szülei is ugyanebben az országban születtek. Ezért az európai országokban a származási és a célországok nemi szerepekkel kapcsolatos ideológiája különbözik, mivel a származási nemi ideológia magában foglalja a bevándorlókat és a honos lakosságot, míg a célországok nemi ideológiája csak a honos lakosságot veszi figyelembe.

Jelen tanulmány legfontosabb hozzájárulása a szakirodalomhoz az, hogy magyarázattal szolgál arra vonatkozóan, hogy a származási és célországbeli meghatározó kulturális attitűdök milyen feltételek mellett befolyásolják a bevándorlók nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjeit. E célból az elemzés fő irányvonalaként két fő elméletet állítottak szembe: a korai szocializáció elméletét és a teljes életutat figyelembe vevő megközelítést.

Az eredmények a korai szocializáció hipotézisét támasztják alá, amely szerint a kora gyermekkori kulturális környezet pozitívan kapcsolódik a bevándorlók nemekkel kapcsolatos attitűdjéhez. Ebből arra lehet következtetni, hogy a származási környezet szorosan kapcsolódik az első generációs és különösen a felnőtt

bevándorlók ilyen attitűdjéhez, míg a származási országgal való kapcsolat gyenge és statisztikailag elhanyagolható a második generációs és a gyermek bevándorlók esetén. Ennek fordítottja érvényes a célország kontextusában: az eredmények azt mutatják, hogy a célországban a nemi szerepekhez való kulturális attitűdök erősen kapcsolódnak a második generációs bevándorlók és a gyermek migránsok megfelelő attitűdjéhez, míg az összefüggés gyengébb az első generációs bevándorlók és a felnőtt bevándorlók esetén.

Végül a szerzők megállapítják, hogy minden bevándorlónál pozitív és statisztikailag szignifikáns kapcsolat létezik a nemi egyenlőséget támogató kultúra/ország és a saját, nemi egyenlőséggel kapcsolatos attitűdjé között. Mivel ez az összefüggés nem módosul a célországbeli tartózkodási idő függvényében, az adatok nem bizonyítják, hogy az alkalmazkodás a különböző kultúrákkal való érintkezés következménye lenne.

A feltételezések szintjén a szerzők két különböző módon értelmezték ezt a megállapítást: egyrészt a célország nemi ideológiájának és a felnőtt bevándorlók nemi attitűdjeinek pozitív, bár gyengébb kapcsolata azt sugallja, hogy a bevándorlók a célországbeli kulturális sémához igazítják értékrendjüket és attitűdjeiket az ott tartózkodás hosszától függetlenül. Másrészt ez a pozitív kapcsolat arra is utalhat, hogy a felnőttek a vándorláshoz olyan célországokat választanak, amelyeknek a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjei közelebb állnak saját meggyőződésükhöz.

2. ábra: A célország nemi ideológiája

Jelen empirikus elemzésnek vannak bizonyos korlátai, ugyanis az adatok keresztmetszeti jellege miatt nincs mód megkülönböztetni az érkezéskori életkor vagy a tartózkodási idő okozta hatást a különböző időpontokban bevándorlók nemi attitűdjei okozta hatástól. Ezt csak paneladatok tennék lehetővé, azonban sajnos nem létezik megfelelő paneladat, amely olyan nagyszámú származási és célországot fedne le, mint az ESS.

A tanulmány további korlátja az, hogy a nemek közötti egyenlőtlenségeknek csak egy dimenziójára koncentrálnak, nevezetesen a nők foglalkoztatásával kapcsolatos attitűdökre. A szerzők elismerik a nemi ideológia többdimenziós voltát, épp ezért nem általánosítják megállapításukat a nemi ideológia más aspektusaira. Mindazonáltal a nemi ideológia ezen egyedülálló dimenziójára történő összpontosítás előnye abban áll, hogy ugyanazon felmérési eszközzel mérhető mind a cél-, mind a kiindulási ponton. Ezenkívül a nemek közötti munkaerőpiaci egyenlőség a nemi ideológia egyik jelentős dimenziója, amelyet a szerzők szerint érdemes megkülönböztetni más szempontoktól és külön tanulmányozni.

TÁRGYSZAVAK: nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök, női foglalkoztatás, bevándorlók, European Social Survey (ESS), European Values Study (EVS), World Values Survey (WVS)

BÁNDI MELISSA

42/2018

A nemzetközi vándorlás közvetlen és közvetett hatása a népesség öregedési folyamatára. Egy formális elemzés alkalmazása Lengyelországra

Agnieszka Fihel – Anna Janicka – Weronika Kloc-Nowak:
The direct and indirect impact of international migration on the population ageing process: A formal analysis and its application to Poland

Demographic Research, 2018. 43. sz. 1303–1338. p.

DOI: [10.4054/DemRes.2018.38.43](https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.43)

Egy egyszerűsítve ábrázolt demográfiai modellben a nemzetközi vándorlásnak kevésbé jelentősek a hatásai egy adott népesség korstruktúrájának alakulására, mint mondjuk a termékenységnek vagy a halandóságnak. Ezért, illetve a nemzetközi mobilitás leképezésével és számszerű meghatározásával kapcsolatos súlyos módszertani problémák következtében, a bevándorlást és a kivándorlást sem vizsgálták egymástól függetlenül a korszpecifikus növekedési modellen alapuló tanulmányok.

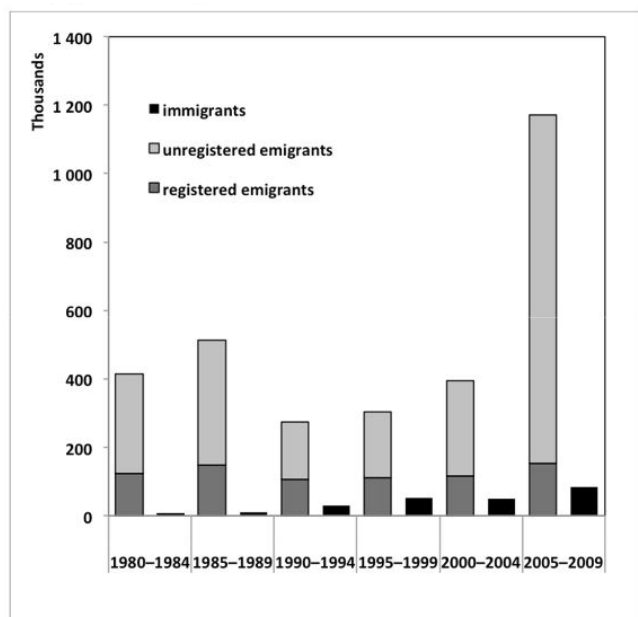
Mindazonáltal a nemzetközi mobilitás mértéke globálisan emelkedett, és ennek hatására egyes országok minden előzmény nélküli, tömeges népességbeáramlással találhatják szemben magukat. A korszpecifikus növekedési modellt használva kimutatható, hogy bizonyos korcsoportok méretének változásában nemcsak a nemzetközi vándorlás közvetlen, hanem a vándorlásban részt vevők leszármazottainak közvetett hatása is megfigyelhető.

A tanulmány az említett módosított korszpecifikus modellt Lengyelországra vonatkozóan alkalmazza. Bár az országban jelentős mértékű az emigráció, aminek a népesség korszkezetére gyakorolt közvetlen hatása azonnaliként, számottevően érzékelhető, az mégis láthatóan kisebb, mint a termékenység vagy a mortalitás okozta változás. Ez az eredmény megegyezik a más országok felé, más időben zajló nemzetközi vándorlással foglalkozó tanulmányok következtetéseivel. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a jövőben a kivándorlás hatását – közvetetten – csak erősíteni fogják az ennek következtében szükségképpen elmaradó születések és az egyes népességi kohorszok méretének csökkenése is. Éppen ezért szükséges, hogy a nemzetközi vándorlást a lakosság elöregedésével összefüggésben vizsgáló elemzések középpontjába a fenti közvetett hatás további kutatása kerüljön. A szerzők e tanulmányukban főként az emigráció lengyelországi hatását vizsgálták, de az általuk javasolt megközelítést alkalmazhatónak tartják olyan államok esetében is, amelyek nagyarányú bevándorlással néztek (vagy néznek) szembe húzamosabb ideig.

Kijelentik, hogy a nemzetközi migráció és a termékenység, valamint a halandóság közti összefüggés kérdéskörét szándékosan mellőzték elemzésük során. Az OECD 2007. évi migrációs jelentése szerint, makroszinten nézve, a kivándorlás a származási országok nagy népsűrűségéből is adódhat, ugyanakkor a népesség elöregedése munkaerőhiányhoz vezethet bizonyos gazdasági szektorokban, ezzel is serkentve a külföldi munkavállalók beáramlását. A nemzetközi vándorlás és a korstruktúrában bekövetkezett változások közti összefüggés szintén megfigyelhető mikroszinten. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy bizonyos értelemben az azonosított (közvetlen) migrációs hatásokat a korábbi halandósági és termékenységi változások közvetett eredményeként is kezelhetjük.

Az elemzés feltételezi, hogy a kivándorlók homogén csoportot alkotnak, azaz amennyiben az anyaországban maradnának, ugyanazok a termékenységi és halandósági jegyek jellemeznék őket, mint a lengyel népességet. Ez a fajta leegyszerűsítés elfogadható ugyan, de szükségtelen; különösen egy bevándorlásra fókuszáló tanulmány esetében. A korszpecifikus növekedési modell lehetővé teszi a bevándorlás hatásának számszerű becslését azzal a feltétellel, hogy a bevándorlók vagy azok egy kiválasztott csoportja sajátos termékenységi és halandósági jellemzőkkel rendelkeznek, és demográfiai mintáik a migráció hatására változnak. Ezzel a vándorlás termékenységre gyakorolt közvetett

hatásainak vizsgálata is megvalósítható lenne, de sajnos a migrációban részt vevők termékenységi és halandósági adatai nem elérhetőek Lengyelországot illetően.

1. ábra: Tartósan be- és kivándorlók száma, 1980–2009, a vándorlás időszaka szerint (1000 főben)¹

Forrás: A szerzők saját becslései statisztikai hivatali adatok és más szerzők adatai alapján.

Az előbbieken felvázolt kutatás kiegészítését jelentené a kivándorlás és a bevándorlás közti közvetett hatások vizsgálata, értve ez alatt különösen a visszavándorlást. Az OECD egy 2008. évi jelentése szerint általánosságban megállapítható, hogy a visszatérésre való hajlam az idő múlásával folyamatosan csökken. E tény a legfrissebb lengyelországi kivándorlási hullámmal egybevetve láthatóvá válik, hogy annak egy jelentős (és növekvő) része tartós, illetve állandó jellegű. Még ha számos kivándorló a hazatérés mellett dönt is a következő évtizedekben (például nyugdíjba vonulás miatt), utódaik nagy valószínűséggel külföldön maradnak. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi lengyelországi kivándorlási hullámok egyszerre csökkentik a jövőbeni fiatal korosztályok és növelik az idősebb kohorszok méretét; vagyis e két indirekt folyamattal a népesség gyorsabban történő elöregedését segítik elő.

¹ Legalább tizenkét hónapos időtartamú be- és kivándorlások. A kivándorlók száma mind az állandó lengyelországi lakóhelyről kijelentkezettek, mind az ezt elmulasztók számát tartalmazza, az előbbieket a népesség-nyilvántartás adatai, az utóbbiakét becslések és népszámlálási adatok alapján, amennyiben 2011-ig nem tértek vissza Lengyelországba. A bevándorlók száma a népesség-nyilvántartás adatain, valamint népszámlálási becsléseken alapul.

Összességében véve a bemutatott formális modell egyrészt a migráció hatásának magyarázatát adja (a be- és kivándorlás következményeinek külön-külön történő csoportosításával), valamint a vizsgált folyamatok közvetett hatásainak kutatását is lehetővé teszi. Ennek fényében fontos előrelépésnek tekinthető a vándorlás népességstruktúrára és öregedésre gyakorolt hatásának számszerűen pontos megállapítása felé.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, népesség öregedése, korstruktúra, termékenység, halandóság, Lengyelország

HORVÁTH BALÁZS

43/2018

Bevándorlók és az olasz munkaerőpiac: statisztikai vagy ízlésalapú diszkrimináció?

Giovanni Busetta – Maria Gabriella Campolo – Demetrio Panarello: Immigrants and Italian labor market: statistical or taste-based discrimination?

Genus, 2018. 4. sz. 1–20. p.

DOI: [10.1186/s41118-018-0030-1](https://doi.org/10.1186/s41118-018-0030-1)

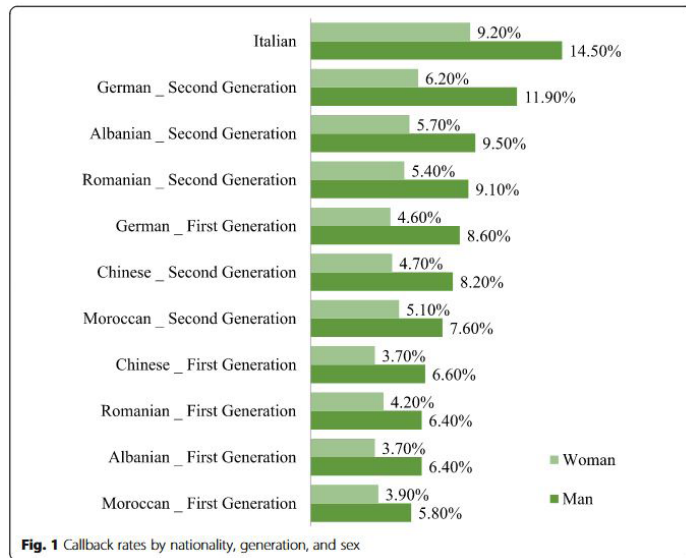
A munkahelyi diszkriminációval foglalkozó szakirodalom alapvetően két fő típust különböztet meg: ízlésalapú (preferencia- vagy előítélet-alapú) diszkriminációt, illetve statisztikai diszkriminációt. Az alábbiakban ismertetett tanulmány azt vizsgálja, hogy az olasz munkaerőpiacon e kettő közül melyik van nagyobb mértékben jelen, az első vagy a második generációs bevándorlót sújtja-e jobban, és hogy van-e különbség a nemek között e tekintetben is.

A tanulmány feltételezése szerint az Olaszországban született és ott is nevelkedett, második generációs bevándorlók esetében – amennyiben éri őket ilyen – csakis ízlésalapú diszkriminációról beszélhetünk. A tanulmány célja az olasz munkaerőpiacon meglévő etnikai és nemi, azon belül is a statisztikai és az ízlésalapú diszkrimináció elemzése.

A kutatáshoz egy fiktív önéletrajzokkal feltöltött, ad hoc adatbázist hoztak létre, amelyből valós cégek által meghirdetett, valós álláshelyekre küldtek el pályázatokat.

Az első eredmény, amelyet a tanulmány szerzői megállapítottak, az, hogy a nők esetében (legyen az olasz, első vagy második generációs bevándorló) szignifikáns a diszkrimináció megléte. Továbbmenve, a nemi diszkrimináció jelentősebb mértékű az olaszokat vizsgálva, mint az első vagy második generációs bevándorlónál. Egy meglehetősen összetett elemzés szerint az

olasz nők a bevándorló nőkhöz viszonyítva 23%-kal kisebb eséllyel kapnak meg egy betöltetlen pozíciót, mint egy férfi pályázó. A bevándorlók generációs szintjének mentén végezve az összehasonlítást az látszik, hogy az első generációs nők 12%-kal, míg a második generációs bevándorló nők 17%-kal kisebb eséllyel kapnak visszahívást egy állásinterjúra, mint férfitársaik. Az első eredmény felkeltette a kutatók figyelmét, olyannyira, hogy kiindulási pontként szándékoznak felhasználni egy majdani új kutatáshoz.

1. ábra: Visszahívási arányok nemzetiség (olasz, német, albán, román, kínai, marokkói), bevándorolt generáció (második vagy első) és nem (nő, férfi) szerint

A további eredmények azt mutatják, hogy az első generációs bevándorlók és az olasz jelöltek közötti diszkrimináció a legerőteljesebb. Ez további két részre osztható: az első és a második generációs jelölt, valamint a második generációs és a „bennszülött” pályázó között meglévő megkülönböztetésre. Az előző bekezdésben említett első diszkrimináció esetében a jelöltek szaktudásukban és nyelvtudásukban is eltérő szinteken mozognak, így statisztikai alapú megkülönböztetésről beszélünk. A szakmai kompetenciák és a nyelvtudás tekintetében azonos szinten lévő pályázókat vizsgálva már csak ízlésalapú diszkrimináció jöhet szóba – vélik a kutatók. Való igaz, hogy az eredményekből kiolvasható az első és a második generációs jelöltek között meglévő statisztikai diszkrimináció, de az olaszok és a második generációs bevándorlók közötti ízlésalapú megkülönböztetés sokkal szembetűnőbb.

A fenti eredményekből kiindulva a szerzők további kapcsolatok feltérképezésére vállalkoztak. Megvizs-

gálták, hogy van-e kapcsolat a diszkrimináció és az oktatás, valamint a munkáltató által megkövetelt képzettségi szint között. Az eredmény érdekes: a magasabb végzettséget megkövetelő álláshelyekre jelentkezők esetében az olaszországi születésű pályázók nagyobb visszahívási aránnyal rendelkeztek. Tekintve, hogy az Európai Unióban szerzett diplomák jogilag egyenértékűek, így bizonyossággal elmondható, hogy ez esetben az ízlésalapú megkülönböztetés van jelen. Az eredmény rámutat arra, hogy Olaszországban a bevándorlók esetében a magasabb végzettség nem feltétlenül jelent védettséget a munkanélküliséggel szemben.

Annak ellenére, hogy a munkaerőpiacon meglévő diszkrimináció empirikus bizonyítékokkal támasztható alá, Olaszország nem rendelkezik koherens bevándorlási politikával – vonják le a konzekvenciát a szerzők. Meglátásuk szerint a politikai döntéshozókat inkább a politikai érdekek, mintsem a gazdasági érdekek vezénylik. Bár a bevándorolt munkavállalók az olaszokkal megegyező szociális jogokkal rendelkeznek, a döntéshozóknak nem céljuk előmozdítani sem társadalmi, sem gazdasági integrációjukat.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiaci diszkrimináció, első és második generációs bevándorlók, statisztikai és ízlésalapú hátrányos megkülönböztetés, kutatási kísérlet, nettó diszkrimináció

KÁLMÁN RITA

Társadalom

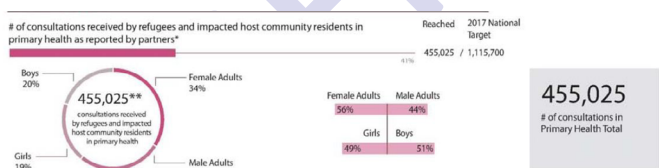
44/2018

A WHO Törökországban. Egészségügyi vészhelyzeti válasz a Szíriai Arab Köztársaság válságára

WHO in Turkey. Health emergency response to the crisis in the Syrian Arab Republic. Annual Report 2017. Copenhagen, 2018, World Health Organization Regional Office for Europe. 1–55. p.

URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/369919/Health-emergency-to-reponse-in-Syria-WHO-Turkey.pdf?ua=1

Szíriában a 2011 márciusában kitört belháború nem kíméli a polgári lakosságot: a konfliktus eddig mintegy 400 ezer emberéletet követelt, az országon belül hozzávetőlegesen 6,3 millióan kényszerültek lakhelyük elhagyására. Az állandósult életveszély, a javakhoz és szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés miatt becslések szerint összesen 13,5 millió fő igényelt humanitárius segítséget, közülük 4,5 millióan éltek nehezen megközelíthető vidéken, 540 ezren ostromlott településeken.¹ A fejlemények az egészségügyi rendszer szétzilálódásával jártak, az egészségügyi intézményeket ért támadások részben vagy egészen leromboltak 111 kórházat és 1802 közegészségügyi központot; állandósult a gyógyszerhiány. A konfliktus kezdete óta az egészségügyi személyzet kétharmada elhagyta az országot – az 5,3 millió menekült között, aki a szomszédos államok területén keresett oltalmat.

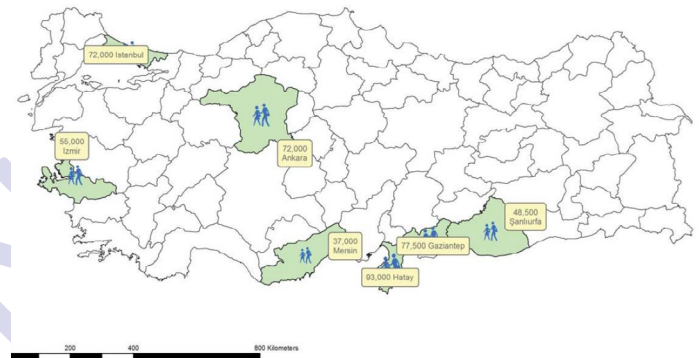

1. ábra: A menekültek és a befogadó országbeli lakosok számára az elsődleges egészségügyi ellátással kapcsolatban nyújtott konzultációk száma a partnerek bejelentései alapján

A menekültek kisebb hányada Jordánia, nagyobb része Törökország felé vette az irányt. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) kezdeményezésére 2014-től

¹ Humanitarian response. Overview. Syria [website]. Geneva, 2018, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Elérhető: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/syria>.

a humanitárius segítségnyújtásban részt vevő kétszáz partner részvételével, Szíria egésze elnevezéssel, évente megújított regionális programot dolgoztak ki, amelynek a két fő befogadó államon kívül részese Egyiptom, Irak, és Libanon is. A legnagyobb teher Törökországra nehezedik, ahova 2017 végéig összesen 3,4 millió szíriai menekült érkezett, akiknek túlnyomó részét helyi közösségek fogadták be; 227 977 fő számára a török kormány 21 ideiglenes tábort létesített. Az érkezők ellátása súlyos nyomás alá helyezte a török egészségügyi alapellátást, nem beszélve a nyelvi akadályokról, valamint arról, hogy a török személyzet nem ismerheti az ellátásra szorulókat előéletét, a menekültek helyzetéből fakadó sajátos feladatokat. Mindez elviselhetetlen terhet jelentett a befogadó települések egészségügyi ellátására.

2. ábra: A Törökországban tartózkodó szíriai menekültekkel a Menekültügyi Egészségügyi Központokban folytatott konzultációk száma 2017-ben

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) illetékesei, a vészhelyzetet felismerve, 2013-ban vészhelyzeti operatív törzset létesítettek Isztambulban és a szíriai határ melletti Gaziantepben. A kialakult helyzetet a közegészségügyre fokozottan veszélyes, 3. fokozatba sorolták be. A világszervezet 2016-ban megújította egészségügyi vészhelyzeti programját, amelynek a sürgősségi operatív tevékenység, a járványveszély kezelése mellett része a vészhelyzeti információs és kockázatkezelési munka is. Mindebben szorosan együttműködik a török egészségügyi minisztériummal és a nemzetközi partnerszervezetekkel. Lépések történtek a Szíria északi részén tevékenykedő orvosok és nővérek felkészítésére, hogy a megváltozott feltételek között el tudják látni feladataikat a gaziantepi tábori telephelyen; 2017-ben 465 tonna gyógyszert és egészségügyi felszerelést juttattak el a válság sújtotta ország északi részére.

Törökországban az oda érkezett szíriai orvosokat felkészítették rá, hogy bekapcsolódjanak az egészségügyi

alapellátásba, összesen hét, a WHO által is támogatott képzési központban. Elméleti képzésben ezernél több, gyakorlati tudnivalók elsajátításában pedig hatszáznál több szíriai orvos vett részt – közülük 250 fő a török egészségügy minisztérium alkalmazásába léphetett. A mentális és pszichoszociális ellátás terén a megfelelő számok: 400, illetve 150 fő). A központokban 433 ezer kulturálisan és nyelvíleg igényes, ingyenes konzultációra került sor szíriai menekültekkel. A török egészségügyi minisztérium gondoskodott az öt éven aluli menekült gyermekek oltásairól is: három fordulóban összesen 413 ezer gyermeket láttak el; ennek során a török állampolgárokkal azonos kezelésben részesítették őket. A nyelvi akadályok leküzdéséhez a WHO gondoskodott tolmácsokról. A betegségek és a vészhelyzetek megelőzésében a jövőben is aggasztó elemet fognak jelenteni a menekültek életkörülményei.

TÁRGYSZAVAK: egészségügyi vészhelyzet, WHO, menekültek, Törökország

HOLKA LÁSZLÓ

45/2018

Nők és férfiak az informális gazdaságban: statisztikai helyzetkép

Florence Bonnet – Vicky Leung – Juan Chacaltana: Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture

Geneva, 2018, International Labour Organization. 1–156. p.

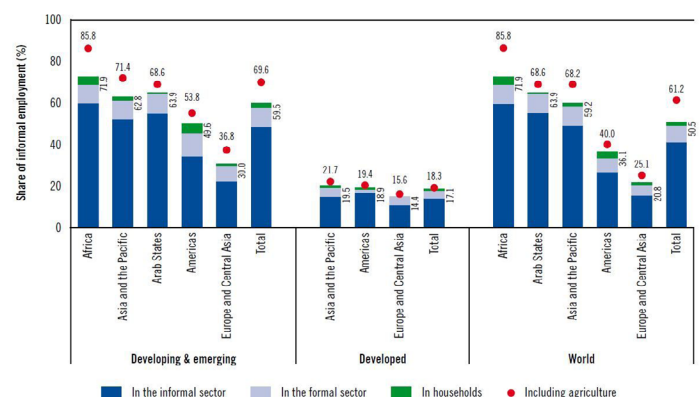
URL: http://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_626831/lang--en/index.htm

A világon kétmilliárd ember, az összes foglalkoztatott 61,2%-a az informális gazdaságban dolgozik. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) harmadik alkalommal ad áttekintést a „feketén” dolgozókról – ám az idei áprilisi kiadványa az első, amelyik az informális munka mérésének összehangolt eszközeivel bemutatja a földkerekség száznál több országában tapasztalható helyzetet a tizenöt éves és annál idősebb népesség körében. A Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 2015 júniusában fogadta el az informális gazdaságból a formálisba való áttérésre vonatkozó ajánlásait; az Egyesült Nemzetek szervezete (ENSZ) szeptemberben hagyta jóvá a fenn tartható fejlődés 2030-ig terjedő stratégiáját, amelynek 8. pontja tartalmazza az informális szférából történő kilépés célját. A két törekvés együttesen arra ösztönzi a statisztikai hivatalokat, hogy tegyék munkatervük

részévé az informális szektorra, valamint az informális foglalkoztatásra vonatkozó adatgyűjtéseket (az elvárások szerint közvetlen felvételek útján).

A másfél száz oldalas kötet első fejezete bemutatja az informális tevékenységek megfigyelési egységeként történő lehatárolásának két fő ágát: az informális szektorban (a gazdasági egység szerinti) foglalkoztatást, illetve az informális foglalkoztatottságot. A részletezésben az első esetben szerepel a gazdasági egységek bejegyzett vagy nem bejegyzett volta, nagyságuk (öt főnél többet vagy kevesebbet foglalkoztatók), a társadalombiztosítási hozzájárulás kérdése, a munkavégzés helye (megállapodott vagy sem – az előbbieket között található a saját lakás, az utóbbiak között például az utca). Az informális foglalkoztatottságnál előfordul a munkát végző státusa, a járulékok, a fizetett éves szabadság, a betegszabadság szerinti besorolás.

Ilyen háttér felvázolását követően mutatják be a szerzők az informális foglalkoztatottság egyes elemeit: trendjeit, összetételét, az abban érdekelt gazdasági egységeket. A következőkben ismertetik a formális foglalkoztatottak korösszetételét, a képzettségi szint, továbbá a városi és vidéki helyszínek szerinti különbségeket, az informális gazdaság szektorok szerinti megoszlását, végül a társadalmi nemek tekintetében kimutatható vonásait. Globális méretekben a férfiak jelenléte az informális szektorban jelentékenyebb, mint a nőké. A jelenség régióként eltérően alakul, különösen, ha a fogalmat a segítő családtagokra szűkítjük le. A fekete-afrikai országokban, Dél-Ázsiában és Latin-Amerikában tekintélyes a háztartásokban dolgozó, kisegítő munkát végző nők aránya.

1. ábra: Az informális foglalkoztatás megoszlása a teljes foglalkoztatás százalékában: az informális, a formális és a háztartási szektor (százalékban, 2016)

A második fejezet statisztikai világmátrixot rajzol az informális gazdaságról. Alfejezetei egységes szerkezet-

ben mutatják be a szféra kiterjedését, majd összetételét és jellemzőit (globális és regionális bontásban), mindvégig különbséget téve a mezőgazdasági tevékenységeket is figyelembe vevő vagy azok nélküli besorolások között. A globális áttekintésből kitűnik, hogy az informális gazdaságban az öt, jelentősebbnek tekintett régió közül az informális foglalkoztatottság egyértelmű túlsúlyban van Afrikában (aránya 85,8% az összes foglalkoztatotton belül), igen jelentős Ázsia és Óceánia, valamint az arab világ országaiban (68,2, illetve 68,6%), míg az amerikai földrészen – akárcsak Európában és Közép-Ázsiában – nem terjed ki a foglalkoztatottak felére sem (40, valamint 25,1%). Ha eltekintünk a mezőgazdasági tevékenységektől, úgy az informális foglalkoztatottság mértéke világméretben mindössze 50,5%.

A régiók szerinti szemle összevontan tartalmazza Európát és Közép-Ázsiát, megállapítva, hogy az informális szférában tevékenykedőknek a foglalkoztatottak egynegyedére kiterjedő aránya a mezőgazdaságban aktívakat leszámítva 20,9%-ra apad. Az arányok alrégióként jelentős eltéréseket mutatnak: Dél- és Nyugat-Európában 14,3%, Kelet-Európában 31,5%, Közép- és Nyugat-Ázsiában 43,4% (mezőgazdaság nélkül 13,2, 28,3, és 31,2%). Az informális foglalkoztatottságon belül az informális szektorban az összes foglalkoztatott 19,4%-a dolgozik, 5,3% a formális szektorban a „feketen foglalkoztatottak” jelenléte, végül 0,5% jut a háztartásokra (utóbbiak részese alighanem alábecsült). Az informális foglalkoztatottság inkább a férfiak számára jelent pénzkereseti forrást (26,4%), a nők esetében nem annyira jelentős (23,6%). A foglalkoztatott fiatalok több mint egyharmada dolgozik informális módon – a felnőttek közül csak minden ötödik.

A harmadik fejezet a munkahelyi körülményeket veszi sorra. Vizsgálja az atipikus munkavégzés előfordulását és a munkaidő alakulását is.

TÁRGYSZAVAK: informális gazdaság, munkafeltételek, munkaidő, társadalmi nemek

HOLKA LÁSZLÓ

46/2018

Lakáshelyzet szerinti rétegződés az Európai Unió országaiban

Al'mira Nurgalievna Muftahova – Larisa Dmitrievna Kozirova: Zsiliscsnaja sztratifikacija v sztranaš Jevroszojuza. (Housing Stratification in the European Union)

Ekonomicszskaja sociologija (Journal of Economic Sociology), 2018. 1. sz. 116–142. p.

DOI: [10.17323/1726-3247-2018-1-117-144](https://doi.org/10.17323/1726-3247-2018-1-117-144)

Az Európai Unió nem rendelkezik hatáskörrel a lakhatás kérdéseiben, a lakáspolitikák kialakítása a tagállamok kormányainak feladata. A szerzők, az oroszországi közszolgálati egyetem szentpétervári részlegének¹ munkatársai, a lakásügyek terén kialakult gyakorlat eredményeinek elemzése alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a lakások kérdésében az Európai Unió régebbi tagállamai és az ezredfordulót követően taggá vált egykori szocialista országok között tekintélyes különbségek állnak fenn. A lakhatáshoz való viszony kialakulásában a legkedvezőtlenebbnek a Romániára jellemző helyzetet ítélték meg.

Az áttekintés két forrásból merít. Mivel a Szovjetunióban a lakásnak társadalmi szolgáltatás jellegű igyekeztek adni, hosszasan értelmezi a mindkét kútfőnél kulcsfontosságú szerepet játszó, a szovjet gyakorlatban ismeretlen lakáshasználati jogcím fogalmát, majd rátér az adatok bemutatására. Az Eurostat *Lakásstatisztika 2017* című kiadványa kapcsán bemutatja, hogy abban a jogcímekeket illetően négyféle fogalom használatos. Így a lakások között megkülönbözteti a kölcsönrel vagy jelzáloggal terhelt saját tulajdonúakat, az ilyen terhekkel nem rendelkezőket, továbbá a piaci áron bérelt ingatlanokat, végül a csökkentett bérleti díjú vagy ingyenes szállásokat. A másik forrást a Housing Europe² nonprofit szervezet adatai képviselték. A szerzők megállapítása szerint ennek kategóriái részletesebbek, mint az Eurostatéi, mivel a brit joghoz igazodva a bérletek többféle válfajára terjednek ki.

Miután külön-külön bemutatják a két szervezet adatsorait, a kettő kategóriáinak egyesítésével létrehozott grafikonon ábrázolják az európai lakáshelyzetre vonatkozó adatokat. A szerzők osztályozása a lakások hét alosztályát eredményezte: magántulajdonú lakások, magánbérlet, bérlet tulajdonjoggal, magántulajdonú, de jelzáloggal vagy hitellel terhelt lakások, valamint szociális bérlakások, szövetkezeti lakások, egyéb.

Az eredmények azt mutatják, hogy az unió egykori szocialista országaiban a lakások magántulajdonosa meghatározó: így Romániában az állomány 95,6, Horvát-

¹ Az eredetileg 1977-ben alapított, legutóbb 2010-ben átszervezett intézmény teljes neve: Az Orosz Föderáció Elnöke mellett működő Oroszországi Népgazdasági és Közszolgálati Akadémia, rövidítve RANHIGSZ; rektora 1992 és 2002 között Abel Gezevics Aganbegjan (1932–) közgazdász, a peresztrojka idején Mihail Szergejevics Gorbacsov tanácsadója.

² Az 1988-ban alapított európai hálózat 2004 óta működik egy Observatory elnevezésű kutatócsoportot, legutóbbi kiadványa a 2017-es esztendőtekintet. A szerveződés magyar tagja a Lakásszövetkezetek és Társasházak Országos Szövetsége (LOSZ).

országban 85,2 Litvániában 81,3%-a volt magánszemélyek tulajdonában. A túlsó véget Svédország képviseli 7,2%-kal (miközben a jelzáloggal vagy hitellel terhelt ingatlanok aránya 41,4%), valamint Hollandia 7,7 %-kal (a jelzáloggal vagy hitellel terhelt ingatlanok részesedése 60,1%, a szociális bérlakásoké 25,2%); Dánia megfelelő adatai 14, illetve 46,9%.

A szerzők szerint a rendszerváltást követő áttérés a piacgazdaságra, vele a már meglévő lakások privatizálása a lakókat (az új tulajdonosokat) készületlenül érte, képtelenek voltak teljes egészében viselni az ezzel járó felelősséget (adófizetés, fenntartási, felújítási költségek) – akárcsak a magukra vállalt kötelezettségeket (piacképesse tenni ingatlanvagyonukat). Végeredményben pedig az ingatlanok egyfajta cargo-kultusz¹ megtestesítőivé váltak.

A lakásminőség áttekintésében a városi és a vidéki lakhelyek alapterületének érintését követően az elemzés részletezi a súlyosan elégtelen lakáskörülményekre vonatkozó rátát.² Miközben az uniós átlag 4 és 5% között mozog, Finnországban 0,7, Belgiumban 0,9, Hollandiában 1%, addig a mutató értéke Romániában ennek a négyszerese (19,8%), Magyarországon és Lettországon háromszorosa (15,5%).

A lakáskörülményeikkel elégedettek aránya az Eurostat adatai szerint 2007 és 2012 között az uniós átlagában 83,1%-ról 89,3%-ra emelkedett. Ebben az időszakban rohamosan nőtt az elégedettség Litvániában (61,9-ről 84%-ra) és Magyarországon (61,7-ről 80%-ra), Romániában pedig egyenesen a három és félszeresére szökkent fel (18,8-ről 87,7%-ra. Ugyanakkor Luxemburgban csaknem két százalékpontos csökkenés következett be, Dániában pedig az arány 93,6-ről 73,7%-ra mérséklődött.

Befejezésül a szerzők elvégezték a lakhatási viszonyok pontozásos besorolását, ennek során a két forrás adatainak értékét egy nyolcfokú skálán helyezték el. A keletkezett hat országcsoport felső sávjába Svédország, Finnország, Ciprus, a Benelux államok és Franciaország kerültek, hat volt szocialista ország (köztük Magyarország is) az alacsony sávba, míg a nagyon alacsonyba egyedül Romániát sorolták. Az értékelés egyik elméleti kiindulópontjaként Gøsta Esping-Andersen

(1947–) dán szociológus tipológiája szolgált,³ valamint annak továbbgondolt változata.⁴ A lakhatási szükségletek teljesülésében mutatkozó egyenlőtlenséget a társadalmi rétegződés egyik vetületének tekintő Nick Manning megállapította, hogy az átalakulást követően az egykori szocialista országokban kétféle társadalompolitikai út körvonalazódott: a visszaszorulóban lévő állami modell és a piacot újratemtő, az ellátást a társadalmi rétegződés szerinti árúnak tekintő rendszer.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi egyenlőtlenség, lakáskörülmények, lakásrétegződés, Európai Unió

HOLKA LÁSZLÓ

47/2018

Útmutató a háztartási szolgáltatások nem fizetett munkájának értékeléséhez

Guide on Valuing Unpaid Household Service Work
New York – Geneva, 2017, United Nations. 1–166. p.

URL: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2018/ECECESSTAT20173.pdf>

A nemzeti számlák rendszeréhez illeszkedő háztartási szatellit számlákon belül a nem fizetett háztartási munkák becslésének egyik lehetséges forrását az időmérleg-felvételek jelentik. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának (UNECE) keretein belül működő Európai Statisztikusok Konferenciája 2014-ben munkacsoportot állított fel a háztartási szolgáltatásokhoz tartozó, nem fizetett munkák becslési tapasztalatainak összesítésére. A lépést az indokolta, hogy a háztartási szatellit számlák összeállítására vonatkozó módszertani ajánlások több mint egy évtizede készültek,⁵ ezen túlmenően a munkaügyi statisztikusok 2013-ban igényként fogalmazták meg a nem fizetett háztartási munkák kérdésének tisztázását. Az UNECE ugyanebben az esztendőben tette közzé az időmérleg módszertani útmutatóját,⁶ amely rámutatott, hogy a nem fizetett háztartási munkák azonosítása elengedhetetlen információt képvisel,

³ *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (A jóléti kapitalizmus három világa). Cambridge, 1990, Polity Press.

⁴ Nick Manning: Social Policy, Labour Markets, Unemployment, and Household Strategies in Russia. *International Journal of Manpower*, 1998. 1/2. sz. 48–67. p.

⁵ *Household Production and Consumption – Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts*. Luxembourg, 2003, Office for Official Publications of the European Communities.

⁶ *Guidelines for Harmonizing Time-Use Surveys*. Geneva, 2013, UNECE.

¹ Az árufetisizmus a lényegétől és történetétől megfosztott tárgy jelének istenítése. Korunkban fellelhető megnyilvánulásait Jean Baudrillard (1929–2007) elemezte.

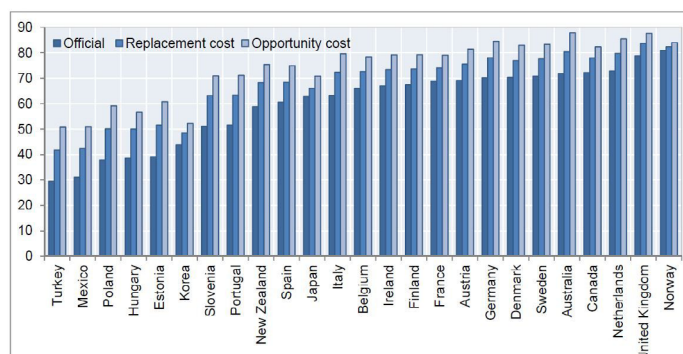
² A mutató a túlszűfolt lakásokban, valamint négy további ismerv valamelyikével sújtott lakásban élők arányát adja meg a népesség egészén belül (tetőbeázás, fürdőszoba vagy zuhanyzó hiánya, lakáson belüli illemhely hiánya, sötétség.)

egyetlen forrását pedig az időmérlegek adatai nyújtják. Az időmérleg alkalmazását felmérő munkacsoport összeállítása áttekinti az e téren keletkezett tapasztalatokat, leszűkítve a kérdést a háztartások saját szükségleteik kielégítésére végzett szolgáltatásaira, leszögezve, hogy a más háztartások részére nyújtott szolgáltatások (önkéntes munka) gyökeresen másfajta módszertani eljárásokat igényelnek, így ezek számbavételétől eltekintenek.

Az útmutató nyolc fejezetből áll; a 180 oldalas összeállítás a fogalmak és eljárások ismertetésén kívül ötven oldalon ismerteti kilenc ország (Ausztrália, Amerikai Egyesült Államok, Finnország, Kanada, Mexikó, Moldova, Nagy-Britannia, Olaszország, Svájc) esettanulmányait, röviden bemutatva, milyen módszereket alkalmaztak az időmérleg-felvételek adatainak hasznosítására a nem fizetett háztartási munkák becsléseinél. Figyelmeztet rá: a jövőbeli nemzetközi összehasonlítások egységes meghatározásokat, egybevethető mértékegységeket és azonos felvételi időpontokat fognak igényelni.

Kanadában az időfelhasználására vonatkozó adatok az Általános Társadalmi Felvétel elnevezéssel évente végzett, tizenöt évesnél idősebb, magánháztartásokban élő személyeket megfigyelő háztartási vizsgálatból származnak, ezen belül az időrend alakulását ötévenként kérdezték. A program keretein belül 2017-ig hat időmérleg állt rendelkezésre, mintegy tízezer megkérdezett adataival. A nem fizetett háztartási munkákra vonatkozó kérdések kiterjedtek a szorosan vett háztartási tevékenységekre (beleértve a javítást, karbantartást), a gyermekgondozásra, a bevásárlásra, a háztartással kapcsolatos utazásokra és szállításokra, valamint az önkéntes munkákra is; a „tegnap-interjúkkal” készült felvételeknél a párhuzamos tevékenységekre első ízben 2010-től kérdezték rá.

A nem fizetett háztartási munkák becslésére 1993-ban történt kísérlet, amikor kiterjesztett input-output (forrás-felhasználás) táblákat állítottak össze, amelyek tartalmazták a háztartások saját célra végzett szolgáltatásainak adatait is. Kiindulópontjuk az időmérleg és a nemzeti számlák rendszere volt; a munkaráfordításokon túlmenően igyekeztek figyelembe venni a háztartási szolgáltatások során igénybe vett mintegy hatszáz tartós fogyasztási cikket is (értékcsökkenés, elektromos energia felhasználása). A nem fizetett háztartási munkák becsléséhez kétféle eljárást alkalmaztak: az egyik a használdozati költségekből (alternatív költségekből, opportunity cost) indult ki, míg a másik a piaciáru-helyettesítési költségekből – a kettő között tekintélyes eltérések mutatkoztak.

1. ábra: Az egyéni felhasználású szolgáltatások előállításának teljes háztartási fogyasztása (vásárlóerő-paritás, Egyesült Államok = 100%)

Ausztráliában 2014-ben készítettek összefoglalót a nem fizetett háztartási munkák becsléséről, amely a 2006. évi időmérleg-felvételre támaszkodott. A becsléskor a piaciáru-helyettesítés során egyesítették az általános és a speciális helyettes eljárást: háztartási munkák értékeléséhez a gondnok bérét vették alapul, ekkor abból a feltevésből indultak ki, hogy a háztartások tagjai és a gondnokok az egyes feladatok ellátása során azonos teljesítményt nyújtanak (ami a beszámoló szerint vagy igaz, vagy nem: előfordulhat, hogy a háztartás tagjai takarítás közben gyermekfelügyeletet is ellátnak). A szokványos gondnoki teendőknél kívüli tevékenységeket ugyanakkor a szakemberek bérével értékelték. Egy megjegyzés szerint a megközelítés illik az ausztrál háztartások gyakorlatához: takarításhoz, mosáshoz, alkalmi ételkészítéshez gondnokokat fogadnak fel, a gyermekfelügyelethez, javítási munkákhoz, kertészkedéshez pedig szakembereket. A becsléseket mind a használdozati költségek, mind a piaciáru-helyettesítés alapján elvégezték. A beszámoló nemcsak hangsúlyozza, hogy a nem fizetett munkák értékének megállapítása függ az adott tevékenység hatókörétől, de egyben felidézi a tevékenységek lehatárolásával járó dilemmákat is: a nagyszülőkre bízott gyermekfelügyelet mekkora mértékben tekinthető elfoglaltságnak, a munkába járásra fordított idő alapvetően a keresőtevékenység része. Bár az ételek-italok elkészítése és a takarítás ellenértékei a legalacsonyabbak közé tartoznak, az ezekre fordított tekintélyes időmennyiség következtében ez a kétféle tevékenység képviseli a legnagyobb tételt a nem fizetett háztartási szolgáltatásokon belül.

Az Egyesült Államokra vonatkozó első ismertetés azt mutatja be, miként árnyalták a társadalmi egyenlőtlenség mutatóit a Munkaügyi Statisztikai Iroda (BLS) szakemberei a háztartások saját célra végzett szolgáltatási tevékenységeinek becslésével. A 2003. évi amerikai időmérleg-felvétel regressziós eljárással kiigazított

adatai, az általános helyettes becslési eljárásának alapján becsült értékek és az egyenlőtlenségi mutatók (Gini-együttható, variációs koefficiens) egybevetése azt mutatta, hogy a kiterjesztett jövedelem egyenletesebb eloszlású, mint a pénzbeli jövedelem. Hasonló megközelítés jellemzi a finn esettanulmányt. Az ismeretelés előljáróban közli: a közgazdasági elmélet és a hétköznapi tapasztalat egyaránt azt sugallja, hogy a kevésbé tehető háztartások tagjai szorgoskodásával igyekeznek kiegyensúlyozni helyzetüket. Mivel az állítás adatokkal nehezen támasztható alá, a tanulmány a fogyasztási kiadások jövedelmi kvintilisek szerinti alakulásához viszonyított, amit egyrészt a háztartás bruttó jövedelme, másrészt a háztartás egy tagjára jutó bruttó jövedelem alapján állított fel (az időmérleg adatai nem tartalmazták az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmet). A nem fizetett munka értékének megállapításához általános helyettesítővel dolgozott. A jövedelmi kvintilisek szerinti fogyasztási kiadásokat három csoportra osztotta: nyersanyagokra (köztes fogyasztás), az otthoni termeléshez szükséges tartós fogyasztási cikkekre, valamint a végső fogyasztást megtestesítő javakra és szolgáltatásokra (amelyek nem tartoznak a háztartásokban előállított szolgáltatások közé). Végkövetkeztetése szerint Finnországban általában véve a jövedelem nagysága nem magyarázza meg a saját szükségleteket kielégítő szolgáltatások mennyiségét: ezek kiváltásának alapvető feltételét elérhetőségük jelenti. Amennyiben nem állnak rendelkezésre, úgy a háztartások jövedelme nem játszik meghatározó szerepet „önerőből” történő elvégzésükben.

Az Egyesült Államok időmérleg-felvételeinek történetében 2003 volt a választóvonal: az 1965 óta elszótan, csekély rendszerességgel, eltérő nagyságú mintákon végzett felvételeket ekkor váltotta fel a Munkaügyi Statisztikai Hivatal (BLS) által végzett, évente tízezer fő megkérdezésén nyugvó felmérések (American Time Use Survey, ATUS) sora.

Egyedülálló Nagy-Britannia gyakorlata a háztartások saját célú szolgáltatásainak becslésében, lévén, hogy a kibocsátás (output), nem pedig a bevétel (input) rendszeres számbavételére támaszkodik. A brit hivatal a háztartások szolgáltatási jellegű, nem fizetett munkájának becslését 2002-ben kezdte mérni a háztartási szatellit-számlák közreadásával. Ehhez illeszkedik a Nemzeti Jólét Mérési Programja (Measuring National Well-Being), amely 2009-ben vette kezdetét. Az esettanulmány szerzői leszögezik: az output felőli becslés számos alkalommal könnyebben megvalósítható, különösen, ha létezik vele egyenértékű piaci megfelelő –

legfőbb előnye pedig, hogy jól illeszkedik a nemzeti számlák rendszeréhez. Ráadásul a brit gyakorlat egyáltalán nem használja az időmérleg-felvételek adatait, amelyeket túl nagy időközönként bonyolítanak le (a 2000. évi után következő felmérés 2014-re datálódik). A tanulmány ismerteti a becslések során alkalmazott adatforrásokat, a méréseknél mindvégig a bruttó hozzáadott érték fogalmát alkalmazva. Előbb a gyermekgondozás kérdéskörét taglalja, majd az otthoni ételkészítést. Az eredmények kétféle kiigazítást igényelnek: egyfelől módosítani kell ezeket a háztartások köztes fogyasztásának adataival, másfelől el kell végezni az egyéb, szintén háztartáshoz tartozó outputok kiszűrését. A módszer hiányosságai között említi, hogy nem lehetséges elvégezni az életkor, a nem és egyéb társadalmi-demográfiai jellemzők szerinti bontásokat.

Mexikóban a Nemzeti Statisztikai és Földrajzi Intézet (INEGI) 2011 óta állít össze háztartási szatellit-számlákat; az eredmények ismertetésében a nők helyzetének javítására irányuló országos programmal összhangban nagy hangsúlyt kap teherviselésük. A Nemzeti Foglalkoztatottsági Felmérés (ENOE) adatainak alapján összeállított országos munkaidőmérleg dizaggregálása szerint 2016-ban a nők heti 3,1 millió órás terhelésével szemben a férfiaké mindössze heti 2,6 millió órát mutatott. Ráadásul a nők teljes munkaidejének 65%-át a nem fizetett háztartási munka és szolgáltatás adja (a keresőtevékenység 33%), míg a férfiak teljes munkaidejének mindössze 24%-át igénylik a háztartási teendők. A nem fizetett háztartási munkák összességén belül a gondozás, támogatás 2016-ban a bruttó hazai termék (GDP) 7,5%-ával volt egyenlő, míg az étkezés 4,5%-ra, a takarítás, lakásfenntartás 4,4%-ra rúgott. A számításoknál az általános helyettes eljárást alkalmazták.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, háztartási szatellit-számlák, nem fizetett háztartási munka

HOLKA LÁSZLÓ

48/2018

A finn és az orosz munkahelyi élet összehasonlítása

Tiina Saari – Markku Sippola – Harry Melin – Azer Efenдиеv – Evgeniya Balabanov: Comparing Finnish and Russian Work Life

Mir Rossij, 2018. 2. sz. 90–104. p.

DOI: [10.17323/1811-038X-2018-27-2-90-108](https://doi.org/10.17323/1811-038X-2018-27-2-90-108)

A munkahelyi életminőséget összehasonlítva Finnország és Oroszország között a szerzők alapkérdése: milyen

mértékben térnek el egymástól a két ország munkavállalói a foglalkoztatottság és a fizetések, a kivételezés és a diszkrimináció, valamint a menedzsment és a vezetés minőségének érzékelésében? Feltételezésük szerint a foglalkoztatottságot magasabbra értékelik Oroszországban, ahol a munkavállalók egyben vélhetően több, kivételezésből fakadó diszkriminációt tapasztalnak, és kevésbé elégedettek a munkahelyi vezetéssel, mint finn társaik. A két ország a munkahelyek minősége tekintetében igencsak eltérő múltra tekint vissza. Finnország az elmúlt évtizedek kutatásainak tanúsága szerint mind a skandináv országokhoz, mind más európai országokhoz képest remek előmenetelt mutatott fel. Amikor ezt a minőséget olyan elemekkel mérték, mint a szakmai képességek és autonómia, a munkával kapcsolatos kényszerítő nyomások, a munka intenzitásának fokozódása, a bérezés, a kockázatok és a munkahelyeken észlelt szubjektív jóllét, olyankor a finn munkavállalók viszonylag nagyfokú elégedettségről számoltak be. A munkahelyek minőségét jelzi mindenekelőtt a személyes fejlődés, a munkavégzés autonómiájának jelentős mértéke. Finnországot progresszív információs társadalomként írják le, amely rövid idő alatt alakult át agrárországból szolgáltató gazdasággal rendelkező országgá.

Egy a munkahelyi kultúrát nemzetközi szinten vizsgáló, 2007-es, 74 országra kiterjedő kutatás megállapította, hogy Finnország teljes mértékben megfelel a skandináv országok jellemzőinek. Van ugyanakkor két megkülönböztető nemzeti sajátossága: az összehasonlítás felfedte, hogy a finnek munkakultúrája individualistaként és feministaként írható le. Az individualizmus az önálló döntéshozatalra, az elvégzett munka feletti személyes elégedettségre vonatkozik; a feminista jelleg ebben az esetben a felettesekhez fűződő jó viszonyt, az együttműködési készséget és a biztonságot jelenti (a maskulin jellegű társadalmakban a hangsúly a magas jövedelmekre, az elvégzett munkáért elvárt elismerésre, az előmenetelre esik).

Oroszország munkahelyeiről az a képzet él, hogy a szocialista múlt vonásai a meghatározóak: a kivételezés, az informális kapcsolatok; a vezetőség paternalista, stílusában autoriter. Kérdés, milyen mértékben érvényesek ezek a jellemzők az átalakult gazdaságban. Maga az átalakulás is vontatottan haladt. A kilencvenes éveket a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése jellemezte, a menedzserek fizetése szárnyalni kezdett. Miközben felduzzadt a munkanélküliek serege, a munka intenzitása fokozódott. Egyes kutatások szerint az oroszországi gazdasági szervezetek hierarchikus felépí-

tésűek, munkavégzésük során az alkalmazottak autonómiája korlátozott.

A munkahelyi életminőség indikátorai közül a foglalkoztatottság jellege az első. A szerzők rámutatnak: Oroszországban az instrumentalista felfogás az uralkodó. A skandináv országoktól eltérően, ahol a szabadságnak, a szabadidőnek, az emberi kapcsolatoknak tulajdonítanak nagyobb fontosságot, Oroszországban a bérezés a legfontosabb (megjegyzésük szerint a bérezés, a munkaidő rugalmatlan kezelése, az elbocsátás merev szabályai, valamint a formális társadalombiztosítási rendszerek és a munkanélküli ellátás nehézkessége következtében ez valamennyi volt szocialista országra jellemző). Második indikátorként a kivételezés, a diszkrimináció szerepel. A mérleg Finnország javára látszik billenni: a finn statisztikai hivatal 1997-től ötvenként végzett felvételei a munkahelyi életminőségről azt mutatják, hogy az összes népgazdasági ágazatban átlagosan a megkérdezettek 20-21%-a számolt be diszkriminációról (a nők 23-25%-a, a férfiak 16-18%-a).

A vezetés indikátora kapcsán utalnak a skandináv és a déli európai modellek eltéréseire: az északi országokban a vezetők toleránsabbak a konfliktusok során; egyes elemzések szerint a vállalatok humán erőforrásra vonatkozó stratégiájába sikeresen beépült a kollektív alkuk rendszere. Ezzel szemben Oroszországban a kilencvenes évek ígéretes változásai ellenére mintha még nem tűnt volna el az autoriter, paternalista gyakorlat, amelynek bürokráciához igazodó világában az informális kapcsolatok (protekciónak) komoly szerepet játszhatnak.

A vizsgálat részben a finn statisztikai hivatal legutóbbi (2013. évi) munkahelyi életminőséget feltérképező felmérésének adataira támaszkodott. Oroszországban az összehasonlítás céljaira 2014-ben három, eltérő típusúhoz tartozó városban végeztek felméréseket: Moszkvában, Nyizsnyij Novgorodban és a szibériai Omszkban. A megkérdezettek, akik a 16 és 65 év közötti korosztályok teljes munkaidőben foglalkoztatott, határozatlan időre szóló szerződéssel rendelkező tagjai közül kerültek ki, az összes iparágat képviselték. A magánszférában dolgozók válaszait a finn felvétel kiigazításával létrehozott mintával vetették egybe: így összesen 2641 és 780 oroszországi személy adatait vetették egybe.

Az eredmények szerint az oroszországi megkérdezettek 93%-a számára rendkívül lényeges volt a munka megléte (a finn megkérdezetteknél 62%); a szabadidő fontosságát 35 és 43% jelölte meg (a családnak az életükben betöltött szerepét azonosan sorsdöntőnek ítélték meg (90 és 89%). Az oroszországi megkérdezettek több mint a fele nyilatkozott úgy, hogy a bér fontosabb, mint

a munka tartalma (a finneknel a megkérdezetteknek alig a fele válaszolt így – és a finneknek mindössze 13%-a vélte úgy, hogy a bér a legfontosabb). A diszkriminációt (protekción) a két ország foglalkoztatottjainak egyaránt csupán egyötöde említette, ilyen jellegű személyes élményéről Finnországban 7, Oroszországban mindössze 4% számolt be. A várakozásoknak ellentmondó eredmény lehetséges magyarázatai között a szerzők megemlítik: lehetséges, hogy a munkaerőpiac jelentős mértékben normalizálódott, – de előfordulhat, hogy az országos gyakorlatnak megfelelően a megkérdezettek nem tulajdonítanak neki különösebb jelentőséget. A munkahelyi vezetőkkel mindkét országban a megkérdezettek egyharmada elégedett. A további kérdések azonban árnyaltabb képet mutattak: a finnek 44%-a elégedett vezetőik irántuk megnyilvánuló bizalmával, míg Oroszországban az arány csak 23%.

TÁRGYSZAVAK: munkahelyi életminőség, bérezés, munkahelyi diszkrimináció, Finnország, Oroszország

HOLKA LÁSZLÓ

49/2018

A háztartások munkaintenzitása Szlovákiában

Erik Šoltés – Mária Vojtková – Tatiana Šoltésová: Work Intensity of Households: Multinomial Logit Analysis and Correspondence Analysis for Slovak Republic *Statistika*, 2018. 1. sz. 19–36. p.

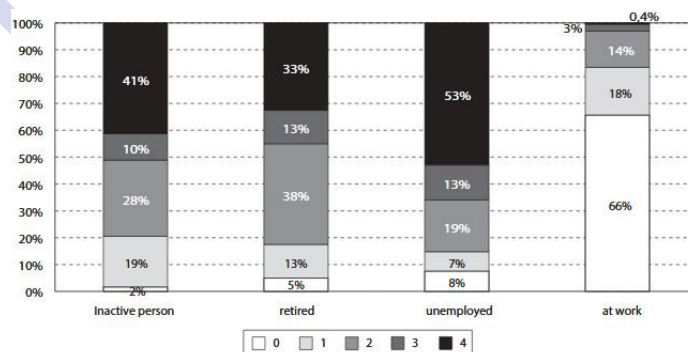
URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/61266317/32019718q1019.pdf/a6c554c3-35f2-4258-a0b5-a5cc0cb2db7b?version=1.0>

Az Európa 2020 stratégia egyik alapvető célja a szegénység és a társadalmi kirekesztés csökkentése az Európai Unió tagállamaiban. E cél megvalósításának követésére egy mutatószámot hoztak létre. A fő feladat az, hogy a szegénység és a társadalmi kirekesztettség kockázatának kitett emberek számát 2008-hoz viszonyítva 2020-ra húszmillió fővel csökkentsék. Ide azok értendők, akik jövedelmi szegénységben és/vagy anyagi nélkülözésben élnek, illetve olyan háztartások tagjai, ahol a munkaintenzitás nagyon alacsony. A módszertan háromdimenziós fogalma a jövedelmi szegénységet, az anyagi nélkülözést és a munkaerőpiacról való kizárást jelenti.

E tanulmány a harmadik dimenzióra koncentrált, ami azt méri, hogy a háztartás munkaképes korú tagjai a lehetséges munkaidőnek milyen részét fordítják kereső tevékenységre. A munkaintenzitás értéke 0 és 1, illetve 0 és 100% között mozog, attól függően, hogy a

háztartás tagjai közül senki sem dolgozik-e vagy mindenki dolgozik. A nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásokat azok alkotják, amelyekben a 18–59 éves korú háztartástagok a lehetséges munkaidőnek kevesebb, mint a 20%-át dolgozzák le. Az Európa 2020 stratégia éppen ezt a csoportot kívánja leginkább kivezetni e sok problémát kiváltó élethelyzetből. Számos szerző a gazdasági jólét fontos mutatószámának tartja a munkanélküliségi rátát és a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásokban élők arányát. Szlovákia egy Csehországgal, Magyarországgal és Szlovéniával közös kutatásban vizsgálta ezt a kérdést és azt találták, hogy 2014-ben mind a négy országban relatíve kicsi volt a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásokban élők aránya.

E munka szerzőinek célja a szlovák háztartások munkaintenzitásának alapos feltérképezése. Az Európai Unióban a legalacsonyabb munkaintenzitású háztartások hosszú évekre visszamenőleg Írországnak élnek. Mások között magyar kutatók¹ is megerősítették a súlyos anyagi nélkülözés és az alacsony munkaintenzitás közötti szoros kapcsolat létét a közép- és kelet-európai országokban, míg Európa más részeiben ilyen jellegű összefüggést nem tapasztaltak.

1. ábra: A háztartások munkaintenzitása a háztartásfő gazdasági aktivitása szerint

E kutatásban az EU-SILC 2015 adatbázis Szlovákiára vonatkozó részét használták fel, mely adatok 2014-re vonatkoznak. A munkaintenzitás mértékét öt csoportba sorolták, attól függően, hogy hány százalék volt a ledolgozott és az összes munkaidő hányadosa. A 85%-nál többet teljesítő háztartások alkották az első, nagyon magas megnevezésű csoportot. Ez tette ki a háztartások 56,2%-át. A magas minősítésűek közé azok a háztartások kerültek (az összes 17,0%-a), ahol a ledolgozott

¹ Kis B. Anna – Gábor András: Consistent Poverty across the EU. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 2016. 2. sz. 3–27. p.

munkaidő aránya 55 és 85% közé esett. A középső csoportot (az összes 15,4%-a) a munkaidőt 45–55%-ban kihasználók alkották. Az alacsony munkaintenzitású háztartások (az összes 3,9%-a) a munkaidőnek csak 20–45%-át dolgozták le, míg a nagyon alacsony intenzitásúaké (az összes 7,5%-a) nem érte el a lehetséges munkaidő 20%-át (a háztartások 92%-a e csoportban nem végzett semmilyen munkát). Az utolsó kategóriában az Európai Unió átlaga 10,6% volt. A szlovákiai helyzetben jelentős szerepet játszott a magas munkanélküliségi ráta, amely 2015-ben elérte a 11,5%-ot, amivel a hetedik legrosszabb rátát mutatta Görögország, Spanyolország, Horvátország, Ciprus, Portugália és Olaszország után. Az Európai Unió munkanélküliségi rátája ekkor 9,4%-ot tett ki. 2016-ban az Európai Unióban átlagosan 0,9, Szlovákiában 1,9 százalékponttal csökkent a fenti mutatószám.

A háztartások munkaintenzitása természetesen több tényezővel van összefüggésben: a gazdasági aktivitással, a legmagasabb iskolai végzettséggel, a családi állapottal, a háztartásfő korával, valamint a háztartás lakóhelyének régió szerinti elhelyezkedésével és urbanizáltsági szintjével. Még a terület népsűrűsége is befolyásolja a háztartás munkaintenzitását.

A korrespondenciaelemzés (correspondence analysis) eredményei szerint is egyértelmű, hogy ahol a háztartásfő foglalkoztatott besorolású, ott a háztartás nagyon magas munkaintenzitású kategóriába kerül. Másrészt a nagyon alacsony típusba a munkanélküli háztartásfők háztartásai tömörülnek. A nyugdíjas és inaktív kereső háztartásfővel élők együttes munkaintenzitása csak valamivel jobb, mint a munkanélkülieké.

A nagyon alacsony munkaintenzitás azoknál a háztartásoknál a legtipikusabb, ahol mindössze egy munkaképes személy van (különösen ott, ahol a kétszemélyes háztartásoknál legalább egyikük 65 éven felüli), de ugyanez jellemző az egyszemélyes háztartásokra is. Az előbbieknél 30, az utóbbiaknál 21%-a nagyon alacsony munkaintenzitású háztartástípusba került. Az egy felnőtt és egy gyermek összetételű háztartásoknak csak 13%-a tartozik ide. A közepes munkaintenzitás a két felnőtt és három gyermek típusú háztartásokban a legjellemzőbb. A kutatás eredményei szerint a két felnőtt és két gyermek, illetve a két felnőtt és egy gyermek típusoknál a legjobb a munkaidő kihasználása. Mindkét háztartástípusnál 5% alatti a nagyon alacsony munkaintenzitású csoportba tartozók aránya.

A háztartásfő legmagasabb iskolai végzettsége meghatározó erővel hat a munkaintenzitás mértékére. A háztartásfő középiskolainál alacsonyabb iskolai vég-

zettsége esetén igen magas a nagyon alacsony munkaintenzitású csoportba tartozók aránya (47%), és a háztartásoknak csak kevesebb, mint egyharmada mutat magas, illetve nagyon magas munkaintenzitást. A felsőfokú végzettségű háztartásfők esetén a magas és nagyon magas munkaintenzitású csoportba a háztartások háromnegyede tartozik. Másrészt az egyetem, főiskola végzett háztartásfők háztartásában a legalacsonyabb munkaintenzitás az összesnek mindössze 1-2%-át teszi ki.

A házaspáros háztartásfők háztartásaiban a nagyon alacsony munkaintenzitás mindössze 4%. Rájuk a magas és közepes munkaidő-felhasználás sokkal jellemzőbb, mint a más családi állapotúaknál. A nagyon alacsony és alacsony munkaintenzitás leginkább az elvált háztartásfők gazdasági-pénzügyi közösségében figyelhető meg. A beszercebányai és az eperjesi régióban van arányában a legtöbb nagyon alacsony és alacsony munkaintenzitású háztartás. 2010 és 2016 között ugyan csökkent az ilyen jellegű háztartások aránya, de e téren a legnagyobb fejlődést a nyitrai régió érte el. A legmagasabb munkaintenzitású háztartások a pozsonyi régióban és a sűrűn lakott kistérségekben találhatók.

A munkaintenzitást befolyásoló tényezőket többtagú logisztikus regressziós modellel (multinomial logistic regression model) vizsgálva az látszik, hogy a legerősebb hatást a háztartásfő gazdasági aktivitása gyakorolja. Az esélyhányados (odds ratio) értékei szerint a következő legerősebb faktor a háztartásfő iskolai végzettsége, amit a földrajzi környezet követ. Meghatározó tehát, hogy a háztartás melyik régióban helyezkedik el. A kisebb hatások közül szignifikáns még a családi állapot és a lakást magában foglaló terület népsűrűsége is. Az esélyhányados értékei szerint annak valószínűsége, hogy egy munkanélküli háztartásfő háztartásában magas, közepes, alacsony vagy nagyon alacsony munkaintenzitás alakuljon ki a nagyon magas intenzitás helyett, rendre 4-szer, 17-szer, 42-szer és 1001-szer nagyobb, mint ha foglalkoztatott lenne a háztartásfő. A kétszemélyes háztartásokban, ahol legalább az egyik tag 65 éven felüli, 11-szer nagyobb az esélye a nagyon alacsony munkaintenzitás kialakulásának a nagyon magashoz viszonyítva, mint a két felnőtt és két gyermek típusú háztartásokban. A középiskolai végzettség nélküli háztartásfők háztartásaiban 40-szer nagyobb a valószínűsége a nagyon alacsony munkaintenzitás létrejöttének a nagyon magas helyett, mint a főiskolai-egyetemi végzettséggel rendelkező háztartásfők háztartásaiban.

A pozsonyi régióban a nagyon magas munkaintenzitású háztartások aránya 68%, míg a legkisebb

értéket e téren az eperjesi régióban mérték (49%). Az utóbbiban, a beszercebányai és a kassai régióban az esélyhányados értéke rendre: 4,5, 3,8 és 3,2. Ami azt jelenti, hogy a referenciaregióhoz választott pozsonyi régióhoz viszonyítva a fenti szorzók szerinti mértékben lehet arra számítani, hogy e három régióban nagyon alacsony munkaintenzitás alakul ki a nagyon magas helyett. A legalacsonyabb munkaintenzitású háztartások aránya a beszercebányai régióban a legmagasabb. Ezen túlmenően ilyen típusú háztartások az eperjesi régió ritkán lakott kistérségeiben található még tömegesen.

TÁRGYSZAVAK: munkaintenzitás, szegénység, társadalmi kirekesztettség, Szlovákia

HAJNAL BÉLA

50/2018

Egyenlőtlenség Lengyelországban: a teljes eloszlás becslése g-percentilenként, 1983–2015

Pawel Bukowski – Filip Novokmet: Inequality in Poland: Estimating the whole distribution by g-percentile, 1983–2015 *LIS Working Papers Series*, 2018. 731. sz. 1–27. p.

URL: <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/731.pdf>

Lengyelország 1983 és 2015 közötti jövedelmi viszonyainak áttekintésére vállalkoztak a szerzők a nemzeti számlák, a LIS Cross-National Data Center.¹ által gondozott háztartási adatállományok és az adóügyi nyilvántartások egyesítésével. Véggövegtetésük szerint a hivatalos statisztika háztartási költségvetési adatai jelentős mértékben alábecsülték a rendszerváltás óta eltelt időszakban bekövetkezett jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ugyanakkor a három évtizede megkezdődött átmenet Lengyelországban kisebb jövedelmi koncentrációval járt, mint Oroszországban.

A szerzők, a londoni, illetve a párizsi gazdasági főiskola munkatársai újszerű idősort alkottak, aminek során követték a jövedelemeloszlási nemzeti számlák néven 2016-ban indult kezdeményezés útmutatásait.²

¹ A Luxembourg Income Study (LIS) néven 1983-ban alakult nonprofit szervezet háztartási jövedelmi mikroadatokat kezel, kutatási célokkal. Összesen ötven, magas és közepes jövedelmű ország háromszáz adatállományát eddig kilenc „hullámba” csoportosították (amelyek időpontokat fednek). Magyarország részéről a TÁRKI Háztartási Monitorjának adatai szerepelnek, legutóbbi a 2012. évi felvétel.

² DINA, a World Inequality Database „jövedelemeloszlási nemzeti számlák” nevű segédlete, lásd a következő annotációt.

Az adózás tényszámaival kiigazították a felső jövedelmi osztályokba soroltak adatait, hogy mérsékeljék a magasabb jövedelműek körében ismert megtagadások és jövedelemeltitkolások hatását. Eljárásuk első lépéseként a nyers háztartási jövedelmi adatokat használták. Ezen az állományon az általánosított Pareto-interpolációval becsülték a minták jövedelemeloszlási g-percentilek (általánosított percentilek) szerinti sorozatait.

Az adatok forrásaként az 1980-tól 1992-ig terjedő időszakra a lengyel hivatalos statisztika háztartási költségvetési felvételeinek aggregált adatai szolgáltak (ezek nem tartalmazták a nem mezőgazdasági magánszektor, a hadsereg és a rendőrség tagjainak adatait). Az 1992 és 2015 közötti évekre a LIS harmonizált mikroadatai nyújtottak támpontot, a kétéves „hullámok” közötti időszakokat becslésekkel hidalták át. Az adózásra vonatkozó adatok a lengyel pénzügyminisztériumtól származnak. A megfigyelés egységeit a húszesztendő és annál idősebb személyek alkották. A mintavételes felvételek és az adónyilvántartás egyesítése több buktatót rejtett: míg a felvételek a háztartások tagjai között a jövedelmet egyenlő arányban osztják el, az adózás egyénileg történik; az adózási adatok nem tartalmazták a mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelmeket – a legfontosabb eltérés, hogy az adóhatóság csak az adózás alá eső jövedelmeket vette számba, ám a pénzügyminisztérium kiadványai feltüntették a bruttó jövedelmeket is. Mindezt kiegészítette a nemzeti számlákból származó elsődleges jövedelemeloszlási adatok beillesztése.

Lengyelországban a jövedelmi egyenlőtlenségek a legerőteljesebben 1993 és 1995 között nőttek. A felső 10% jövedelmi arányai a nyolcvanas években észlelt 22-23%-ról előbb 27, majd 1995-re 34%-ra szöktek fel; 2015-re pedig elérték a 40%-ot (szöges ellentétben a mintavételes eljárásokkal kimutatott 25%-kal). A nyolcvanas évek és 2015 között a legfelső 1% részeseése csaknem megháromszorozódott, 4-ről 13%-ra emelkedett (szemben a mintavételes felvételekben szereplő 6%-kal).

A reálértéken mért nemzeti jövedelem 1989 és 2015 között évi mintegy 2,1%-kal emelkedett, összességében 73%-ot érve el. Miközben a növekedés kétségtelen tény (különösen a nyolcvanas évek stagnálásához viszonyítva), hatásai jószerivel csupán a felső 10% jövedelmében voltak kimutathatók: ezek átlagon felül, évi 4,2%-kal emelkedtek. Ezzel egy időben az alsó 50% reáljövedelmének évi 1, a középső 40% pedig 1,5%-os emelkedését észlelhette.

Befejezésként a szerzők egybevetik a lengyel eredményeket az ugyanebben az időszakban kimutatott

oroszlányokkal, megállapítva, hogy Oroszországban a jövedelmi és vagyoni koncentráció kifejezetten viharos lefolyású volt, különösen 1995 után. Lengyelországban a középső jövedelmi rétegnek a kilencvenes években tapasztalt viszonylag megállapodott helyzetét szokás az átmenet kezdeti időszakában nyújtott nagyvonalú társadalmi juttatások számlájára írni – ami Oroszországra korántsem volt jellemző.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenség, háztartás-statisztika, Lengyelország

HOLKA LÁSZLÓ

51/2018

Útmutató a jövedelemeloszlási nemzeti számlákhoz (DINA): a WID.world-ben alkalmazott fogalmak és módszerek

Facundo Alvaredo – Anthony B. Atkinson – Lucas Chancel – Piketty Thomas – Emmanuel Saez – Gabriel Zúñiga
Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world
WID.world Working Paper Series, 2016. 1. sz.
URL: <https://wid.world/document/dinaguidelines-v1/>

A jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálata egyfelől gazdasági irodalmi termést eredményezett, amelynek úttörői között található Simon Kuznetz, majd Anthony A. Atkinson munkái. Másfelől a téma iránt az utóbbi másfél évtizedben tapasztalható érdeklődés arra sarkallta a kutatókat, hogy világméretű adatállomány összeállításába fogjanak. Az erőfeszítések nyomán 2011-ben keletkezett egy adatbázis, a WTID,¹ amely a világ legmagasabb jövedelmeit kívánta összefogni, egyesítve az adózási adatokat, a háztartások mintavételes megfigyeléseinek eredményeit, valamint a nemzeti számlák megfelelő táblázatait. A vizsgált időszak felölelte a XX. század java részét, valamint a XXI századot, és harminc országra terjedt ki; a munkálatokban részt vevő száz kutató jelenleg további negyven ország adatainak beillesztésén fáradozik. A téma kutatóinak informális együttműködéseként indult kezdeményezésnek idővel több támogatója lett, közöttük van az Európai Kutatási Tanács is.

Időközben, 2015 decemberében, a WTID betago-
lódott a WID elnevezésű adatbázisba.² Az állomány
kezeléséhez készített útmutató voltaképpen módszer-

tani ajánlások gyűjteménye, amely a kutatás céljaira igyekszik homogenizálni az adatokat. A segédletet első ízben 2016 decemberében tették közzé, a folyamatos frissítés szándékával: a szerzőket végeredményben a jövedelmekre és a vagyona vonatkozó szintetikus mikrofájlok létrehozásának szándéka vezérli.

A nyolc fejezetre tagolt útmutató első érdemi része a megfigyelés egységeit részletezi, nem rejtve véka alá, hogy a WTID adatsorainak legfőbb hiányossága a mikroszintű megfigyelési egységek hiányában rejlik. Az adatok többségét ugyanis az adóalanyoknak megfelelő egységekhez igazodva állították össze, vagyis igazodtak az egyes államok mindenkor adótvényeinek meghatározásaihoz. Ebben a tekintetben az összehasonlíthatóságot bonyolítják a családi (összevont) adózást alkalmazó országok (ilyen Franciaország vagy az Amerikai Egyesült Államok). A lehetséges torzítások megelőzése érdekében a DINA megfigyelési egységeknek alapvetően a felnőtt egyéneket tekinti. A becslések tehát a húszévesnél idősebb személyekre vonatkoznak, lehetőleg teret hagyva az egyéni jövedelmeknek és vagyoni megoszlásnak az életkor, a nem és az eltartott gyermekek száma szerinti felbontásához. A becslés alapkérdése: miként lehet felosztani a házas-társak, valamint az egy háztartásban élők jövedelmeit és vagyonát. További megfontolásokat igényel a munkabér és a nyugdíjak kezelése, ami az egyéni adózást alkalmazó államok esetében egyszerűbb művelet – és hasonló a helyzet a tőkejövedelmeknél is. A személyi adózást követő országokkal szemben az összevont adózást alkalmazó államoknál hiányoznak az elkülönítéshez elengedhetetlen információk.

Az egyéni szintű adatok becslésére irányuló törekvést indokolja az igény az egyenlőtlenségeknek a nemzeti szintnél alacsonyabb tagolás szerinti vizsgálatára. A WID adatai és a mikrofájlok kétféle formában érhetők el: egyrészt általánosított percentilek szerint (g-percentilek), másrészt a szintetikus megfigyelések reprezentatív számait tartalmazó, nagy fájlokban. A minták jövedelemeloszlási g-percentiljei Pareto-interpolációval keletkeztek. A g-percentilek fájljai 127 sort tartalmaznak: 99 jut az alsó 99 percentilre, 9 a legfelső percentil alsó 9 tizedére, 9 a legfelső tized-percentil alsó 9 század-percentiljére, és 10 a legfelső percentil egy századrészeinek 10 ezred-percentiljére. A g-percentilek szintjén a fájl a g-percentilek minden sorára tartalmazza az átlagjövedelmet és a megfelelő jövedelmi küszöbértékeket, így alkalmasak mind a percentilek arányainak, mind a szintetikus mutatóknak a számítására. A nagy fájlkat a felhasználók a WID megfelelő oldalának segítségével igényelhetik.

¹ World Top Incomes Database – a Világ Legmagasabb Jövedelmeinek Adatbázisa.

² World Wealth and Income Database, WID (a Világ Vagyoni és Jövedelmi Adatbázisa). Elérhető: <http://WID.world>.

A harmadik fejezet a jövedelemre vonatkozó felfogásokat taglalja. A legfőbb cél, hogy az adatokat függetlenítsék az adózási rendelkezések ingadozásaitól. Az igazodási pontot ehhez a nemzeti számlák rendszeréből levezetett nemzeti jövedelem adja: hivatkozási alapként tehát a rendszerhez kiadott kézikönyvek, az SNA 2008, illetve az ESA 2010 szolgáltak. Iránytű a tényezőjövedelmek fogalmának alkalmazása: viszonylag könnyűvé teszi a nemzeti számlák megfelelő sorozatainak felhasználását, és kellőképpen homogén az egyes országokra. Legfőbb hátránya, hogy az idős személyek tényezőjövedelme csekély, s ennek következtében az országok közötti egyenlőtlenségek aránytalanul terebélyesek. A szerzők által javasolt megoldás egyrészt a korosztályokra bontott számlasorozatok előállítását, illetve egy másik jövedelmi mutató, az adózás előtti egyenlőtlenségi sorok kiszámítása. Az adózás előtti jövedelmek kérdését vizsgálva a szerzők leszögezik: bár aggregált szinten ez megegyezik a nemzeti jövedelemmel, az eloszlás következtében egyéni szinten komoly eltérések vannak: ennek központjában a nyugdíjak kezelése áll. A nyugdíjakat a hozzájárulás oldaláról az adózás előtti tényezőjövedelem alapján számítják, míg eloszlásukban az adózás előtti nemzeti jövedelem alapján. Miközben a szerzők úgy vélik, ajánlatosabb a második eljárást alkalmazni (kevésbé kötődnek a népesség korösszetételéhez), kijelentik, hogy kívánatos lenne lehetőség szerint mindkettőt becsülni. A kérdés kapcsán kitérnek rá, miért tűnik ajánlatosnak a társadalombiztosítási hozzájárulásokat összesítve kezelni az adózás előtti jövedelmek esetében. (Gyakorlati megfontolásokból is: egy sor állam az SNA 2008 előírásait még nem teljesíti kellő részletettséggel.)

A nemzeti számlák fogalmainak alkalmazása és a rendszer megfelelő sorozatainak alapuló jövedelemeloszlások számítása során a szerzők kimondott célja, hogy rámutassanak a jelenleg használatos számlák hiányosságaira, csökkentsék a jövedelmi egyenlőtlenségek mérését és a nemzeti számlák rendszere közötti rést, sőt: hogy enyhítsék a gazdasági növekedés makroszintű mérését és egyéni szintű érzékelését között feszülő ellentmondást.

A negyedik rész a vagyonnal kapcsolatos fogalmakat tárgyalja. Akárcsak a jövedelem fogalmát, a vagyonét is a nemzeti számlák rendszeréből vezetik le. A személyi vagyont a háztartási szektor nettó vagyona alkotja – és külön mérlegelést igényel a földtulajdon megfelelő besorolása. A magánvagyon a háztartások és a háztartásokat segítő nonprofit intézmények nettó vagyona, míg a köztulajdon fogalma a kormányzat nettó vagyonát

feddi. A vállalati vagyon esetében a „reziduális vagyon” fogalmát tartják helyénvalónak, tekintve, hogy a vállalatok vagy magánkézben vannak, vagy állami tulajdonban – de előfordul a külföldi részesedés is, ami a pénzügyi szektor számlái között szerepel. A nemzeti vagyon értékelése kétféle, egymást kiegészítő módon történhet: könyv szerinti értéken vagy piaci értéken. És bár a jövedelmi egyenlőtlenségek kutatóit elsősorban a személyek közötti jövedelemeloszlás érdekli, bizonyos esetekben tanácsos kitérni arra is, miként oszlik meg a nemzeti vagyon az adott társadalom tagjai között.

Az ötödik fejezet az inputálások alapvető eljárásait veszi számba, alapvetően az egyes országok adózási rendszerének sajátosságaihoz igazodva. A hatodik fejezet a vagyoni egyenlőtlenségekkel kapcsolatos források összeegyeztethetőségének kérdéskörével foglalkozik, míg a hetedik fejezet a korlátozott adatokkal rendelkező országokat, illetve esztendőket tekinti át. Az útmutató a következtetések összefoglalásával zárul. A nemzeti számlák megfelelő sorozatba tartozó egyes elemeinek értelmezéséhez a szerzők a WID.world honlapján elhelyezett excel-táblázatokhoz utalják az olvasót.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenségek, jövedelemeloszlás, nemzeti számlák rendszere

HOLKA LÁSZLÓ

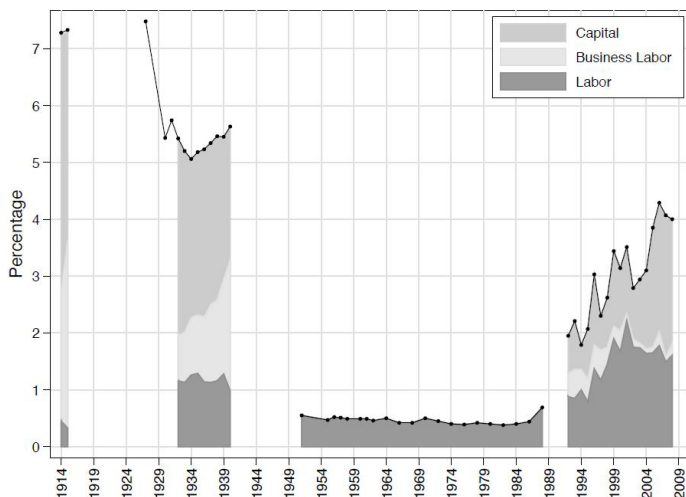
52/2018

A jövedelmi egyenlőtlenség alakulása, ösztönzői Magyarországon, 1914–2008

Dimitris Mavridis – Pálma Mosberger: Income Inequality and Incentives The Quasi-Natural Experiment of Hungary, 1914–2008

WID.world Working Paper Series, 2017. 17. sz. 1–113. p.
URL: http://wid.world/wp-content/uploads/2017/12/Mavridis_Mosberger_Hungary_2017.pdf

A tanulmány a nemzetközi kutatási projekt kiadványsorozatának (*WID.world WORKING PAPER SERIES*) a 17. kötete. A jövedelmi egyenlőtlenség Pareto-elvet kifejező mutatói, valamint módszertani alapjaik elérhetők a jövedelem- és a vagyonmegoszlás nemzetközi összehasonlításait rendszerező, 2017. decemberben megjelent kötetben.¹

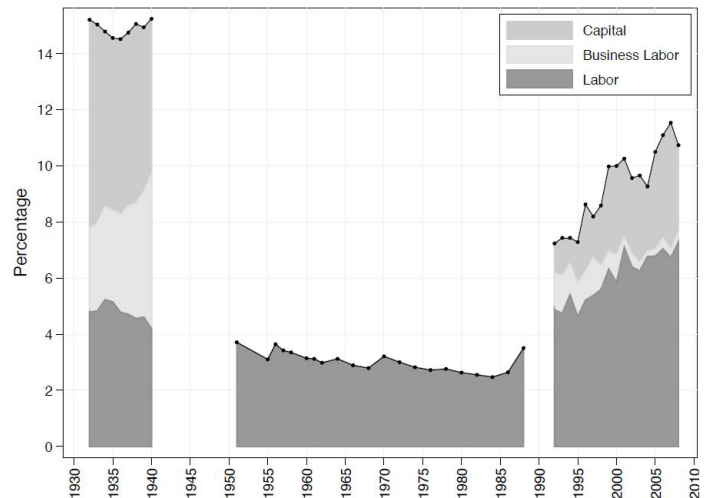
1. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 0,1%-a részesedésének alakulása jövedelemforrások szerint Magyarországon, 1914–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A munkajövedelem, a tőkejövedelem és a vegyes jövedelem statisztikai mérési módszerei és adatforrásai történeti koronként eltérők, a tanulmány ismerteti a közhiteles mutatók tartalmát. Az egy háztartásra, illetve egy személyre jutó jövedelem mutatói a tizenöt évesnél idősebb népességre vonatkoznak Magyarországon 1918 utáni területén, előbb korona, majd pengő és 1946-tól forint nemzeti valutában.

A magyarországi jövedelmi egyenlőtlenség konzisztens mutatósorozata a két háború közötti, (1920–1944), majd a szocialista tervgazdaságra (1945–1988) jellemző

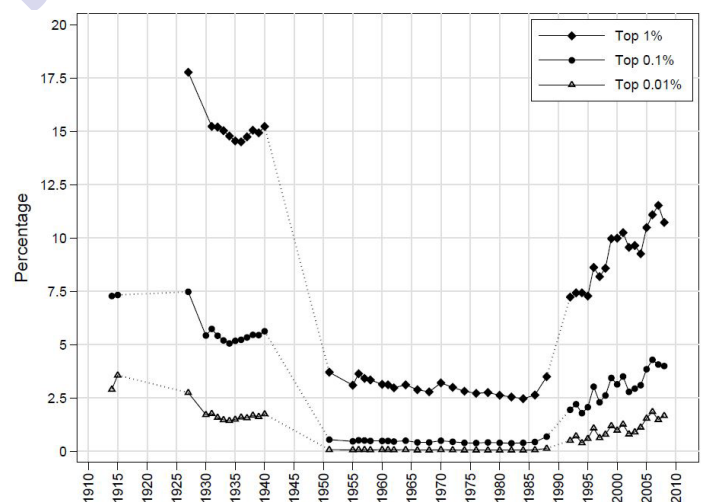
¹ Forrás: *World Inequality Report 2018*. World Inequality Lab, 2017. 300 p. Elérhető: <http://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf>.

politikai, gazdasági viszonyok hatására egészen más tendenciát követ, mint 1990 után, a piacgazdaságra áttérve. (1. ábra, 2. ábra)

2. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 1%-a részesedésének alakulása jövedelemforrások szerint Magyarországon, 1932–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A munkajövedelem, a tőkejövedelem és a vegyes jövedelem statisztikai mérési módszerei és adatforrásai történeti koronként eltérők, a tanulmány ismerteti a közhiteles mutatók tartalmát. Az egy háztartásra, illetve egy személyre jutó jövedelem mutatói a tizenöt évesnél idősebb népességre vonatkoznak pengő és 1946-tól forint nemzeti valutában.

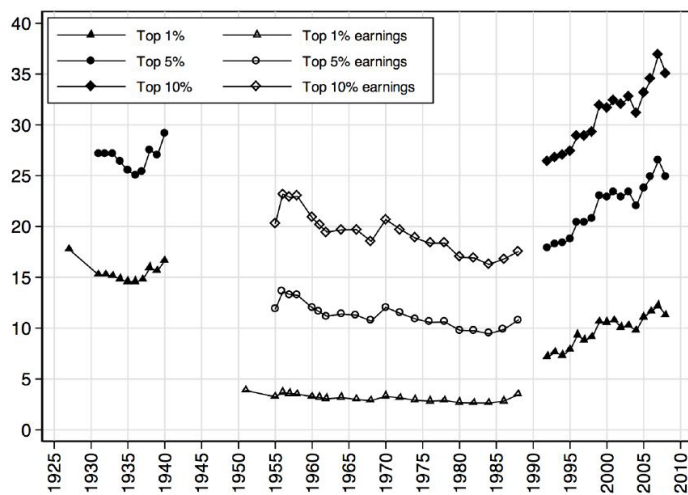
3. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 0,01, 0,1 és 1%-a részesedésének alakulása Magyarországon, 1914–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A jövedelem statisztikai mérési módszerei és adatforrásai történeti koronként eltérők, a tanulmány ismerteti a közhiteles mutatók tartalmát. Az 1914 és 1940 közötti időszakban a tőkejövedelmek nélkül és adózás előtt, az 1992-től 2008-ig terjedő időszakban a tőkejövedelmekkel, adózás előtt, 1951 és 1988 között az állami szektor munkajövedelmei.

A közép-kelet-európai térség történeti statisztikai mutatói igazolják a jövedelmi egyenlőtlenség fő haj-

tőerőit, azok túlmutatnak a fejlett piacgazdaságú országokra alkalmazott gazdasági modellek szokásos magyarázó tényezőin. Bár itt is lényeges magyarázó tényezők például a vagyoni és tőkeviszonyok, a termelési háttér és az ágazati szerkezet korszakos változásai, a munkaerő összetétele képzettség szerint, továbbá a kormányzati újraelosztás, de azok ugrásszerűen változtak a történeti korszakok új intézményrendszere hatására 1920, 1945, illetve 1990 után. (3. ábra)

A szakadós grafikon jelzi az ugrásszerű változásokat, amikor az ország területe és népessége csökkent a Monarchia széthullása után. A bankcsődsorozat, a hiperinfláció stb. új gazdasági feltételeket teremtett 1929 után. A XX. század első évtizedeiben a jövedelmek több mint 15%-a jutott a rangsor legfelső 1%-ának (Top 1%), a világgazdasági válságot követő másfél évtizedben a legfelső 0,1% részesedése az összes jövedelemben a korábbi 7,5%-ról 5%-ra esett Magyarországon.¹

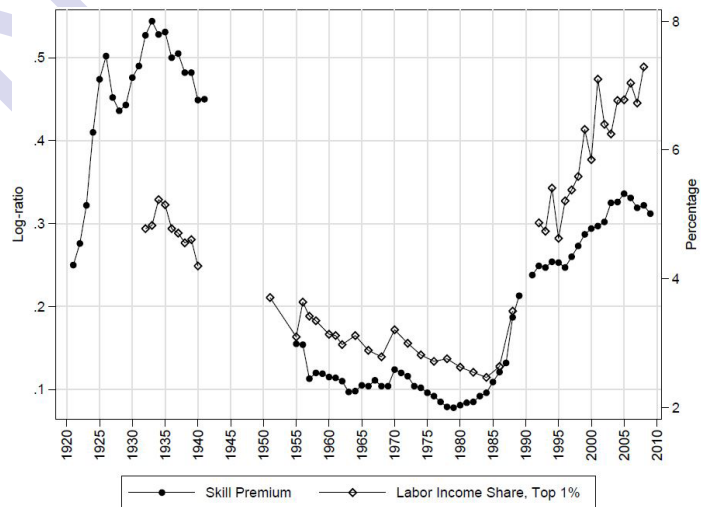
4. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 1, 5 és 10%-a részesedésének alakulása Magyarországon, 1927–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A jövedelem statisztikai mérési módszerei és adatforrásai történeti koronként eltérők, a tanulmány ismerteti a közhiteles mutatók tartalmát. Az 1927 és 1940 közötti időszakban a tőkejövedelmek nélkül és adózás előtt, az 1992-től 2008-ig terjedő időszakban a tőkejövedelmekkel, adózás előtt, 1951 és 1988 között az állami szektor munkajövedelmei.

¹ A jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenség statisztikai mutatóinak eloszlása közelíthető a *Pareto-elv*nek megfelelő 80-20 szabály összefüggéseivel. Eszerint általában a következmények mintegy 80%-a az okok mindössze 20%-ára vezethető vissza. A szabály háttérben levő lognormális eloszlás szerint megállapítható a jövedelem és vagyon tényezőinek összefüggése, ahol a sok összetevő között nincs domináns, továbbá meghatározható egy alsó határ az átlagos értéktől mintegy két szórás távolságra és annál (például nullánál) kisebb nem fordulhat elő, esetünkben például nincs negatív jövedelem vagy vagyon. A felső határ végtelenül nagy is lehet.

Rendszerszintű változást hozott a tervgazdaság az ötvenes évektől, majd a piacgazdaságra való áttérés a kilencvenes évektől. Az intézményi háttér 1945-től úgy változott, hogy a magántulajdonú eszközök döntő részét államosították, a mezőgazdasági üzemek állami, illetve szövetkezeti tulajdonként működtek, és felszámolták a magyarországi tőkepiacot. A korabeli állami, szövetkezeti bérpolitika hatására csökkent a jövedelmi egyenlőtlenség, megnőtt a rangsor alsó 90%-ának részesedése. (4. ábra)

A jövedelmi egyenlőtlenség viszonylag alacsonyan tartott szintje főként a kötött központi bérszabályozás, az állami döntésre alapozott eszközfelhalmozás, a megtermelt javak és a működési eredmény tervekkel szabályozott elosztásának eredménye. A szocialista tervgazdaság jövedelempolitikája mellőzte a szabadpiaci mechanizmusokat, ideológiai okokból is. Az új gazdasági mechanizmus (1968) előtt a magyarországi vállalatok foglalkoztatottjai nem voltak érdekeltek a nyereség alakulásában. A termelékenység és a keresetek képzettségi szinttől függő többlete (skill premium) csak 1990-től növelhette erőteljesebben a jövedelmi egyenlőtlenségeket. (5. ábra)

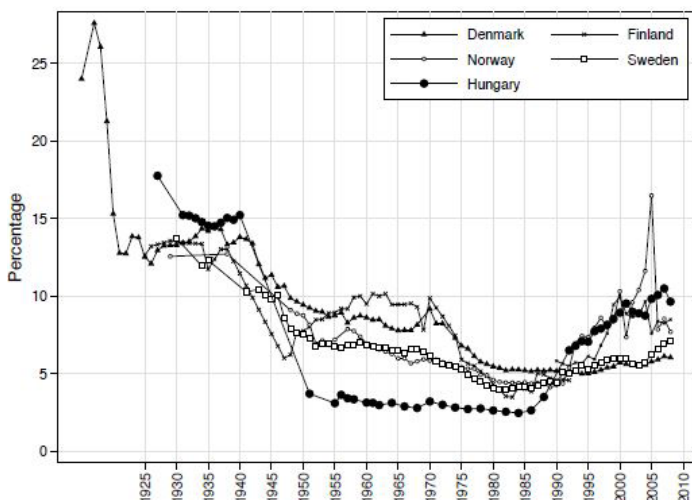
5. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 1%-a részesedésének (logaritmus, bal oldali skála) és a kereset képzettségtől függő részének (százalék, jobb oldali skála) alakulása Magyarországon, 1920–2008, százalék*

*A nem fizikai foglalkozásúak többlet munkajövedelme a fizikai foglalkozásúak keresetéhez mérten.

A legfelső 1% jövedelmének részesedése sokkal kisebb a szocialista tervgazdaság évtizedeiben, mint az észak-európai piacgazdaságokban, majd a kilencvenes évektől gyorsan nőtt.² (6. ábra)

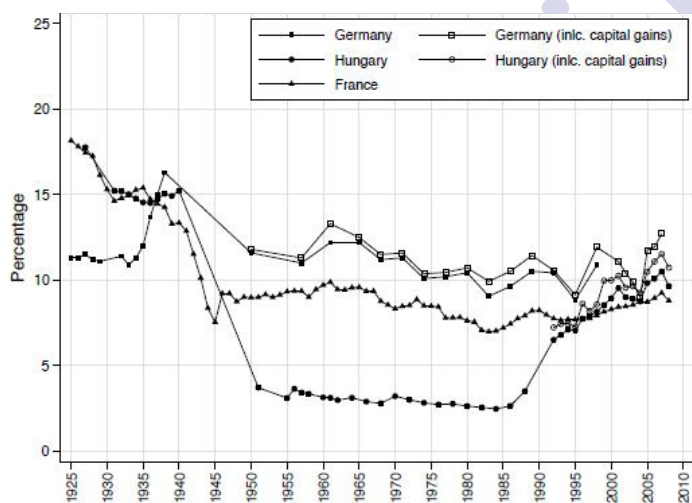
² A szerzők a jövedelem árindexeit az 1914 és 2008. közötti évekre a megélhetési költségek közhiteles mutatósorozata (*cost-of-living index*) alapján számították.

A jövedelmi egyenlőtlenségek a francia és a német piacgazdaságban is sokkal nagyobbak, mint Magyarországon a szocialista tervgazdaság évtizedeiben. (7. ábra)

6. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 1%-a részesedésének alakulása országok szerint, 1925–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A dán, a finn, a norvég és a svéd jövedelmi rangsor legfelső 1%-ának részesedése a WID.world internetes adatbázis mutatóival, a magyarországi jövedelem egyenlőtlenségi mutatói a tanulmány három történelmi korszakára.

7. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 1%-a részesedésének alakulása országok szerint, 1925–2008, százalék* (háztartások összes jövedelme = 100)

*A németországi és franciaországi jövedelmi rangsor legfelső 1%-ának részesedése a WID.world internetes adatbázis mutatóival, a tőkehozamokkal, illetve azok nélkül. A magyarországi jövedelem egyenlőtlenségi mutatói a tanulmány három történelmi korszakára vonatkoznak.

A jövedelmi egyenlőtlenség grafikonja Európa országai általában U alakú, bár a magyarországi top 1% térvesztése sokkal nagyobb volt az ötvenes évektől, mint a piacgazdaságokban. A piacgazdaságokban a háztartások összes jövedelmében a tőkejövedelem

kiegészíti a munkajövedelmeket, illetve a társadalmi ellátásokat. Magyarországon 1990-től növekvő tendenciájú a tőkejövedelmek részesedése. (8. ábra)

8. ábra: A jövedelmi rangsor legfelső 0,1%-a jövedelmének szerkezete Magyarországon, 1992–2008, százalék* (összes jövedelem = 100)

*A jövedelem forrásai: munkajövedelem, vállalkozási és munkajövedelem, egyéb tőkejövedelem, osztalék, pénzügyi befektetés realizált jövedelme, reáltőke realizált jövedelme. A bruttó munkajövedelem nem tartalmazza az alkalmazásban állók után a munkaadó által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulást (employers' payroll taxes).

A piacgazdaság viszonyai között a magántulajdonú termelőtőke realizált nyeresége, valamint az osztalék aránya csökkent a recesszió éveiben, viszont megnőtt a pénzügyi befektetések hozamainak részesedése 2002 után, a fellendülő tőkepiaci folyamatok hatására.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenség, történelmi korszakok, munkajövedelem, tőkejövedelem, tőkepiac, tervgazdaság, Magyarország, 1914–2008

NÁDUDVARI ZOLTÁN

53/2018

Kína gazdasági növekedése – az Európai Unió számára kihívás és lehetőség

Thomas Christiansen – Richard Maher: The rise of China—challenges and opportunities for the European Union

Asia Europe Journal, 2017. 2. sz. 121–131. p.

DOI: [10.1007/s10308-017-0469-2](https://doi.org/10.1007/s10308-017-0469-2)

A kínai gazdaság növekedése az utóbbi évtizedekben lényegesen gyorsabb volt, mint a fejlett országoké. Kína aktív szerepet vállal a globális együttműködésben,

mind kétoldalú, mind sokoldalú kereskedelmi, beruházási és más stratégiai megállapodásokra alapozva. Az Európai Unió fejlődési kilátásai szervesen kapcsolódnak Kína, az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország komplex viszonyaihoz, amelyek lényeges külső bizonytalansági tényezők.

Mélyebb elemzésekre van igény az Európai Unió és Kína közötti kapcsolatok távlatait, kockázatait, várható hatásait, ezen belül az európai gazdaság lehetséges fejlődési pályáit illetően. Az Európai Unió és Kína közötti kereskedelem 2016. évi összes értéke 514 milliárd EUR (2006-ban csak 260 milliárd). Kína mind korszerűbb technológiákat alkalmaz, növeli termékei hozzáadott értékét, ezzel az Európai Unió versenytársaként lép fel a nemzetközi piacokon. Csökkenő tendenciájú az olcsó munkaerővel termelt, közepes vagy alacsonyabb színvonalú (dumping goods) kínai exportcikkek aránya.

A kínai beruházások áramlása az Európai Unióba ugyancsak dinamikusan nőtt az utóbbi évtizedben, a 2015. évi beruházás értéke az Európai Unió 28 tagállamában mintegy 37%-kal haladta meg az előző évit. Kína európai beruházásainak meghatározó részét a kormányzati szektor vállalatai valósítják meg. Az Amerikai Egyesült Államok európai beruházásainak értéke 2005 és 2016 között mintegy 134 milliárd USD, a kínai befektetések összes értéke a térségben több mint kétszáz milliárd USD. A 2009-ben, a gazdasági válságra válaszként kezdődött erőteljes beruházási törekvés eredményeként a kínaiak külföldi befektetései összes értéke 2015-ben mintegy 6400 milliárd USD, és becslések szerint ez elérheti a 20 000 milliárd USD-t 2020-ig.

A kínaiak európai befektetései korábban főként az infrastruktúra létesítményeiben valósultak meg, például kikötők, repülőterek, energetikai és távközlési eszközök beruházásaiban, továbbá értékes ingatlanokban. Újabban mind nagyobb a csúcstechnika európai beruházásainak részesedése, például a robottechnika, az elektronika, a vegyipar termelő egységeiben. Ezek a befektetések elősegítik az európai fejlett technológiai ismeretek átvételét a kínai gazdaság gyors modernizálásához. A napelemek világtermelésében például Kína előretört, és kiszorítja a piacról az európai versenytársait is.

A kínai állam – a hagyományos banki finanszírozási keretek mellett – alternatív pénzügyi stratégiát is alkalmaz, például az „egy övezet – egy út” (One Belt, One Road – OBOR) kezdeményezés globális befektetéseihez. Az OBOR kezdeményezés az egyes európai országok sajátos fejlesztési céljaihoz igazodó finanszí-

rozási kereteket ajánl. A nemzeti projektek hatására lazul a koordinált európai fellépés. A kínai kormányzat stratégiai befektetéseiről és kereskedelmi feltételeiről előkészítendő kétoldalú megállapodások ugyanis a tizenhat európai nemzeti hatósággal jönnek létre.

Az európai fejlesztési kezdeményezés összefügg Kína haditechnikai költségvetésével is, amelynek előirányzata 2006 és 2015 között átlagosan évi 9,5%-kal nőtt, és 2015-ben legalább 145 milliárd USD az értéke. Mértékadó becslések szerint a honvédelmi költségvetés jelenlegi éves előirányzata Kínában mintegy 215 milliárd USD, az infrastruktúra és a tengerészet, illetve a légi szállítás kettős rendeltetésű korszerű eszközeivel együtt.

TÁRGYSZAVAK: stratégia szövetség, geopolitikai tényezők, Európai Unió, Kína

NÁDUDVARI ZOLTÁN

54/2018

Kína és Közép-Kelet-Európa tizenhat országának stratégiája az „egy övezet-egy út” kezdeményezésben

Anastas Vangel: China's Engagement with the Sixteen Countries of Central, East and Southeast Europe under the Belt and Road Initiative

China & World Economy, 2017. 5. sz. 101–124. p.

DOI: [10.1111/cwe.12216](https://doi.org/10.1111/cwe.12216)

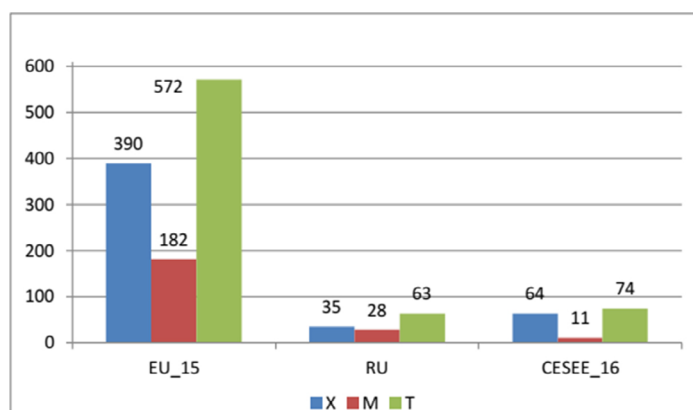
A kínai export és beruházás növekvő értékű Európa középső, keleti és délkeleti térsége (Central, East and Southeast Europe – CESEE) tizenhat országában.¹ A lengyel export és import csaknem egyharmada a CESEE-térség országaival folytatott kínai kereskedelem 2015. évi értékének, a cseh gazdaság részesedése 27,5, a szlováké 10,8, a magyaré közel 10%. Kína az Európai Unióval és az Oroszországgal, valamint a CESEE-országokkal folytatott kétoldalú kereskedelemben ugyancsak nagy kiviteli többletet ér el. (1. ábra)

A cikk táblázata tartalmazza a CESEE-térség és Kína közötti export- és importforgalom értékadatait az 1995 és 2015 közötti időszak éveire. A táblázat országok szerint közli a kínai export és import áruszerkezetét a legnagyobb részesedésű csoportok százalékos részesedésével. A Magyarországra szállított 2014. évi kínai exportban például az elektronikai termékek és gépek

¹ A térség tizenhat országa: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Cseh Köztársaság, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Macedónia, Montenegró, Lengyelország, Románia, Szerbia, Szlovénia és Szlovákia.

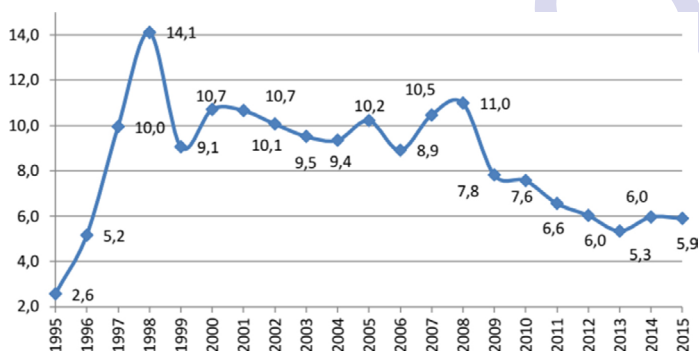
aránya mintegy 83%, a magyar áruk kínai importjában 52%, a járműipar termékei mintegy 21%.

Kína exporttöbbletei tartósan nagyok, gyorsabban nőtt a kivitel a CESEE-térség tizenhat országába 1998-ig, mint az onnan származó import. A kínai export mintegy hatszorosa a CESEE-térség országaiból Kínába szállított áruk 2015. évi összes értékének, bár ez az arány csökkenő tendenciájú az ezredforduló óta. (2. ábra)

1. ábra: Kína exportja, importja és összes áruforgalma térségek* szerint, 2015, milliárd USD

*A kínai áruk exportja (X) és importja (M) az Európai Unió tizenöt tagállamában, Oroszországban (RU), és a CESEE-térségben. A teljes kétoldalú áruforgalom jele: T.

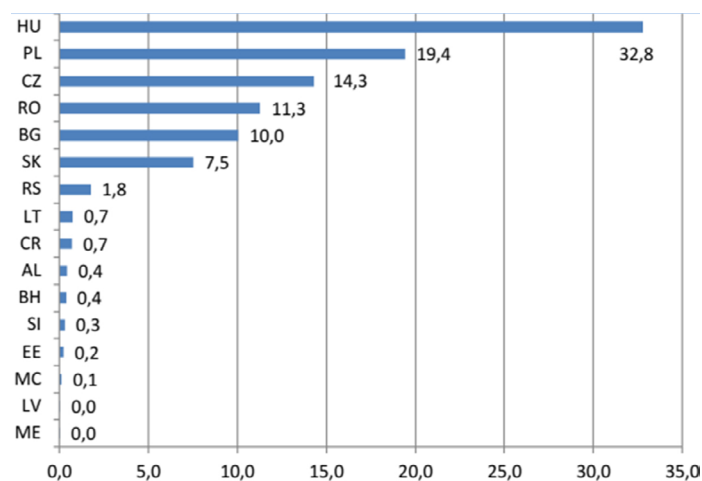

2. ábra: Kína exportjának aránya a CESEE-térség országaiból származó import értékében, 1995–2015, index (kínai import = 1,00) Az ábrát a referált írásban szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

Az Európai Unió 28 tagállama Kína legnagyobb kereskedelmi partnere, és Kína az Európai Unió szempontjából a második. A szerző kiemeli az Európai Unió közép- és kelet-európai tagállamaival fejleszthető gazdasági és politikai kapcsolatokat hajtóerőit, a Kína és a CESEE-térség közötti „új selyemút” (Belt and Road Initiative – BRI) kezdeményezés stratégiai jelentőségét.

Az „egy övezet, egy út” (One Belt, One Road – OBOR) program kínai pénzalapjai elősegíthetik az infrastruktúra fejlesztéseit a CESEE-térségben. A kínai beruhá-

zások 2014. évi értékében Magyarország (HU) aránya a legnagyobb, megelőzve a lengyel (PL), a cseh (CZ), a román (RO), a bolgár (BG) és a szlovák (SK) gazdaság részesedését. (3. ábra)

3. ábra: Kína beruházásai értékének megoszlása a célszörzörök szerint, 2014, százalék (CESEE összesen = 100,0) Az ábrát a referált írásban szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

Nem egységes az elérhető beruházási adatsörök tartalma, többféle szakpolitikát, pénzügyi alapot sorolnak ide. A „beruházás” fogalmába sorolják például a kínai állam külföldi befektetéseit, a kínai vállalatok tőke kivitelét, a kínai pénzalapok és pénzintézetek befektetéseit, hiteleit stb. a térség országaiban.

A szerző bemutatja az új selyemút kezdeményezés már létrejött, továbbá előkészítési szakaszban levő nemzetközi intézményeit a CESEE-térség országaiban. Ukrajna is érintett a magas szintű egyeztetésekben, mint potenciális partner. Az Európai Unió intézményei, valamint Ausztria, Belarusz, Görögország kormánya megfigyelőként vesznek részt az együttműködési (BRI) programok kialakításában.

A kínai beruházások állományának 2014. évi értékében Magyarország részesedése (556 millió USD) a legnagyobb, megelőzve a lengyel (PL), a cseh (CZ), a román (RO), a bolgár (BG) és a szlovák (SK) gazdaság részesedését. (4. ábra)

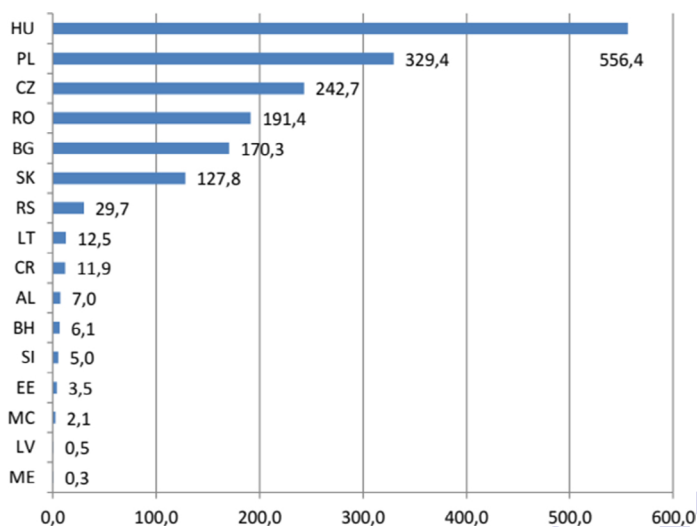
Az új selyemút projekt (New Silk Roads project) lényeges része a tengeri és a szárazföldi szállítási útvonalak fejlesztése. Keretszerződés jött létre a térség vámhatóságainak együttműködésére (Framework Agreement on Cooperation in Facilitating Custom Clearance Among the Chinese, Hungarian, Serbian and Macedonian Customs).

A szerző utal a CESEE-térség érintett országaira a vizsgált fontosabb projektek szerint, kiemelve, hogy a befektetések a kínai állam stratégiai döntését igénylik.

Az egyik projektcsoporthoz a térség szállítási infrastruktúráját fejleszti Kína támogatásával.

Egy másik projektcsoporthoz az energetikai fejlesztéseket tartalmazza kínai együttműködéssel.

A kínai állami és magánvállalatok zöldmezős beruházásai valósulnak meg Magyarországon (például Huawei), Szerbiában (acélipar), a Cseh Köztársaságban (légi szállítás). Kína a cégvásárlások, beruházások nagy részét a Hong Kong székhelyű partnerei közvetítésével valósítja meg.

4. ábra: Kína beruházásainak állománya a CESEE-országok szerint, 2014, millió USD

Az ábrát a referált írásban szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

TÁRGYSZAVAK: globális áruforgalom, egy övezet, egy út kezdeményezés (OBOR, BRI), kelet-európai térség, Kína, 1995–2015

NÁDUDVARI ZOLTÁN

55/2018

Az immateriális eszközök sorozatos beruházása

Anna Thum-Thysen – Peter Voigt – Benat Bilbao-Osorio – Christoph Maier – Diana Ognyanova: Unlocking Investment in Intangible Assets

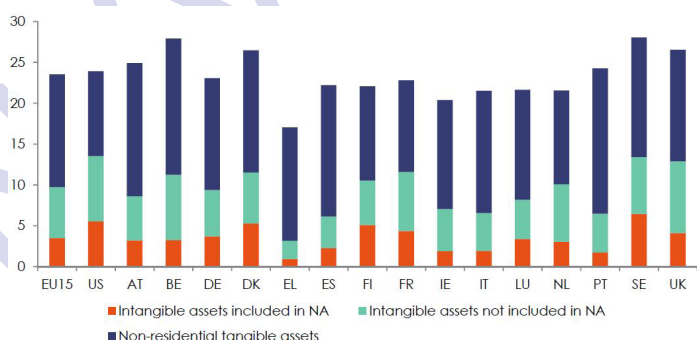
Luxembourg, 2017, Publications Office of the European Union. 1–60. p.

DOI: [10.2765/71516](https://doi.org/10.2765/71516)

Az immateriális eszköz fogalma a szellemi tulajdonként létrehozott alkotásokat tartalmazza. A nemzeti számlák (SNA 2008, illetve ESA 2010) nemzetgazdasági beruházásként számolják el az ilyen eszközök felhalmozását. Ezek mellett vannak gyorsabban megtérülő szellemi termékek is, azokat az állóeszközök felhalmozása

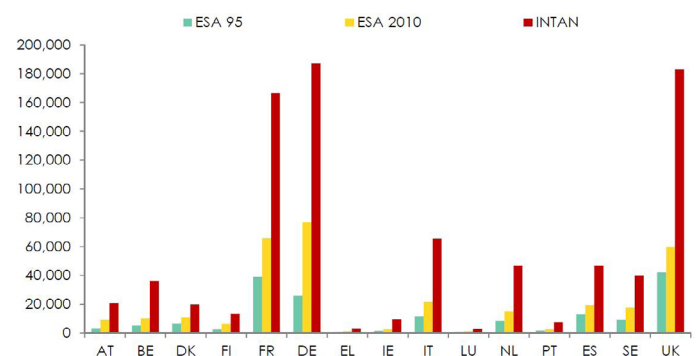
(gross fixed capital formation – GFCF) nem tartalmazza. (1. ábra)

A bruttó állóeszköz-felhalmozás (GFCF) az ESA 2010 szerint tartalmazza a számítástechnika immateriális eszközeit (például szoftver, adatbázis), a kutatás-fejlesztés (K+F), a földtani kutatás és a szerzői és más szellemi alkotások, az innováció befektetéseit. Egyszeri ráfordítást igényelnek a vállalat egyéb immateriális eszközei is, bár a nemzeti számlákon kívül (non-NA-intangibles), például a pénzügyi szolgáltatás, a műszaki terv új szellemi termékének beszerzése, vagy a piac-kutatás és marketing, a márkavédelem immateriális eszközei, a szakmai képzés, a vezetési, szervezési, egyéb üzleti tanácsadás. A francia (FR), német (DE) és brit (UK) pénzügyi vállalatok immateriális eszközeinek beszerzése viszonylag nagyarányú, a szélesebb (INTAN) kategóriába tartozó egyszeri ráfordításokkal együtt. (2. ábra)

1. ábra: A nem lakás beruházások összetétele a vállalati szektorban kategóriák és országok* szerint, 1995–2013, százalék (bruttó hozzáadott érték = 100)

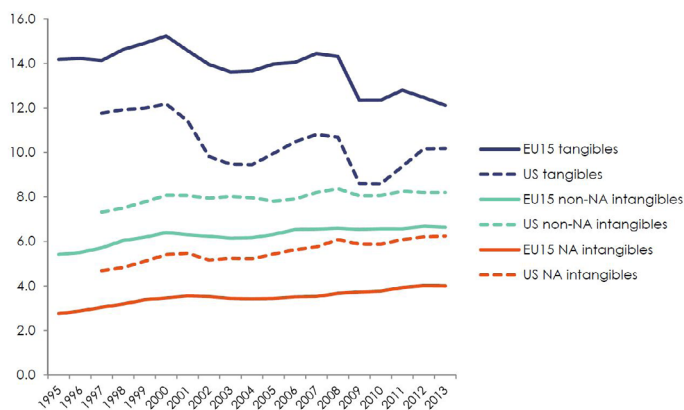
*A nemzeti számlák (NA) szerinti és azon kívüli immateriális eszközök, valamint a nem lakás tárgyi eszközök bruttó felhalmozásának (GFCF) átlagos rátája az Amerikai Egyesült Államokban és az EU-15 tagállamaiban.

2. ábra: A vállalatok szélesen értelmezett immateriális eszközei (INTAN) és a nemzeti számlák eszközfelhalmozásában elszámolt immateriális eszközök értéke országok* szerint, 2013, millió EUR

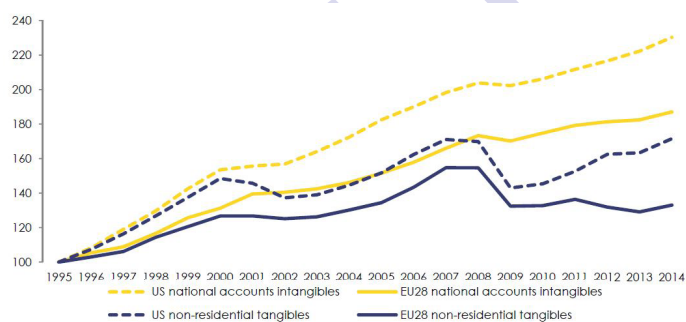
*A nemzeti számlák (ESA 95 és ESA 2010) szerinti (GFCF) és az összes immateriális eszköz (INTAN) felhalmozásának éves értéke az EU-15 tagállamai vállalati szektorában.

Az EU-15 és az Amerikai Egyesült Államok tárgyi és immateriális eszköz vonatkozásában megvalósított beruházásainak időszora igazolja, hogy a nemzeti számlák (NA) eszközfelhalmozásához nem tartozó kategóriák nagyobb értékűek, mint az ESA (SNA) szerint elszámolt immateriális eszközök. (3. ábra)

3. ábra: A vállalati beruházás alakulása kategóriák és térségek* szerint, 1995–2013, százalék (bruttó hozzáadott érték = 100)
*A tárgyi eszközök és a nemzeti számlák (NA) szerinti immateriális eszközök felhalmozása, valamint a vállalat egyszeri ráfordításaként elszámolt egyéb immateriális eszköz értéke az Amerikai Egyesült Államokban és az EU-15 átlagában.

A tárgyeszköz-beruházás rátája a válság időszakában visszaesett, azonban az említett kétféle immateriális eszközé mindkét térségben emelkedő tendenciájú maradt. Ezek az eszközök együtt alapozzák meg a versenyképes, tudásalapú gazdaságot (knowledge-based capital).

4. ábra: A vállalati beruházás alakulása eszközkategóriák és térségek* szerint, 1995–2013, százalék (bruttó hozzáadott érték = 100)
*A tárgyi eszközök és a nemzeti számlák (NA) szerinti immateriális eszközök felhalmozása, valamint a vállalat egyszeri ráfordításaként elszámolt egyéb immateriális eszköz értéke az Amerikai Egyesült Államokban és az EU-28 átlagában.

A szerzők kifejtik az immateriális eszközök fontosabb gazdasági jellemzőit, például hatásukat a piaci versenyre, a befektetések megtérülésére, a termelékenység növelésére stb. Az immateriális eszközök

részesevé az EU-28 tagállamainak összes 2014. évi nem lakás célú beruházásában mintegy 25%, a szellemi tulajdonként létrehozott termékek aránya a GDP közel 4%-a. A kutatás-fejlesztés (K+F) eredményei az immateriális eszközök vállalati beruházásának mintegy 50%-át képviselik.

Az Amerikai Egyesült Államokban a nem lakás célú beruházás mintegy 31%-a a szellemi termék, és ezek értéke a GDP 5%-a. A tárgyi és az immateriális eszközökre fordított beruházások a 4. ábra szerint alakultak az Egyesült Államokban és az EU-28 térségben.

Meghatározták az immateriális eszközök állomány-növekedésének egységére számított ágazati és nemzeti rugalmassági együtthatókat, például a bruttó kibocsátás, a termelés tényezőinek változásaira gyűjtött közhiteles adatok alapján. A regressziós elemzés igazolja, hogy az immateriális eszközök növekvő állománya elősegíti a vállalat értékesítési árbevételének, valamint a termelés hatékonyságának növelését.

Az immateriális javak beruházása összefügg továbbá a teljes tényezőtermelékenység (total factor productivity – TFP) változásával mind a nemzetgazdaság, mind a technológiai kategóriák, mind az egyes vállalatok szintjén. A számított (makro-, mezo- és mikroszintű) rugalmassági együtthatók széles sávban alakulnak a szellemi termék jellege, valamint a felhasználás ágazati és nemzeti feltételei szerint.

A feldolgozóipari kutatás-fejlesztés (K+F) többnyire saját szellemi terméket hoz létre, például a termék, a technológia, az alkalmazástechnika stb. új ismereteivel. A pénzügyi és más szolgáltató vállalatok viszont nagyobb részben idegen forrásokból szerzik be az immateriális eszközöket, rendelik a marketinget, a hatékonyságot növelő tanácsadást stb.

A nemzeti számla elszámolásaiba nem tartozó immateriális eszközök beruházásának erősebb a pozitív hatása a hatékonyságra, teljesítményre, mint azoké, amelyek az állóeszköz-felhalmozás részei az ESA 2010 szerint. Az egyes nemzetgazdaságok saját előállítású immateriális eszközei kiegészülnek nem rezidensek szellemi termékeivel. A világháló útján forgalmazott immateriális eszközök felhalmozásának, illetve származási helyének konzisztens elszámolása módszertani fejlesztéseket igényel.

Az immateriális eszközök globális állománya gyors ütemben nő. A szerzők kifejtik e folyamat fontosabb hajtóerőit, a feltételezett hatásait ágazatok, technológiai szintek és más ismérvek szerint. Ilyen hajtóerő például a nemzeti és az uniós szabályozás, a finanszírozás, az ismeretek rendelkezésre állása humántőkeként.

A szakpolitikák közvetlen és közvetett ösztönzői elősegíthetik az immateriális eszközök terjedését. Alkalmazható ösztönző például az adózás kedvezménye, az innovációt segítő nemzeti informatikai, kommunikációs fejlesztés stb. A szakpolitika mérsékelhet fennálló intézményi, szabályozási, gazdasági ösztönzési, képzett-ségi, az infrastruktúrától függő stb. akadályokat.

A szerzők szakpolitika ajánlásai a következők:

- Fejlesztéseket igényel a kreatív gazdasági tevékenységek statisztikai mérése, összehangolt módszertani háttérrel. Ezzel bővíthetők a szakpolitika ismeretei, elemzési keretei mind a kutatás-fejlesztésre, az informatikai háttérre, mind a nemzeti számlához nem tartozó immateriális javak beruházásaira, alkalmazására vonatkozóan.
- A piacra és a szellemi tulajdonra (intellectual property rights – IPR) vonatkozó szabályozás rugalmasabbá tételével mérsékelhetők az immateriális eszközök beruházásának akadályai.
- A magánvállalatok innovációit segítő finanszírozás és rendszerszemléletű monitorozás, valamint a kockázati tőke alapok (Venture Capital Funds) révén ösztönözhető az immateriális eszközök terjedése, a tudásalapú vállalati tőke és a humántőke felhalmozása.

TÁRGYSZAVAK: immateriális eszköz, beruházás, módszer, innováció, termelékenység, tudásalapú gazdaság, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

56/2018

A szociálpolitika jelzőszámainak alakulása az Európai Unió tagállamaiban

Developments in social indicators

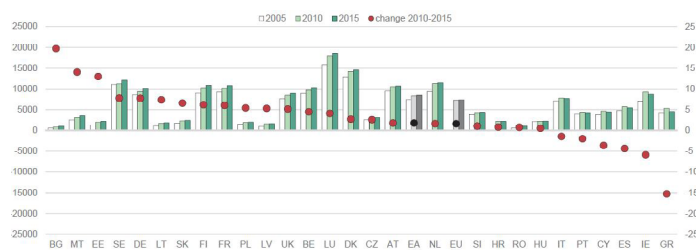
Benchmarking Working Europe. Brussels, 2018, The European Trade Union Institute. 37–52. p.

URL: <https://www.etui.org/Publications2/Books/Benchmarking-Working-Europe-2018>

A munka világa szoros kapcsolatban van a szociálpolitika intézményeivel, a nemzeti támogatási célokkal,¹ a rászorultság feltételeivel, a jogosultság minősítésével. A globális gazdasági válság az Európai Unió tagállamai

¹ Forrás: *A szociális jogok európai pillérének 20 alapelve.* Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hu.

költségvetésének szociálpolitikai előirányzatait összességében nem csökkentette, bár az egy főre jutó szociális kiadás széles sávban szóródik, főként a gazdasági fejlettség szerinti sorrenddel. (1. ábra)

1. ábra: A kormányzat szociális célú kiadásának mutatói: az egy főre jutó érték (EUR/lakos, 2005, 2010, 2015, bal oldali skála) és változása térségek, országok* szerint, 2010–2015, (százalék, jobb oldali skála)

*A jelzőszámok sorrendje a 2010 és 2015 közötti változás százalékos mértéke szerint (BG, MT, EE, SE, DE, LT, SK, FI, FR, PL, LV, UK, BE, LU, DK, CZ, AT, EA-19, NL, EU-28, SI, HR, RO, HU, IT, PT, CY, ES, IE, GR).

2. ábra: A munkaerőpiac költségvetési kiadásai egy jogosultra jutó értékének aránya az egy lakosra jutó GDP-ben jogcíme és országok* szerint, 2015, százalék (PPS/fő GDP = 100)

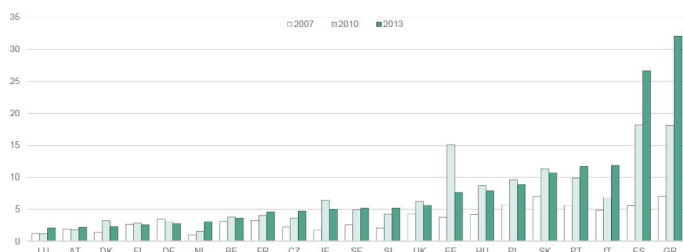
*A munkaerőpiac intézményeinek szolgáltatásai, a szakpolitika intézkedései (2–7 csoport) és támogatásai (8–9. csoport), az értékarányok sorrendje az összes költségvetési kiadás szerint (DK, FR, BE, NL, FI, DE, SE, AT, IE, PT, ES, HU, CZ, LU, IT, SI, PL, EE, CY, LT, HR, SK, MT, BG, GR, LV, RO).

A szociálpolitika egyik indikátora a felső és az alsó jövedelmi ötöd (kvintilis) értékaránya. Ez a ráta, mint a jövedelmi egyenlőtlenség (income inequality) mértéke, 2016-ban legfeljebb 3,6 volt a cseh, a szlovák, a szlovén, valamint a finn és a belga, ugyanakkor 7,0-nél nagyobb például a bolgár, a román és a litván társadalomban. A jövedelmi egyenlőtlenség 2016. évi rátája többnyire nagyobb a 2010. évinél, ahol a költségvetési egyensúly helyreállítása megszorításokkal és így a szociálpolitika juttatásainak visszafogásával járt.

A szociálpolitikai programok egyik célja a dolgozni képesek és szándékozók bevonása, illetve a munkanélküliek visszairányítása a munka világába. A munkanélküliséggel összefüggő program, a pénzben adott támogatás részesedése átlagosan mintegy 5% az Európai

Unió 28 tagállama 2014. évi teljes szociálpolitikai költségvetésében. A kiadások jogcímei: a munkakeresőknek nyújtott szolgáltatás, a jövedelmet pótló járadék, a foglalkoztatást ösztönző költségvetési juttatás a jogosultaknak (labour market policy measures – ALMPs). (2. ábra)

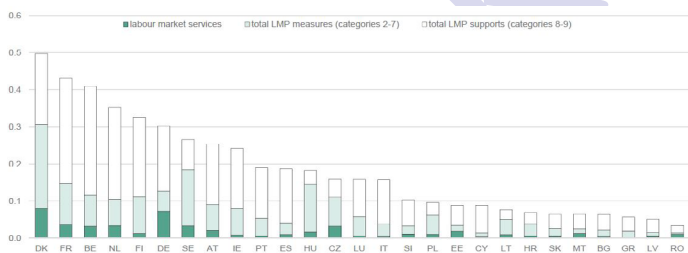
A szociálpolitika jogosultjainak fizetett ellátások részben pótolják a kieső munkajövedelmet, ahol megszűnik a munkánélküli korábbi keresete. A munkaerőpiac biztonsága (labour market security) az Európai Unió dél-európai tagállamaiban (PT, IT, ES, GR) a legkisebb, a nyugat- és észak-európai tagállamokban a legnagyobb. (3. ábra)

3. ábra: A kiesett kereset értékaránya a munkánélküliek körében országok* szerint, 2007, 2010, 2013, százalék (a korábbi munkajövedelmük = 100)

*A munkajövedelem hiányzó biztonsága (labour market insecurity) jelzőszámának 2013. évi sorrendje szerint (LU, AT, DK, FI, DE, NL, BE, FR, CZ, IE, SE, SI, UK, EE, HU, PL, SK, PT, IT, ES, GR).

A jövedelmi szegénység rátája nőtt az Európai Unió térségében 2005 és 2016 között. (4. ábra)

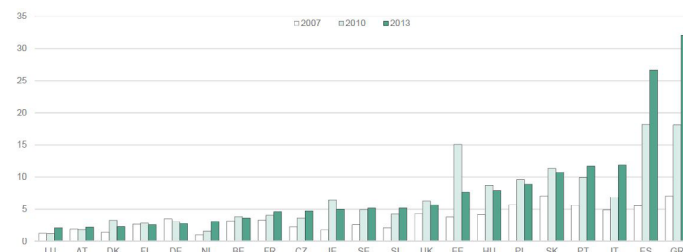
4. ábra: A jövedelmi szegénységben érintettek számaránya (AROP) térségek, országok* szerint, 2005, 2010, 2016, százalék (a népesség száma = 100)

*A ráta (at-risk-of-poverty rate – AROP) 2005. évi sorrendje szerint (PL, LT, ES, IE, GR, LV, PT, IT, UK, EE, CY, EU, EA, BE, MT, LU, HU, SK, FR, AT, SI, DE, DK, FI, NL, CZ, SE, BG, RO, HR).

A szegénységi ráta¹ 2016. évi átlagos szintje (EU-28: 17,3%) nagyobb a 2005. évinél (16,0%).

¹ Szegénységi arány: az egy fogyasztási egységre jutó (ekvivalens) jövedelem mediánjának 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező különböző típusú háztartásokban élő személyek az összes azonos típusú háztartásban élő személyekhez viszonyítva. Magyarország mutatói elérhetők: http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_6_1.html.

A nagyon alacsony munkaintenzitású² és legfeljebb 59 éves népesség rátája megnőtt a gazdasági válság hatására. (5. ábra)

5. ábra: Az alacsony munkaintenzitású népesség rátája országok* szerint, 2005, 2010, 2016, százalék (a legfeljebb 59 évesek száma = 100)

*Az alacsony munkaintenzitásúak (low-work-intensity households) rátájának 2005. évi sorrendje szerint (BE, IE, PL, UK, DE, IT, EU, DK, FI, EA, NL, LT, MT, EE, HU, CZ, FR, SI, LV, GR, SE, AT, ES, SK, PT, LU, CY). Csak 2010. és 2016. évi ráta érhető el BG, HR, RO tagállamokra.

A súlyosan deprivált³ háztartásban élők rátája összességében csökkent 2005 és 2016 között az Európai Unió tagállamaiban, és ezt a kifizetett támogatások is elősegítették. (6. ábra)

6. ábra: A súlyosan deprivált népesség rátája országok* szerint, 2005, 2010, 2016, százalék (a népesség száma = 100)

*A súlyosan deprivált (severe material deprivation) népesség rátájának 2016. évi sorrendje szerint (BG, RO, LV, HU, LT, HR, PL, GR, SK, CY, EE, PT, EU, IT, MT, CZ, EA, BE, SI, FR, IE, ES, UK, DE, AT, FI, DK, NL).

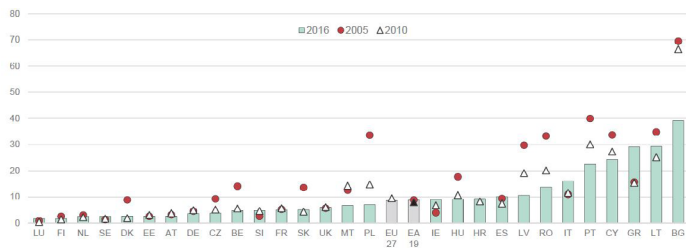
Az anyagi depriváció egyik ismérve a lakás megfelelő fűtésének hiánya. Az energiahordozók miatti nélkülözés a megfigyelt európai háztartások átlagosan mint-

² Nagyon alacsony munkaintenzitású az olyan háztartásban élő, ahol a munkaképes korú (18 és 59 év közötti) személyek az előző évben a lehetséges munkaidejük kevesebb, mint 20%-át töltötték munkával. Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv16.pdf>.

³ Az anyagi depriváció: meghatározott anyagi javaktól való megfosztottság jelzőszáma, ahol kilenc probléma közül legalább három előfordul, ha a megfigyelési egységre legalább négy tétel vonatkozik, akkor súlyosan deprivált. Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv16.pdf>.

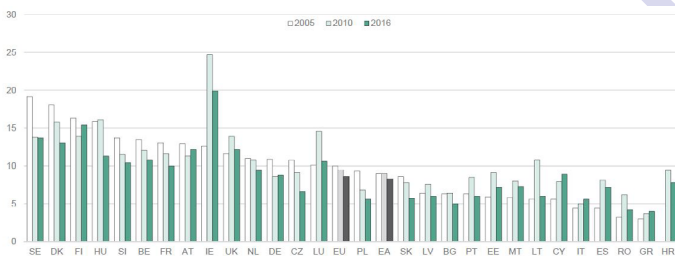
egy 10%-ára jellemző, bár a tagállam éghajlati viszonyai is hatással vannak a jelzőszámra. (7. ábra)

A jövedelmi szegénység mérhető a juttatásokkal (nyugdíjnélkül) kiegészített jövedelmek beszámításával is. Az eredeti és a szociálpolitikai transzferekkel növelt jövedelmi szint különbsége jelzi a kapott juttatás súlyát a 2005 és 2016 közötti időszakban. Az ilyen transzferek súlya viszonylag kisebb a dél-európai tagállamokban (PT, IT, ES, GR). (8. ábra)

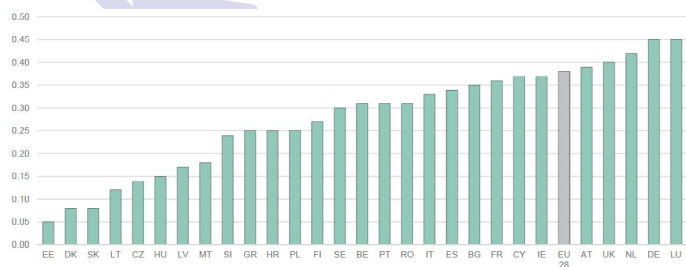
7. ábra: A fűtetlen lakás miatt hátrányos helyzetűek számaránya térségek, országok* szerint, 2005, 2010, 2016, százalék (a népesség száma = 100)

*A fűtetlen lakás miatt deprivált (not able to keep home adequately warm) népesség rátájának 2016. évi sorrendje szerint (LU, FI, NL, SE, DK, EE, AT, DE, CZ, BE, SI, FR, SK, UK, MT, PL, EU27, EA-19, IE, HU, HR, ES, LV, RO, IT, PT, CY, GR, LT, BG).

8. ábra: A jövedelmi szegénység arányának kapcsolata a szociális transzferekkel térségek, országok* szerint, 2005, 2010, 2016, százalékpont (a két AROP különbsége)

*A szociálpolitikai transzferek csökkentik a jövedelmi szegénység rátáját, a különbségek 2005. évi sorrendje szerint (SE, DK, FI, HU, SI, BE, FR, AT, IE, UK, NL, DE, CZ, LU, EU, PL, EA, SK, LV, BG, PT, EE, MT, LT, CY, IT, ES, RO, GR). Csak 2010. és 2016. évi ráta érhető el HR adataival.

9. ábra: A 65+ éves férfiak és nők nyugdíjának különbsége térségek, országok* szerint, 2012, index (a férfiak nyugdíja = 1,00)

*A nyugdíjak nemek szerinti különbségének 2012. évi sorrendje (EE, DK, SK, LT, CZ, HU, LV, MT, SI, GR, HR, PL, FI, SE, BE, PT, RO, IT, ES, BG, FR, CY, IE, EU28, AT, UK, NL, DE, LU).

A 65+ éves nők nyugdíjellátásának értéke 2011-ben átlagosan 30%-kal kisebb, mint az EU-28 tagállamai férfi nyugdíjasainak járadéka. (9. ábra)

TÁRGYSZAVAK: szociális jogok európai pillére, indikátorok, szociálpolitika, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

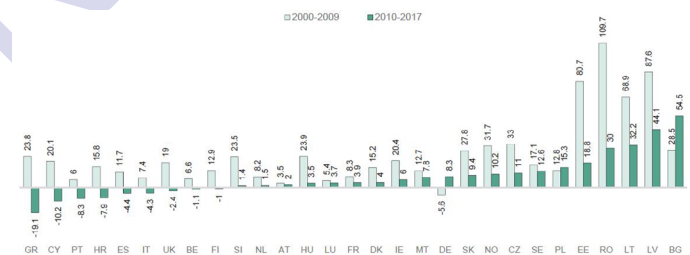
57/2018

A kollektív bértárgyalás hatása a tisztességes és a minimálbérre az Európai Unió tagállamaiban

Wages and collective bargaining: a new attempt to ensure fair wages and adequate minimum wages *Benchmarking Working Europe*. Brussels, 2018, The European Trade Union Institute. 53–64. p.

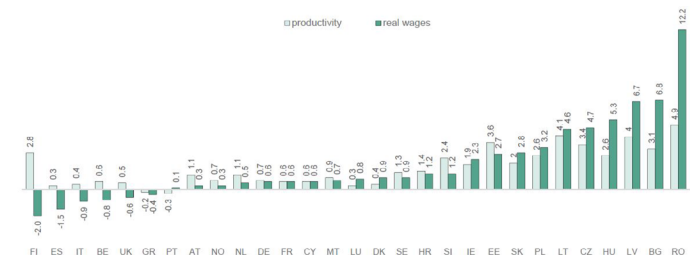
URL: <https://www.etui.org/Publications2/Books/Benchmarking-Working-Europe-2018>

A reálbér átlagos évi változása főként a globális gazdasági válság következtében negatív volt 2010 és 2017 között az Európai Unió több tagállamában. (1. ábra)

1. ábra: A reálbér átlagos évi változása országok* szerint, 2000–2009, 2010–2017, százalék

*A reálbér átlagos évi változásának rangsora a 2010 és 2017 közötti mutatók szerint (GR, CY, PT, HR, ES, IT, UK, BE, FI, SI, NL, AT, HU, LU, FR, DK, IE, MT, DE, SK, NO, CZ, SE, PL, EE, RO, LT, LV, BG).

2. ábra: A reálbér és a munkatermelékenység változása országok* szerint, 2017, százalék (előző év = 100)

*A rangsor a reálbér 2017. évi változása szerint (FI, ES, IT, BE, UK, GR, PT, AT, NO, NL, DE, FR, CY, MT, LU, DK, SE, HR, SI, IE, EE, SK, PL, LT, CZ, HU, LV, BG, RO).

Az Európai Unió újonnan csatlakozó, felzárkózó tagállamai a reálbér viszonylag gyors növekedését érték el 2000 és 2009 között, ezt segítette a fellendülés például a szlovák (SK), a cseh (CZ), a lengyel (PL), az észt (EE), a román (RO), a lett (LT), a litván (LV), a bolgár (BG) gazdaságban. Az Európai Unió új tagállamai a reálbért gyorsabban növelik, mint a termelékenységet, bár fenntartható fejlődés esetén elvárható, hogy a hozzáadott érték változása fedezze a munkajövedelem, illetve a tőkejövedelmek növekményét. (2. ábra)

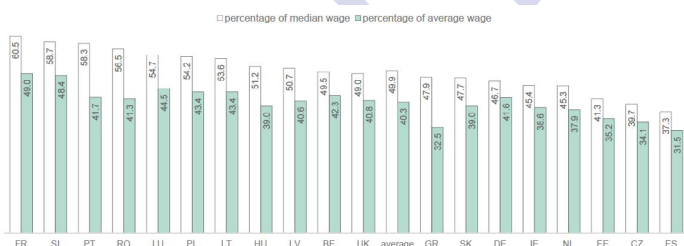
Az órabér előírt minimális szintje az Európai Unió tagállamai gazdasági fejlettségéhez igazodva alakul. (3. ábra)

3. ábra: Az előírt minimális órabér 2018. január (EUR/óra, oszlop, bal oldali skála), és év/év indexe, 2018. január, százalék (2017. január = 100,0, nemzeti valutában, jobb oldali skála, adatpont) országok* szerint

*A rangsor az előírt 2018. januári minimális órabér szerint (LU, FR, NL, BE, IE, DE, UK, SI, ES, MT, PT, GR, EE, PL, HR, SK, CZ, HU, LT, LV, RO, BG).

A nemzetközi összehasonlítások egyik mutatója a minimálbér és az átlagbér aránya (Kaitz-index), illetve a minimálbér aránya a nemzeti bérskála mediánjához. (4. ábra)

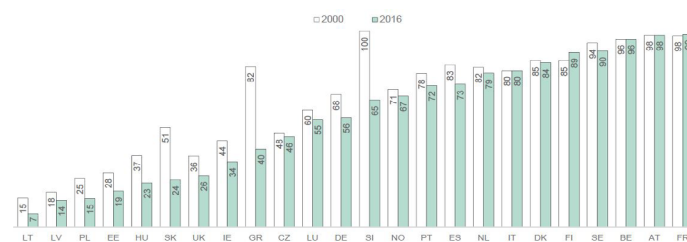

4. ábra: Az előírt minimálbér aránya országok* szerint, 2016, százalék (Kaitz-index: teljes munkaidőre fizetett mediánbér = 100,0, átlagbér = 100)

*A viszonyszám rangsora a 2016. évi mediánbérhez mért Kaitz-index szerint (FR, SI, PT, RO, LU, PL, LT, HU, LV, BE, UK, ÁTLAG, GR, SK, DE, IE, NL, EE, CZ, ES).

Az előírt minimálbér (statutory minimum wages) az OECD tizenkilenc megfigyelt országából tizenben haladja meg a teljes munkaidősök mediánbérének (national full-time median wage) 50%-át, a Kaitz-index a 60%-os jövedelmi szegénységi küszöböt csak Franciaországban lépte át.

A kollektív bérmegállapodások (collective bargaining) vonatkozási köre sokkal szélesebb és stabilabb Nyugat- és Észak-Európában, mint az Európai Unió újonnan csatlakozott tagállamaiban. (5. ábra)

5. ábra: A kollektív bérmegállapodásban érintett munkavállalók számaránya országok* szerint, 2000, 2016, százalék (összes foglalkoztatott = 100,0)

*A kollektív bérmegállapodás vonatkozási körének rangsora a 2016. évi számarány szerint (LT, LV, PL, EE, HU, SK, UK, IE, GR, CZ, LU, DE, SI, NO, PT, ES, NL, IT, DK, FI, SE, BE, AT, FR).

A szakszervezetek szerepet vállalnak a munkavállalók érdekképviseletében, például a kollektív bérmegállapodás kapcsán, azonban az ilyen szervezethez tartozók létszáma csökkenő tendenciájú az Európai Unió legtöbb tagállamában. A munkabeszüntetés előfordulása eltérő az egyes tagállamokban, a bérköveteléssel összefüggő munkabeszüntetések volumene (száma, időtartama, résztvevőinek száma) csökkenő tendenciájú.

TÁRGYSZAVAK: érdekképviselet, minimálbér, Kaitz-index, reálbér, munkatermelékenység, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

58/2018

A gyerekek és a nemek közötti egyenlőtlenség dániai mutatósorozata

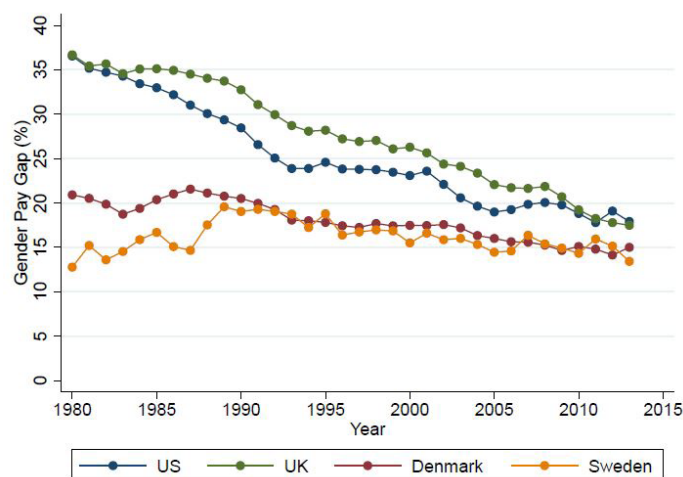
Children and Gender Inequality: Evidence from Denmark *NBER Working Paper*, 2018. 24219. sz. 1–57. p.

URL: https://www.henrikkleven.com/uploads/3/7/3/1/37310663/kleven-landais-sogaard_nber-w24219_jan2018.pdf

A szerzők munkaerőpiaci mutatókkal hasonlítják össze a dániai férfiak és nők helyzetét, például a kereset szintje, az átlagos órakereset,¹ a részvételi ráta és a teljesített munkaórák százalékos eltérései (gender gap) alapján az 1980 és 2013 közötti időszakban. (1. ábra)

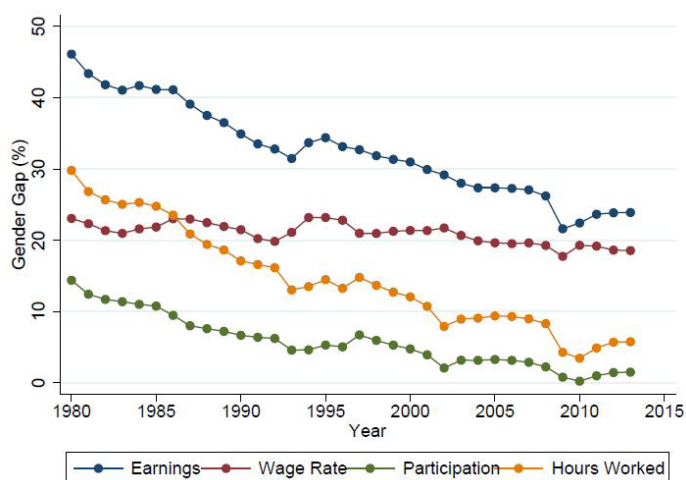
¹ Az egy teljesített munkaórára jutó kereset (earnings/hours worked for those who are working) az alkalmazásban állók (társadalombiztosításra bejelentett) keresetét tartalmazza.

A teljes munkaidős munkavállaló férfiak és nők mediánkeresete közötti százalékos eltérés csökkenő tendenciájú 1980 és 2013 között. A két nem keresetének eltérése az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok gazdaságában viszonylag nagy az időszak kezdetén, és a férfiak 2013. évi mediánkeresete még mindig mintegy 22%-kal nagyobb, mint a nőké. A dániai és a svédországi mediánkeresetek nemek szerinti eltérése minden évben kisebb, mint az Amerikai Egyesült Államokban vagy az Egyesült Királyságban (UK). (2. ábra)

2. ábra: Eltérés a nők és a férfiak keresete között országok* szerint, 1980–2013, százalék (férfiak medián keresete = 100)

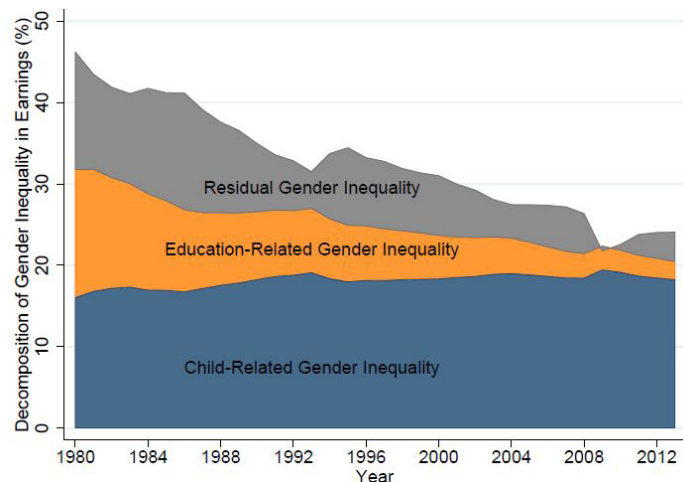
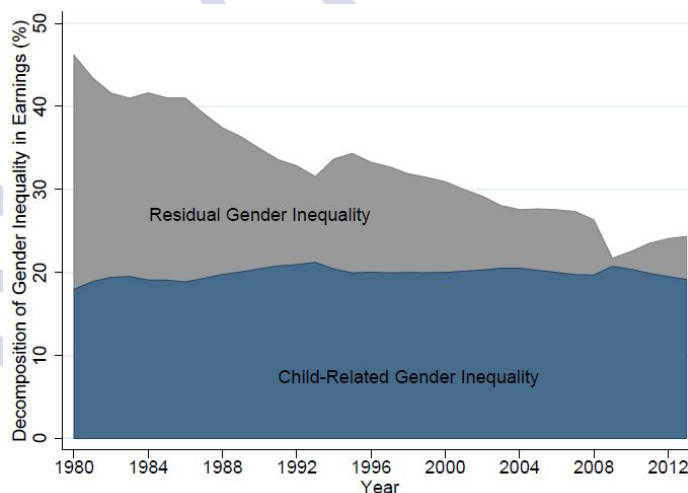
*A nők keresete mediánjának százalékos eltérése (gender gap) az amerikai egyesült államokbeli, a brit, a dán és a svéd férfiakétól.

1. ábra: A nők és a férfiak munkaerőpiaci indikátorainak* eltérése Dániában 1980–2013, százalék (összes férfi munkavállaló = 100)

*Az alkalmazásban álló dániai nők keresete, órakeresete (wage rate), munkaerőpiaci részvétele és teljesített munkaórái országos mediánjának százalékos eltérése (gender gap) a férfiak megfelelő mutatósorozatának mediánjától.

A dániai nők mintájába tartozók az első, majd a további gyerekek vállalása esetén¹ nagyobb hátrányba kerülnek a férfiakhoz mérten, mint ami a szülést megelőző évekre jellemző. A 2013. évi nemektől függő teljes eltérés négyötöde (1980-ban csak 40%-a) a gyerekvállalásra vezethető vissza. Ezen belül a dániai férfiak kereseti előnye a gyerekvállaló almintában 2013-ban mintegy 24% (1980-ban 46), ugyanakkor a nők gyerekvállalás miatti „büntetésének” (child penalty) mértéke 20% (1980-ban 18). (3. ábra)

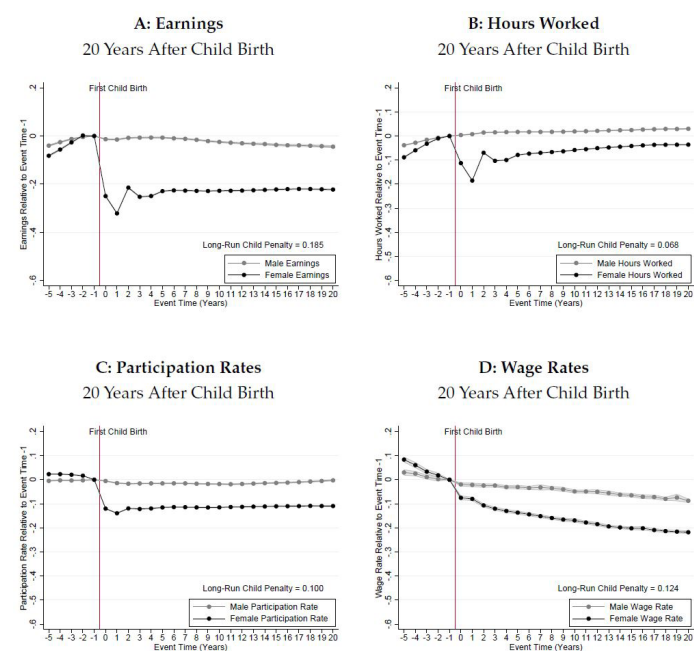
3. ábra: A nők és a férfiak keresete közötti eltérés tényezői* Dániában, 1980–2013, százalék (férfiak medián keresete = 100)

*A bal oldali „A” a kereseti hátrányok stabilak a gyereket vállaló dán nők mintájában (child related gender inequality, és csökkenő tendenciájú a többi magyarázó tényező aránya; a jobb oldali „B” ábrán a gyerekvállalás miatti kereseti hátrány részesedése az előzővel egyező, és (fölötte) csökkenő a gyerekes nők képzettsége (Education-Related Gender Inequality) és a többi magyarázó tényező súlya.

¹ A dániai férfiak és nők mintája az 1980 és 2013 között alkalmazásban állókat tartalmazza, ezen belül olyan nők almintáját a szülést megelőző öt naptári évre visszatekintő mutatóikkal, akiknek az első gyereke ebben az időszakban született (effect of parenthood on earnings and labor supply). Összekapcsolható a társadalombiztosítási és más munkaügyi adatbázisok itt elemzett kereseti és egyéb munkaügyi adata a gyerekszámával és a nagyszülők adataival.

A munkaerőpiaci hátrány magyarázatoként megvizsgálták a szülést megelőző évek hatásait, (pre-child effects). Ilyen lehet az almintába tartozó viszonylag alacsonyabb képzettség, a munkahelyi karrier, ami a dániai nők (első) anyaságra készülésével kapcsolatos.

Más jellegűek a tényezők a gyerekvállalás utáni években. A dániai nők a korábitól eltérő heti munkaórát vállalhatnak, más foglalkozást kezdhetnek, változhat a kereső tevékenységük gazdasági ágazata és a munkaadójuk is, ez összefügg az otthoni kötelezettségeikkel. (4. ábra)

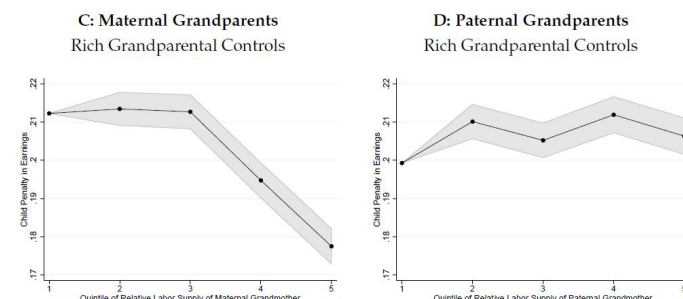
4. ábra: Húszéves tendencia az első gyerek vállalását követően az egyenlőtlenség tényezőiben* Dániában, viszonyszám (a nulladik év előtti szint = 1,00)

*A nők gyerekvállalásával összefüggő „büntetés” (Long-Run Child Penalty) húszéves távon. Az ábrák függőleges vonala az első gyerek születésének éve. Felső bal oldali „A” ábra: a dániai férfi, illetve a női minta keresetének eltérése, felső jobb oldali „B” ábra: eltérés a heti munkaóráikban; alsó bal oldali „C” ábra: eltérés a részvételi rátaikban, alsó jobb oldali „D” ábra: eltérés az óratekben.

A vizsgálat olyan almintákat is alkalmazott, ahol a dániai nő egynél több gyereket szült. Itt az újabb hátrányuk (a „büntetés”) a szülés utáni néhány évben hasonlóan alakult a munkaerőpiacon, mint az első szülés esetén a gyerekek gondozása miatt.

A férfi és a női almintát előző nemzedékeinek jellemzőit is összehasonlították, például az anyai, valamint az apai nagyszülők rendelkezésére álló vagyon (wealth level of the grandparents) rangsora szerint. Az apai nagymama munkavállalásának korábbi mennyisége nem magya-

rázza a nők gyerek miatt kereseti hátrányát, az anyai nagymama esetén viszont igazolt az ilyen, nemzedékek közötti hatás. A dániai nők lényegében az anyai nagymama mintája szerint viselkednek a munkaerőpiacon. (5. ábra)

5. ábra: A nők és a férfiak keresete közötti eltérés összefüggése az anyai és az apai nagymama munkamennyiségével* Dániában (férfiak medián keresete = 1,00)

*A nők keresetének eltérése (child penalty in earnings) az anyai („C”) és az apai („D”) nagymama 1964 és 1979 között teljesített összes munkaórájának (cumulated hours worked over the period 1964-79) mennyiségével összevetve (az x tengelyen a munkamennyiség öt fokozatával).

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiaci mutatók nemek szerint (gender), gyerekvállalás hatása, generációk közötti kapcsolat, nemzetközi összehasonlítás, Dánia, 1980–2013

NÁDUDVARI ZOLTÁN

59/2018

UNCTAD ajánlás a fejlődő nemzetgazdaságok iparosítását segítő digitális együttműködésre, a „Dél-Dél” integrációra

South-South Digital Cooperation for Industrialization: A Regional Integration Agenda

Geneva, 2018, United Nations. 1–26. p.

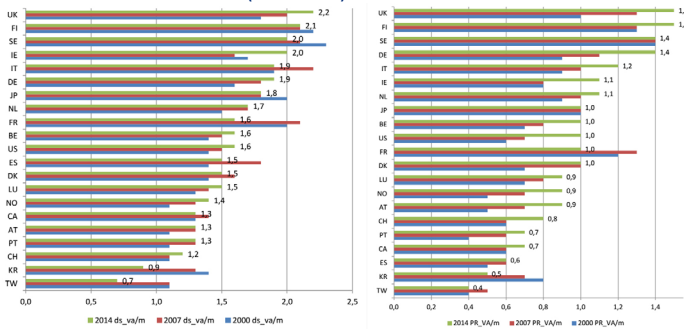
URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdse-cidc2018d1_en.pdf

Az ENSZ (UNCTAD) intézményének tanulmánya ajánlásokat tartalmaz fejlődő nemzetgazdaságok iparosítását segítő digitalizálásra, és ehhez a térségi integrációra. A globális digitális gazdaság súlya a 2016. évi GDP-ben átlagosan mintegy 22%. A szerzők elemzik a digitális szolgáltatások, illetve a programtermékek részesedésének alakulását az összes, ezen belül a feldolgozóipari kivétel hozzáadott értékében. (1. ábra)

A tanulmány ajánlásai azt célozzák, hogy a fejlődő országok felkészüljenek az iparosítás új esélyeire az elérhető digitális eljárások tárgyi és személyi feltételeivel. A digitális szolgáltatás hozzáadott értéke Németország

¹ A dániai nagyszülőkre elérhető a képzettség szintje, szakterülete, a saját nemzedékük vagyoni rangsorában elért helyezés, a születés évjárata, a munkaviszonyban töltött összes idő stb.

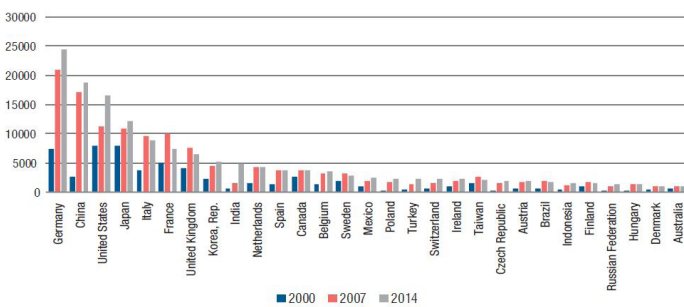
feldolgozóipari exportjában nagyobb, mint a kínai, az amerikai, a japán, az olasz, a francia és a brit ágazatok összes kivitelében. (2. ábra)

1. ábra: A digitális szolgáltatás (ds) és a programtermék (PR) hozzáadott értékének részesedése a feldolgozóipari kivitelében országok* szerint, 2000, 2007, 2014, százalék (kivitel bruttó értéke = 100, 0)

*A szerzők számításai felhasználták a nemzeti input-output táblák, valamint a World Input-Output Database (WIOD) adatbázis mutatósorozatait a vizsgált 43 nemzetgazdaságra. A rangsor alapja a digitális szolgáltatás (bal oldali ábra, ds) és a programtermék (jobb oldali ábra, PR) hozzáadott értékének 2014. évi részesedése a feldolgozóipari termékek exportjának bruttó értékében. Az ábrát a referált írás szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

A rangsorban első négy ország feldolgozóiparának részesedése több mint 50% a 43 ország digitális szolgáltatásai exportjának értékében, és 61% az olasz, francia és brit kivittel együtt. Korunkban a digitalizálás túlmutat az információs-kommunikációs technika (IKT), e-kereskedelem (e-commerce) és automatizálás gyorsan fejlődő gazdasági területein.

2. ábra: A digitális szolgáltatás hozzáadott értéke a feldolgozóipar összes kivitelében országok* szerint, 2000, 2007, 2014, millió USD

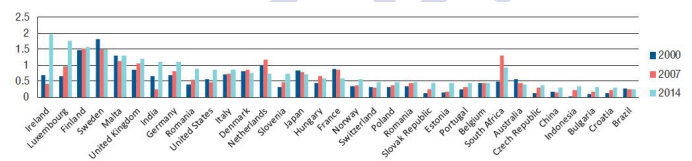
*A digitális szolgáltatás részei a távközlés, a programtermék, az informatikai szolgáltatás. A szerzők számításai felhasználták a nemzeti input-output táblák, valamint a World Input-Output Database (WIOD) adatbázis mutatósorozatait a vizsgált 43 nemzetgazdaságra. A rangsor megfelel a digitális szolgáltatás 2014. évi értékének.

Az elektronikus kereskedelem globális értéke 2013-ban mintegy 16 ezer, 2015-ben már 25 ezer milliárd USD, és ennek mind nagyobb része lépi át az országhatárokat. A nemzetközi e-kereskedelem (2015-ben

1600 milliárd USD) sok digitális adatátviteli szolgáltatást (electronic transmissions) tartalmaz, azok becslést globális 2015. évi értéke mintegy 66 milliárd USD.

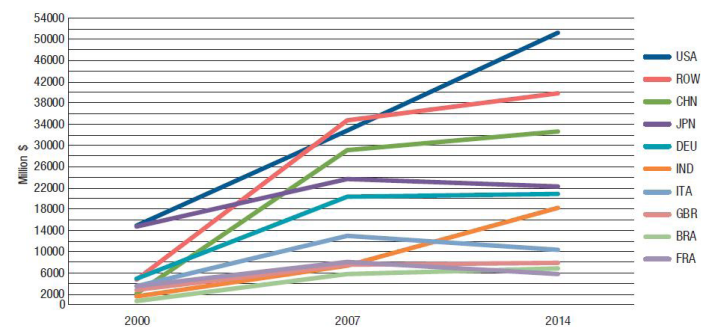
A 2013 és 2020 között várható átlagos növekedés becslések szerint a globális GDP-re évi 3,7, a kiskereskedelemre évi 5,8, a belföldi e-kereskedelemre évi 16,5%, ugyanakkor a nemzetközi e-kereskedelem (Cross Border E-Commerce – CBEC) rátája évi 26,6%.

A hagyományos gyártás hatékonyságát növelik a távvezérléses kiegészítő feldolgozóipari technológiák, (például a 3-D nyomtatás, remote additive manufacturing). A világ feldolgozóiparának közbenső termékei mind nagyobb arányban tartalmazzák a digitális szolgáltatásokat. (3. ábra)

3. ábra: A digitális szolgáltatás értékaránya a feldolgozóipari közbenső termékekben országok* szerint, 2000, 2007, 2014, százalék (beszerzett közbenső termék összesen = 100, 0)

*A digitális szolgáltatás részei a távközlés, a programtermék, az informatikai szolgáltatás. A szerzők számításai felhasználták a nemzeti input-output táblák, valamint a World Input-Output Database (WIOD) adatbázis mutatósorozatait a vizsgált 43 nemzetgazdaságra. A rangsor a digitális szolgáltatások 2014. évi együttes részesedése a feldolgozóipari termékek közbenső termékeinek értékében.

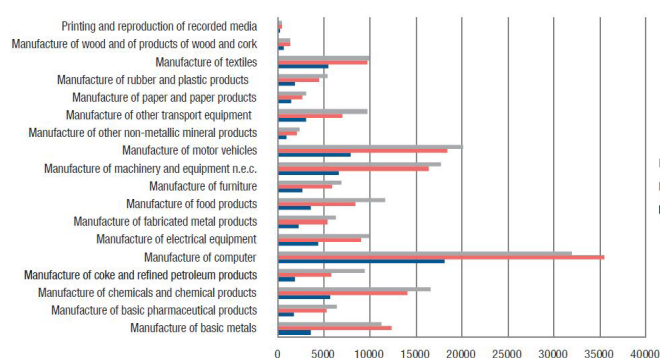
4. ábra: A digitális szolgáltatás értéke a feldolgozóipari kibocsátásában országok* szerint, 2000–2014, millió USD

*A digitális szolgáltatás részei a távközlés, a programtermék, az informatikai szolgáltatás. A szerzők számításai felhasználták a nemzeti input-output táblák, valamint a World Input-Output Database (WIOD) adatbázis mutatósorozatait a vizsgált 43 nemzetgazdaságra. A „ROW” adatsor a világ többi országának mutatósorozata.

A vizsgált 43 ország feldolgozóipari termeléséhez 2014-ben felhasznált digitális szolgáltatás együttes értéke csak hat esetben nagyobb tízmilliárd USD-nál és az ilyen közbenső termékek húsz országban nem érték el az egymilliárd USD értéket. A nemzetközi rangsort az Amerikai Egyesült Államok vezeti. A digitális szolgáltatás

értéke dinamikusan nőtt a feldolgozóipar kibocsátásában az ezredfordulótól, majd a gazdasági válság sok országban lassulást, esetenként visszaesést is eredményezett. (4. ábra)

A fejlődő országok feldolgozóipari kapacitásainak kialakult ágazati szerkezete megszabja a hatékony fejlesztés területeit, ezen belül a digitális szolgáltatás exportjának esélyeit. A számítógépipar, a járműipar, a gépek, berendezések gyártása és a vegyipar exportja tartalmazza a legtöbb exportált digitális szolgáltatást a megfigyelt nemzetgazdaságok 2007. évi adatai szerint. A gazdasági válság hatására egyes ágazatokban csökkent az exportált digitális szolgáltatások globális értéke 2014-ben. (5. ábra)

5. ábra: A digitális szolgáltatás hozzáadott értéke a feldolgozóipar globális exportjában ágazatok (ISIC)* szerint, 2000–2014, millió USD

*A feldolgozóipar (ISIC „C” nemzetgazdasági ág) exportjában a digitális szolgáltatások összes hozzáadott értéke az ágazatok (C10–C32) szerint, angol nyelvű azonosítókkal. A szerzők számításai felhasználták a nemzeti input-output táblák, valamint a World Input-Output Database (WIOD) adatbázis mutatósorozatait a vizsgált 43 nemzetgazdaságra. A „ROW” adatsor a világ többi országának mutatósorozata.

A tanulmány tíz kiemelt együttműködési ajánlása a fejlődő országok iparosítását segítő digitális integráció projektjeire a következők:

- I. építsék ki az „adatgazdaság” feltételeit (Building a Data Economy);
- II. építsék ki az infrastruktúrát a felhőalapú számítástechnikához (Building Cloud Computing Infrastructure);
- III. fejlesszék az infrastruktúrát a szélessávú hálózatokhoz (Strengthening Broadband Infrastructure);
- IV. segítsék elő térségükben az elektronikus kereskedelmet (Promoting E-Commerce in the Region);
- V. segítsék elő térségükben a digitális pénzforgalmat (Promoting Regional Digital Payments);
- VI. érjenek el haladást a térség egységes digitális piacának működtetésében (Progressing on Single Digital Market in the Regio);

- VII. osszák meg egymással az elektronikus közigazgatás tapasztalatait (Sharing Experiences on E-Government);
- VIII. erősítsék a partnerséget a modern („okos”) városok kiépítésében (Forging partnerships for building Smart Cities);
- IX. támogassák a digitális innovációkat, technológiákat (Promoting Digital Innovations and Technologies);
- X. hozzanak létre statisztikai rendszert a digitális fejlődés mérésére¹ (Building Statistics for measuring Digitization).

TÁRGYSZAVAK: iparosítás, digitális technológia, fejlődő (déli) nemzetgazdaságok, nemzetközi együttműködés, UNCTAD, Economic Cooperation and Integration among Developing Countries (ECIDC)

NÁDUDVARI ZOLTÁN

60/2018

A külföldi közvetlen beruházások és hajtóerők vizsgálata globális, illetve az Európai Unióra vonatkozó megközelítéssel

Foreign direct investment and its drivers: a global and EU perspective

Economic Bulletin, 2018. 4. sz. 60–78. p. (European Central Bank)

<https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/index.en.html>

A külföldi közvetlen beruházások (FDI) 2016. évi állománya elérte a globális GDP értékének 35%-át (a 2000. évi globális értékarány 22%). Nagyon koncentráltak a külföldi M&A² ügyletek, a külföldi cégek adásvétele 1%-ának értéke nagyobb egymilliárd USD-nál, de azok értékaránya 55% az összes globális FDI-ügyletben. Növekvő tendenciájú a feltörekvő piacgazdaságok (EME)³ értékaránya. (1. ábra)

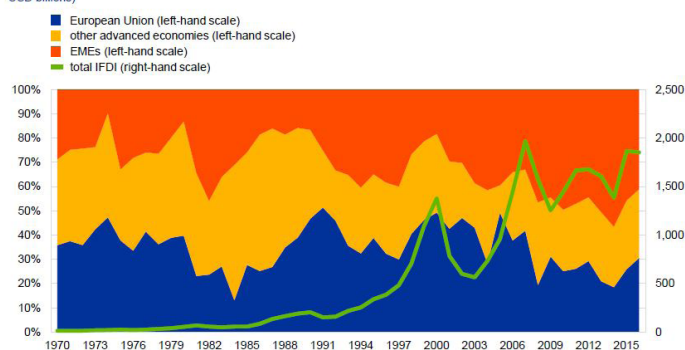
A kiáramló külföldi közvetlen beruházások (OFDI) éves értéke elvileg megegyezik a beáramló működő tőke értékével, bár eltérések mutatkoznak a mutatósorozatokban. A feltörekvő piacgazdaságok (EME) értékaránya növekvő tendenciájú az OFDI ügyleteiben is. (2. ábra)

¹ Az Európai Unió összetett DESI index (composite digital economy and society index) részmutatóinak leírása ad útmutatást az ajánlott fejlesztésekhez. Elérhető: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

² Mergers and Acquisitions (M&A).

³ Emerging Market Economies (EMEs).

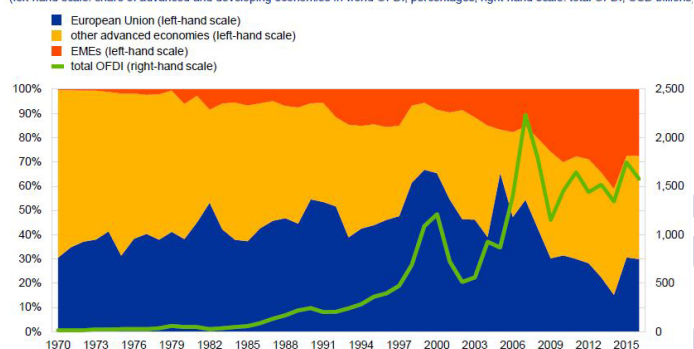
(left-hand scale: share of advanced and emerging market economies in world IFDI, percentages; right-hand scale: total IFDI, USD billions)

1. ábra: A beáramló FDI (IFDI) értéke (jobb oldali skála, milliárd USD) és megoszlása (bal oldali skála, százalék) rendeltetési térségek* szerint, 1970–2015

*A beáramló külföldi közvetlen beruházás (IFDI) százalékos megoszlása, a rendeltetés térségei: Európai Unió, más fejlett gazdaság, feltörekvő piacgazdaság (EME), illetve (grafikonnal) az IFDI összes értéke (milliárd USD).

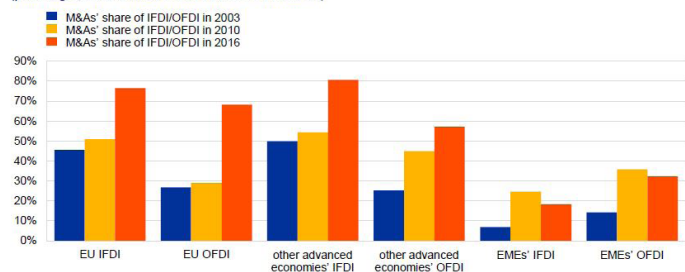
(left-hand scale: share of advanced and developing economies in world OFDI, percentages; right-hand scale: total OFDI, USD billions)

2. ábra: A kiáramló FDI (OFDI) értéke (jobb oldali skála, milliárd USD) és megoszlása (bal oldali skála, százalék) a befektető térségek* szerint, 1970–2015

*A kiáramló külföldi közvetlen beruházás (OFDI) százalékos megoszlása, a befektető térsége: Európai Unió, más fejlett gazdaság, feltörekvő piacgazdaság (EME), illetve (grafikonnal) az OFDI összes értéke (milliárd USD).

(percentages; share of M&As in total IFDI and OFDI volumes)

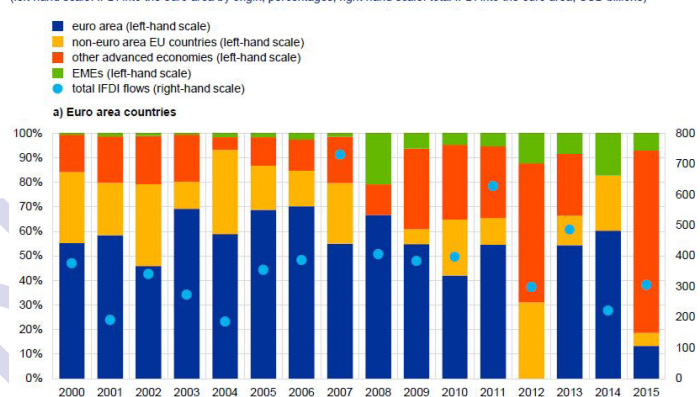
3. ábra: A be- és kiáramló FDI értékének külföldi cégvásárlásra jutó része térségek* szerint, 2003, 2010, 2016, százalék (IFDI-, illetve OFDI-ügyletek értéke a térségben = 100, 0)

*A működő cég vásárlásának (M&A) aránya a beáramló (IFDI) és a kiáramló (OFDI) külföldi közvetlen beruházás értékében az Európai Unió, a többi fejlett gazdaság és a feltörekvő piacgazdaság (EME) ügyleteiben.

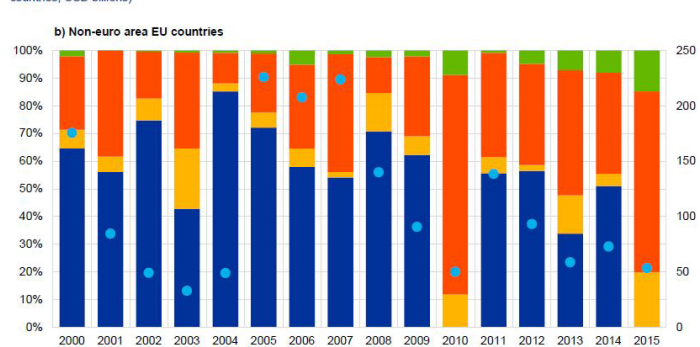
A globális FDI 2016. évi állományának értéke mintegy 1800 milliárd USD, közel 21 ezer ügylettel, ebből mindössze 215 külföldi cég adásvétele képviseli az állomány 55%-át. A külföldi cég adásvétele (M&A) egymilliárd USD fölötti vételi ügyleteinek (OFDI) darabszámából az Amerikai Egyesült Államok befektetéseinek aránya 18,6, Kínáé 15,4, az Egyesült Királyságé csak 8,4%. A rendeltetési országok sorrendje az egymilliárd USD-nál nagyobb értékű eladási ügyletek (IFDI) darabszáma szerint: Amerikai Egyesült Államok (33), Egyesült Királyság (11,2) és Németország (4,7%).

A működő külföldi cég vásárlására, beolvasztására (M&A) irányuló ügyletek értékaránya 2003 és 2016 között növekedett az Európai Unió és más fejlett gazdaságok IFDI-, illetve OFDI-körében. (3. ábra)

(left-hand scale: IFDI into the euro area by origin, percentages; right-hand scale: total IFDI into the euro area, USD billions)

(left-hand scale: IFDI into non-euro area EU countries by origin, percentages; right-hand scale: total IFDI into non-euro area EU countries, USD billions)

4. ábra: A beáramló FDI értéke (jobb oldali skála, milliárd USD) és megoszlása (bal oldali skála, százalék) a befektető térségek* szerint, 2000–2015 (IFDI összes értéke = 100, 0)

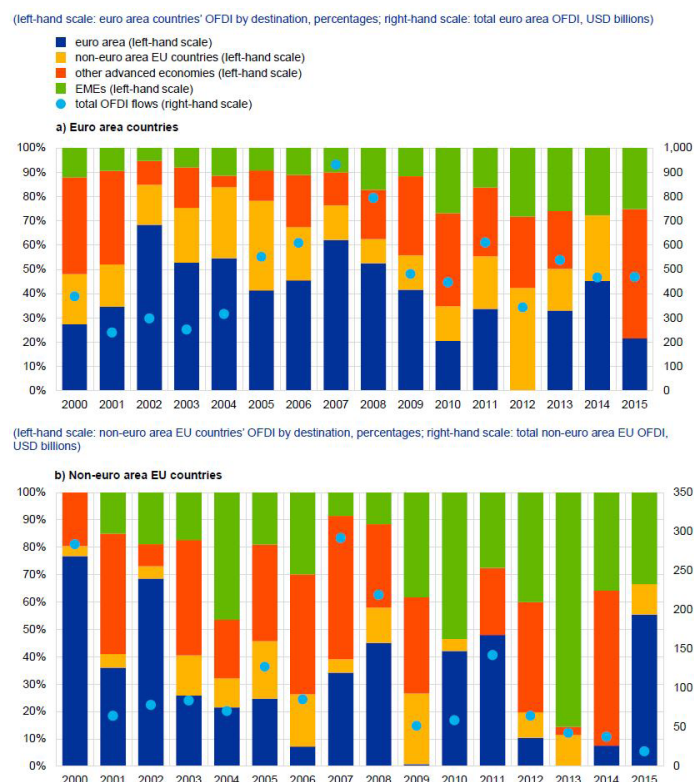
a) euróövezet, b) az Európai Unió többi tagállama
*A beáramló külföldi közvetlen beruházás (IFDI) százalékos megoszlása, a befektető térsége: euróövezet, az Európai Unió többi tagállama, más fejlett gazdaság, feltörekvő piacgazdaság (EME), illetve (grafikonnal) az IFDI összes értéke (milliárd USD).

A feltörekvő piacgazdaságok (EME) globális aránya kisebb 20%-nál a beáramló cégvásárlás (M&A) globális értékében, a zöldmezős IFDI (greenfield investment – GI) értékében viszont 62,7% 2003 és 2016 között.

Az Európai Unió és más fejlett gazdaságok részeseződése származási helyként a kiáramló zöldmezős

(OFDI, GI) ügyletek értékében 72% ebben az időszakban, és ennél is nagyobb (82,4%) a külföldi cégvásárlás (OFDI, M&A) eseteiben.

A beáramló cégvásárlási befektetés (IFDI, M&A) több mint kétharmada a szolgáltató ágazatokban valósult meg 2003 és 2016 között, a feldolgozóipar (24%), és a kitermelő ágazatok (6%) részesedése kisebb. A zöldmezős beáramló befektetések (IFDI, GI) mintegy fele valósult meg a szolgáltató és további 48%-a a feldolgozóipari ágazatokban, a kitermelő ágazatok részesedése stabilan kisebb 2%-nál.

5. ábra: A kiáramló FDI értéke (jobb oldali skála, milliárd USD) és megoszlása (bal oldali skála, százalék) a rendeltetés térsége* szerint, 2000–2015 (OFDI összes értéke = 100, 0)

a) euróövezet, b) az Európai Unió többi tagállama

*A kiáramló külföldi közvetlen beruházás (OFDI) százalékos megoszlása, a rendeltetés térsége: euró-övezet az Európai Unió többi tagállama, más fejlett gazdaság, feltörekvő piacgazdaság (EME), illetve (grafikkal) az IFDI összes értéke (milliárd USD).

A feltörekvő piacgazdaságok (EME) részesedése 2013 után elérte a beáramló FDI (IFDI) felét, illetve a kiáramló FDI (OFDI) közel 30%-át, a fejlett gazdaságok értékaránya ennek megfelelően csökkenő tendenciájú.

A partnerországok térségének súlyai is elemezhetőek a tanulmány mélyebb bontású megoszlási adataival. Az egyik adatsor tartalmazza az euróövezet tagállamaiba, valamint az Európai Unió többi tagállamába *beáramló befektetéseket* (IFDI). (4. ábra)

Elemezték továbbá az e két térségből *kiáramló* (OFDI) külföldi közvetlen beruházás éves értékeit is. Szembetűnők a szerkezeti változások és az FDI összes

értékének ingadozásai 2007 után, ez is jelzi a globális gazdasági válság hatását az ügyletekre. (5. ábra)

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás (FDI), feltörekvő piacgazdaságok (EME), EKB, beáramló FDI (IFDI), kiáramló FDI (OFDI), indikátorok, Európai Unió

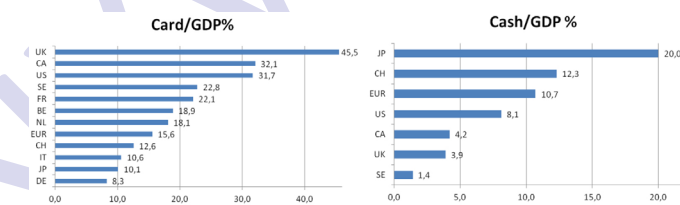
NÁDUDVARI ZOLTÁN

61/2018

Változik a pénzforgalom, bár még a készpénzes fizetés a meghatározó

Morten Bech – Umar Faruqi – Frederik Ougaard – Cristina Picillo: Payments are a-changin' but cash still rules *BIS Quarterly Review*, 2018. március. 68–80. p.
 URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1803g.pdf

A tanulmány összehasonlítja a bankkártyás és a készpénzes fizetés 2016. évi nemzetgazdasági indikátorait a nemzetközi adatgyűjtés eredményeivel. (1. ábra)

1. ábra: A bankkártyás és a készpénzes fizetés rátája országok* szerint, 2016, százalék (GDP = 100, 0)

*A cikk összehasonlítja 2000. évi számított rátákkal a fontosabb fejlett és feltörekvő piacgazdaságokra publikált 2016. évi bankkártyás (card) és készpénzes (cash) pénzforgalmi adatokat.

Az ábrát a referált írásban szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

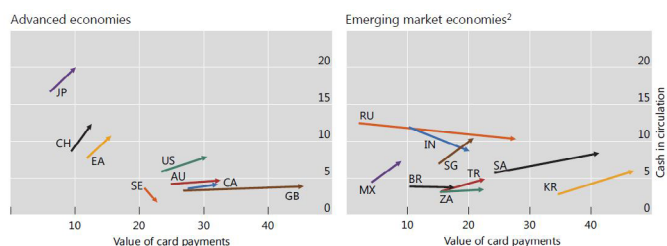
A két ráta alakulása közötti kapcsolatot a 2. ábra vizsgálja a fejlett és a feltörekvő piacgazdaságok 2007. és 2016. évi GDP-jének százalékában.

A készpénzes fizetés (cash in circulation) rátája a gazdasági válság hatására mind a fejlett, mind a feltörekvő piacgazdaságokban növekvő tendenciájú, és Japánban (JP) a 2016. évi GDP mintegy 20%-a. (3. ábra)

A bolti elektronikus kártyaelfogadó (point of sale – PoS) terminálok ezer lakosra jutó száma az Európai Unió tagállamaiban (EUR) átlagosan mintegy 23, a legtöbb az olasz (IT) és a brit (UK) kiskereskedelemben működött 2016-ban.

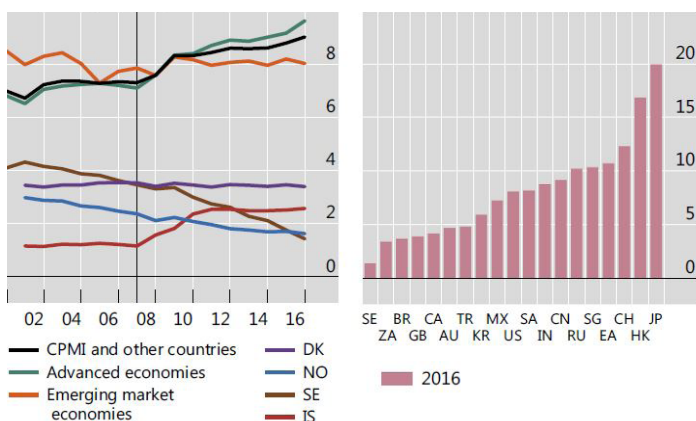
A bankjegykiadó automaták (ATM) rátája az Európai Unió tagállamaiban (EUR) átlagosan 0,8, ezt a rangsort a belga (BE) és a brit (UK) terminálhálózat vezeti. (4. ábra)

A megfigyelt piacgazdaságok átlagos fizetési tételei 2000 és 2016 között csökkenő tendenciájúak, a kártyás pénzforgalom összes értéke a 2016. évi összes GDP több mint 25%-a. A 2016. évi tranzakciók száma a svéd, az amerikai és a dél-koreai bolti forgalomban a legnagyobb. (5. ábra)

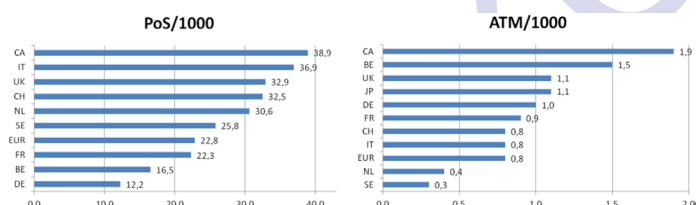
2. ábra: A bankkártyás és a készpénzes fizetés rátája országok* szerint, 2007, 2016, százalék (GDP = 100, 0)

*A 2007. és a 2016. évi ráták alakulása a fejlett (bal oldali ábra) és a feltörekvő piacgazdaságok (jobb oldali ábra) GDP-jének százalékában, a vízszintes tengely a bankkártyás (card), a függőleges a készpénzes (cash) pénzforgalmi adatokkal.¹

3. ábra: A készpénzes fizetés rátája térségek és országok* szerint, 2000–2016, százalék (GDP = 100, 0)

*Az összes megfigyelt (CPMI), a fejlett, illetve a feltörekvő piacgazdaságok átlagos rátája 2000 és 2016 között (bal oldali ábra), kiemelten négy skandináv ország készpénzforgalma; illetve a 2016. évi ráták rangsora.

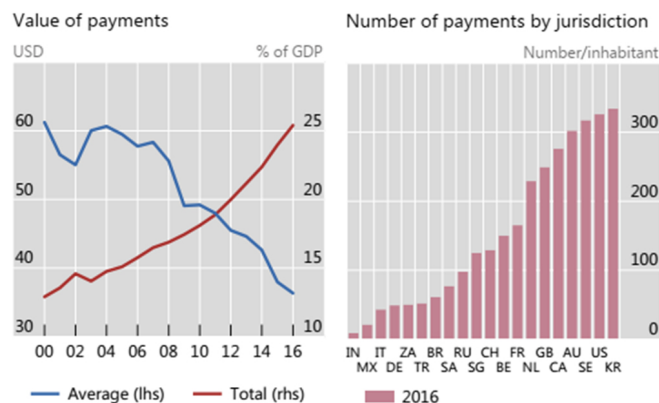
4. ábra: A kártyaelfogadó (PoS) bolti terminálok és a bankjegykiadó automaták (ATM) ezer lakosra jutó száma országok* szerint, 2016, százalék (darab/1000 lakos)

*A tanulmány a fontosabb fejlett és feltörekvő nemzetgazdaságokra publikált 2016. évi PoS- és ATM-sűrűségi adatokat összehasonlítva a 2000. évi számított indikátorokkal.

Az ábrát a referált írásban szereplő adatok alapján a recenzens készítette.

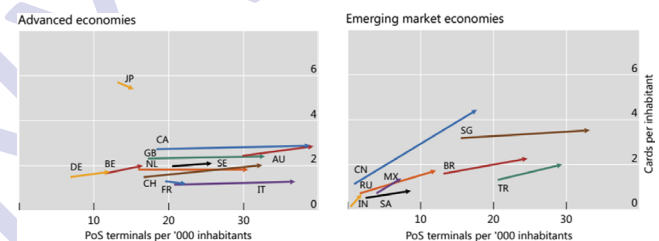
A bankkártya és a kiskereskedelmi bolthálózat elektronikus fizetési módja világszerte terjed. Az egy lakosra jutó bankkártyák száma a megfigyelt fejlett gazdaságok többségében stabilan kettő, a feltörekvő országokban nőtt 2007 és 2016 között. A kártyael-

fogadó helyek (PoS) ezer lakosra jutó számát növeli a mobil digitális eszközök széles körű alkalmazása is, és a feltörekvő piacgazdaságok bolthálózatában is mind több terminál működik. (6. ábra)

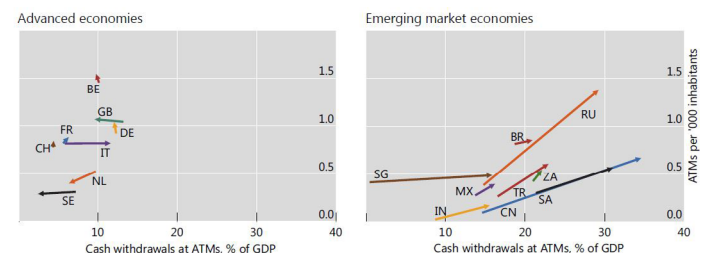
5. ábra: A kártyás fizetés átlagos indikátorai a megfigyelt körben, 2000–2016, (USD, GDP = 100,0), és a tranzakciók éves száma országok* szerint, 2016, darab/lakos

*A fizetett összeg éves átlagos értékének (USD, bal oldali skála) és az összes kártyás fizetésnek (GDP = 100,0, jobb oldali skála) az alakulása 2000 és 2016 között, illetve a kártyahasználat egy lakosra jutó száma, 2016 (db).

6. ábra: A kártyaelfogadó helyek ezer lakosra jutó száma, illetve az egy lakosra jutó bankkártyák száma a fejlett (bal oldali ábra) és a feltörekvő piacgazdaságokban (jobb oldali ábra), 2007–2016

A bankjegykiadó automaták (ATM) ezer lakosra jutó száma nőtt a feltörekvő piacgazdaságok többségében, ennek megfelelően a felvett összeg rátája is nagyobb 2016-ban, mint 2007-ben. Ez a hálózat az időszakban stabil a fejlett piacgazdaságokban, és csökken a felvett összegek rátája egyes országokban, a készpénzes fizetés kisebb rátájából eredően. (7. ábra)

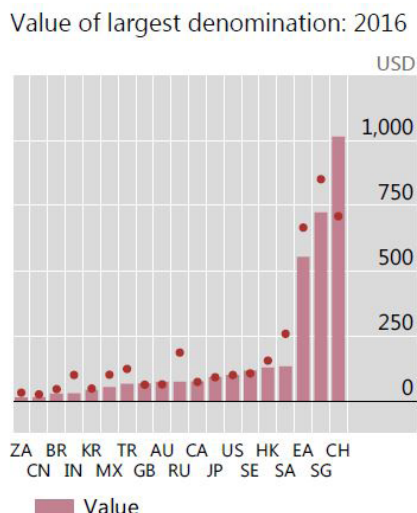

7. ábra: A bankjegykiadó automaták ezer lakosra jutó száma, illetve a felvett összeg rátája (százalék, GDP = 100,0) a fejlett (bal oldali ábra) és a feltörekvő piacgazdaságokban (jobb oldali ábra), 2007–2016

A bankjegykiadó automaták tranzakciói összefüggnek az elektronikus kereskedelem (e-commerce)

¹ Forrás: *Methodology of the statistics on payments and financial market infrastructures in the CPMI countries (Red Book statistics)*. Basel Bank for, 2017, International Settlements. Elérhető: https://www.bis.org/list/cpmi/tid_57/index.htm.

készpénz, illetve bolti kártyahasználat nélküli szállításaival is. Az elektronikus fizetési mód járulékos monetáris költségei viszonylag kisebbek, mint a készpénzforgaloméi. A mobil eszközök mind tömegesebb használata is hatással van a készpénzes bolti fizetés gyakoriságára, éves értékére.

8. ábra: A bankjegy legnagyobb címletének vásárlóereje országok szerint 2016, USD és PPP-kiigazítással

A megfigyelt fejlett és feltörekvő piacgazdaságok legnagyobb bankjegycímletei is összefüggnek a készpénzszükséglettel. Kisebbség a bankjegyfelvétel éves gyakorisága, ahol a nemzeti valuta átlagosnál nagyobb címletei fedezhetik a készpénzes vásárlás értékét, például Svájcban (CH). (8. ábra)

A pontok a nemzeti valuta legnagyobb címletének USD-ra átszámított értékét a vásárlóerő-paritással kiigazítva (purchasing power-adjusted) jelzik.

TÁRGYSZAVAK: elektronikus fizetés, e-payment, készpénzforgalom, bankkártya, hitelkártya, ATM, bolti terminál (PoS), nemzetközi összehasonlítás, 2000, 2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814
Megjelenik évente négyszer
IV. évfolyam 2. szám

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv

Domonkos László

Tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Rózsa Dávid

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

E számunk szerzői

BÁNDI MELISSA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

CSIKÁSZ-NAGY ÁGNES

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
gyűjteményszervező könyvtárosa

HAJNAL BÉLA,

a Debreceni Egyetem főiskolai tanára

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kulturális menedzsere

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
osztályvezetője

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese